

YOSHLAR ISHLARI
AGENTLIGI

BUTUNJAHON
YOSHLAR FESTIVALI
O'ZBEKISTON
2024

**MDH MAMLAKATLARIDA
YOSHLARGA OID DAVLAT
SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA
ILMIY TADQIQOTLARNING O'RNI**

**MAVZUSIDAGI XALQARO
ILMIY-AMALIY**

K O N F E R E N S I Y A

MAQOLALAR TO'PLAMI

Toshkent 2024

Mas'ul muharrir, s.f.d. prof. Jalilov A.T.

**NOYABR XALQARO ILMIY KONFERENSIYASI
(O'zbekiston, Toshkent sh.)**

**“MDH MAMLAKATLARIDA YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI
AMALGA OSHIRISHDA ILMIY TADQIQOTLARNING O'RNI” MAQOLALAR
TO'PLAMI**

Tuzuvchilar: s.f.d. prof. A.Jalilov, sots.f.n. dots. A.Yunusov, T.Shodiev,
A.Onorov, S.Abdirahmonov. S.Diyorov, D.Choriyeva –Toshkent: YoMO'IKTI,
2022. 243 b.

TA'LIM TIZIMIDA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH – DOLZARB MUAMMO

Feruza AKRAMOVA,

Nizomiy nomidagi TDPU “Umumiy psixologiya”
kafedrasi professori, psixologiya fanlari doktori.

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim tizimida yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash – dolzarb muammo ekanligi, bu o'z navbatida oilalarda sog'lom muhitni tarkib toptirishga hamda shu orqali oila mustahkamligini ta'minlashga zamin yaratishi, bu jarayonni maktabgacha ta'lim, xalq ta'limi va oliy ta'lim tizimida joriy etish bo'yicha zarur chora-tadbirlar amalga oshirilayotganligi, o'tkazilgan ijtimoiy-psixologik tadqiqot natijalari ko'rib chiqilgan.

Tayanch iboralar: oila, yoshlarni oilaga tayyorlash, oila muhiti, sog'lom muhit, oila psixologiyasi, oilaviy munosabatlarga oid tasavvurlar.

ПОДГОТОВКА МОЛОДЕЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ - КАК АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы подготовки молодежи к семье как актуальной темы современности в сфере образования, с помощью которой обеспечивается стабильность и прочность семьи. Обоснована необходимость введения этого процесса в систему образования: в дошкольное, в среднее и высшее образование, приведены результаты проведенного социально-психологического исследования.

Ключевые слова: семья, подготовка молодёжи к семье, климат семьи, здоровая среда семьи, психология семьи, представления о семье и семейных отношений.

PREPARING YOUTH FOR THE FAMILY IN EDUCATION SYSTEM - AS AN ACTUAL PROBLEM

Annotation. The article deals with the issues of preparing youth for the family as an actual topic of the present in the sphere of education, with the help of which the stability and strength of the family are ensured. The necessity of introducing this process into the education system is justified: in preschool, in secondary and higher education, the results of the conducted social and psychological research are given.

Key words: family, preparation of youth for family, family climate, healthy family environment, family psychology, family and family relations.

Ma'lumki, azaldan sharq mamlakatlari xalqlari ongida oilaning muqaddasligi, er va xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat munosabati, farzandning sog'lom tarbiyasidagi oilaning beqiyos roli asrlar davomida shakllanib kelgan. Oilaga nisbatan millatning urf-odat va an'analarini saqlash va davom ettiruvchi dargoh sifatida qaralgan.

Mazkur sohada davlatning vazifalari oilani mustahkamlashdan, oilaviy munosabatlarni o'zaro muhabbat, ishonch va hurmat, hamjihatlik, bir-biriga yordam berish hamda oila oldida uning barcha a'zolarining mas'ulligi hissi asosida qurishdan, oila a'zolari o'z huquqlarini to'sqinliksiz amalga oshirishini hamda bu huquqlarning himoya qilinishini ta'minlashdan iboratdir.¹

Qayd etilgan vazifalarni amalga oshirishda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash faqat shaxsiy, boshqalarga aloqasi yo'qdek ko'rinadi, ammo bu qarash millatimiz ravnaqiga, xalqimiz odobiga, kelajagiga, nasli-nasabiga putur etkazishdan saqlovchi omildir.

Tarixga nazar soladigan bo'lsak, oilalarda o'g'il bolalarga xos fazilatlar hamiyat, or-nomus tuyg'usi singdirilgan, ota-onaga, yaqinlariga, Vataniga vafodor va fidoiy, g'ayratli, mehnatsevar qilib tarbiyalangan. Qiz bolalarga birinchi o'rinda iffatli va hayoli bo'lish, xushfe'l, odobli, itoatkor, shirinsuxan, sabrli bo'lishdan saboq berilgan.

Bu borada tarbiya beruvchilarning o'zlari namuna bo'lishgan, yigit va qizlar ijobiy xislatlarni bobo-buvilari, ota-onalari va boshqa qarindoshlaridan ko'rib andoza olishgan. Oila boshlig'i – otaga nisbatan hurmat ehtiromni farzandlar onalaridan o'rganishgan. Ota obro'sini o'z o'rnida tutib, ayoli va farzandlari bilan muomalada og'ir-vazmin bo'lgan.

Hozirda ba'zi ota-onalarda asosiy muammo o'g'il-qizining odob-axloqi, ilm-ma'naviyati emas, balki ularning moddiy jihatdan ta'minlanganligi deb hisoblashmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2017-yil 15-iyunda "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi" mavzusidagi anjumanda so'zlagan nutqlarida "Turmush qurgan yoshlar orasida hayotni engil-yelpi tasavvur qilish, oila muqaddas ekanini tushunib etmaslik holatlari ham, afsuski, uchrab turibdi. Yosh oilalar orasida arziyas sabablar bilan ajralishlar ko'payib bormoqda. Begunoh bolalar etim bo'lib, mehr va e'tiborga eng tashna vaqtda ota-ona tarbiyasidan chetda qolmoqda", deb ta'kidladilar.²

Nikohdan ajralishlar asosan 20-35 yosh orasidagi fuqarolar tomonidan amalga oshirilayotganligi o'z navbatida, yoshlar ongida oila va uning muqaddasligi haqidagi tushunchalarning sayozlashib borayotganligini

---

¹ <http://www.uz24.uz>

² <http://www.president.uz>

ko'rsatmoqda. Shuning uchun ham yoshlarni oila-nikoh munosabatlariga tayyorlash muhim vazifa sifatida o'zini namoyon etadi. Bu borada ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida oilaga oid tushunchalarni yoshlarga o'rgatib borish zarurdir.

Oilalarning mustahkamligi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, milliy xavfsizligini, uning ravnaqi, taraqqiyotini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Hozirgi vaqtda jamiyatimiz uchun jiddiy xavf tug'dirayotgan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, ekologik, ichki va tashqi omillarning tahdidi ortib borayotgan ayni vaqtda oilalar mustahkamligini ta'minlashning asosiy yo'li bo'lgan yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash masalasi hech kechiktirib bo'lmaydigan, jiddiy yondashishni talab etuvchi davlat miqyosidagi dolzarb masaladir.

Bugungi kunda yoshlarni nikohga tayyorlash fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish bo'limlari qoshida tashkil etilgan "Yosh oila quruvchilar maktabi" va "Oila dorilfununi" mashg'ulotlari doirasida amalga oshirib kelinmoqda. Ushbu mashg'ulotlarda shifokorlar, huquqshunoslar, xotin-qizlar qo'mitalari xodimlari, O'zbekiston yoshlar ittifoqi vakillari yoshlarga nikohgacha tibbiy ko'rikdan o'tish foydalari, erta turmush va yaqin qarindoshlar o'rtasidagi nikohning og'ir oqibatlari, oila salomatligi mavzularida tushuntirishlar berib kelmoqdalar.

Biroq, FHDYO organlari bevosita nikohni va nikohdan ajralganlikni amalga oshiruvchi va qayd qiluvchi organ bo'lib, bir vaqtning o'zida nikohni va nikohdan ajralganlikni qayd qilish, ajralishlarni oldini olish hamda yoshlarni nikohga tayyorlash bo'yicha "Yosh oila quruvchilar maktabi" va "Oila dorilfununi" ushbu organ qoshida tashkil etilganligi bugungi kunda o'z samarasini bermayotganligini ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, mamlakatimizda yoshlarni nikohga tayyorlash tartibi tizimli ravishda yo'lga qo'yilmaganligi, "Yosh oila quruvchilar maktabi" va "Oila dorilfununi"ning huquqiy asoslari va aniq bir metodikaning mavjud emasligi hisobotlar uchungina yig'ilishlar, davra suhbatlari tashkil etish amaliyoti yuzaga kelganligini ko'rsatmoqda.

Mutaxassislar mazkur tadbirlarda yoshlar asosan majburiy tarzda ishtirok etishlari, ko'p hollarda auditoriya xuddi majburlab bir joyga to'planganday tuyulishini va tadbirlarning ta'sirchanligi kamligini bildirishmoqda.

Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma'naviy-axloqiy negizlari va an'anaviy oilaviy qadriyatlarini mustahkamlash bo'yicha maqsadli ishlar olib borilmayotganligi, erta nikohlarning, oilalardagi nizoli holatlar va ajrashishlarning oldini olishda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, oiladagi nizoli holatlarni hal qilishning huquqiy va psixologik asoslarini o'rgatish, ajrashishlarning oldini olish, shuningdek, oiladagi ma'naviy-axloqiy

qadriyatlarni mustahkamlash muhim vazifadir. Shu bilan birga oiladagi ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash asosiy vazifalardandir.

Jahon tajribasiga e'tibor qaratsak, ta'lim oluvchilarni oilaviy hayotga tayyorlash maktab dasturlariga kiritilgan. Xususan, Shvetsiyada 1942-yildan, Chexiya va Slovakiyada 1960-yildan buyon "Otalik va onalik tamoyillari", Yaponiyada boshlang'ich ta'limning o'zida "Oilaviy hayotga tayyorlash" kurslari va Polshada 1973-yildan "Oiladagi hayotga moslashish" maxsus kurslari mavjud. Ushbu kurslar yoshlarni oila to'g'risidagi qonunlar, sevgi-muhabbat to'g'risidagi tushunchalar, oilada farzand ko'rish psixologiyasi haqidagi bilimlarga o'rgatadi.³

Bu borada yoshlarni oilaga tayyorlab borishni maktabgacha ta'limda oila haqida turli roliklar, multimedia mahsulotlarini namoyish etish orqali, umumta'lim maktablari yuqori sinf o'quvchilariga "Oila etikasi va psixologiyasi" darsini kiritish, oliy ta'lim tizimida esa "Oila psixologiyasi" kursini o'quv dasturiga kiritish maqsadga muvofiqdir.

Buning uchun obyektiv asos sifatida yoshlarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarini ilmiy-amaliy jihatdan o'rgandik. Jumladan, umumta'lim maktablaridagi yuqori sinfdagi tahsil olayotgan qizlarning va harbiy tizimdagi askarlar va kursantlarning oilaviy hayotga oid tasavvurlari o'rganildi.

Joriy yilning iyun-iyul oylari davomida O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi, Chirchiq oliy tank-qo'mondon muhandislik bilim yurti kursantlari hamda Samarqand, Farg'ona, Andijon viloyatlarida joylashgan muddatli harbiy xizmatni o'tayotgan askarlarda yigitlarni oilaviy hayot haqidagi tasavvur va fikrlari o'rganildi.

Kursant va askarlarni saralashda ularning turli viloyatdan bo'lishi, yoshlari har xil bo'lishi, uylanmagan bo'lishiga e'tibor berildi. Tadqiqot ishida jami 500 nafar yigitlarning oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasini aniqlashga qaratilgan "Yigitlarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari" mavzusida ijtimoiy-psixologik so'rovnoma o'tkazildi, "Siz oilaviy hayotga tayyormisiz?" mavzusidagi aniq savollar hamda oiladagi muammoli vaziyatlar taqdim etildi.

1. Askarlar hamda kursantlarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari bir-biridan farqlanishi aniqlandi.

2. Kursantlar etuk shaxs, komil inson va oila muammolarini hal qilishda malakalari askarlarga qaraganda ko'proq ekanligi ma'lum bo'ldi.

3. Kursantlar bilan olib borilgan muhokamadan hamda Akademiyada ta'lim beruvchi o'qituvchilardan so'ralganda ma'lum bo'ldiki, kursantlarda oila masalalari va oilaga tayyorlash bo'yicha "Oila psixologiyasi" kursi davomida ta'lim beriladi. Ularda sabr-toqat, iroda va mas'uliyatni his etish

---

³ <http://makarenko-useum.ru> "Материалы 8-х международных Макаренковских студенческих педагогических чтений", Екатеринбург: 7 апреля 2011 г

kabi shaxs xususiyatlarini tarkib topishida jismoniy mashg'ulotlar hamda ta'lim jarayoni bevosita ta'sir qiladi.

4. Askar yigitlar guruhida o'tkazilgan fokus guruhning natijalariga ko'ra, yigitlarning oilaviy munosabatlar va oilaning muammolarini hal qilishda deyarli barcha vazifalarni ayollar zimmasiga tashlab qo'yish, onam va xotinim hammasini eplaydi, deb qarash mavjudligi aniqlandi hamda muammoli vaziyatlarni echishda oila bo'yicha bilim va malakalari etishmasligi malum bo'ldi.

Takliflar:

1. Yigitlarni oilaviy hayotga tayyorlashning sifatini oshirishda harbiylashgan oliy ta'lim tizimidagi kursantlar o'quv rejasiga "Oila psixologiyasi" o'quv kursi soatlarini ko'paytirishni amalga oshirish zarur.
2. Muddatli harbiy xizmatdagi askarlarda o'tkaziladigan ma'naviyat soatlarini muntazamligini ta'minlash va ko'paytirish, xususan, oila va oilaviy munosabatlarga bag'ishlangan targ'ibot ta'sirchanligini oshirish zarur.
3. Harbiylashgan oliy ta'lim tizimi hamda muddatli harbiy xizmatdagi oila qurish arafasidagi yigitlarda oila bilan bog'liq qadriyatlarni psixologik treninglar orqali mustahkamlanishiga e'tibor qaratish lozim.

Shu tarzda umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchi qizlarining oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari ilmiy tadqiq etildi. Tadqiqot ishida jami 1400 nafar qizlarning oilaviy hayotga tayyorgarlik darajasini aniqlashga qaratilgan "Yoshlarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari" mavzusida ijtimoiy-psixologik so'rovnoma o'tkazildi, "Siz oilaviy hayotga tayyormisiz?" mavzusidagi aniq savollar hamda oiladagi muammoli vaziyatlar taqdim etildi.

Ayrim natijalardan ko'rinadiki, oila qurishda qizlarning ham oilaga tayyorlik darajalari keskin tafovutlanadi.

1-jadval.

"Siz o'zingizni oila qurgandan so'ng onalik mas'uliyatiga tayyor deb hisoblaysizmi?" savoliga qizlar javobi natijalari

Siz o'zingizni oila qurgandan so'ng onalik mas'uliyatiga tayyor deb hisoblaysizmi?		
	Javoblar	%
A.	Ha, tayyor deb hisoblayman	14
V.	Biroz tayyor deb hisoblayman	20
S.	Tayyor deb hisoblamayman	23
D.	Bu borada bilimlarim kam deb hisoblayman	43
	Jami	100%

2-jadval.

“Siz o‘zingizni oila qurgandan so‘ng onalik mas‘uliyatiga tayyor deb hisoblaysizmi?” savoli qizlar javobi natijalari

Siz o‘zingizni ayol rolini bajarishga to‘laqonli tayyor deb hisoblaysizmi?		
	Javoblar	%
A.	Tayyor deb hisoblayman	12
V.	Biroz tayyor deb hisoblayman	25
S.	Tayyor deb hisoblamayman	33
D.	Bu borada bilimlarim kam deb hisoblayman	30
	Jami	100%

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bugungi kunda yoshlarni nikohga tayyorlash sohasida quyidagi muammolar mavjudligini qayd etish mumkin:

Birinchidan, yoshlarni nikohga tayyorlashning ta‘lim bilan bog‘liq tizimi mavjud emas.

Ikkinchidan, yoshlarni nikohga tayyorlash jarayoni tizimli ravishda yo‘lga qo‘yilmagan hamda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning aniq metodikasi ishlab chiqilmagan. Yoshlar asosan majburiy tarzda ishtirok etishlari, aksariyat hollarda auditoriya xuddi majburlab bir joyga to‘planganday tuyulishi va tadbirlarning ta‘sirchanligi kamligini bildirishmoqda.

Uchinchidan, ma‘lumotlarni yoshlarga etkazish usuli va shakllari bugungi kun talablariga javob bermaydi, bu borada axborot texnologiyalarining so‘ngi imkoniyatlaridan foydalanish talab darajasida emas. Mutaxassislar yoshlarni fikr va mulohazalarini eshitmayotganligini ta‘kidlashmoqda.

Jamiyatning asosiy bo‘g‘ini hisoblangan oilalar ajrimining oldini olishda yoshlarni oilaviy hayotga to‘g‘ri tayyorlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu o‘z navbatida jamiyat milliy qadriyatlarining asrab avaylanishiga xizmat qilib, kelajak yoshlarning to‘liqsiz oilalarda tarbiyalanishi va oqibatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy holatlarning oldini olishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Akramova F.A. O‘zbekistonda oilaviy psixologik xizmatning ijtimoiy-psixologik muammolari: Monografiya. – T.: “Lesson-press”, 2021. – 178-b. [ISBN 978-9943-7024-5-5].

2. Akramova F.A. Oilada shaxslararo munosabatlarning oila mustahkamligiga ta'siri masalalari: Monografiya – T.: “Lesson-press”, 2021. – 124-b. [ISBN 978-9943-7024-0-0]
3. Akramova F.A. Психологическая помощь семе: семейно-брачные трансформатсии и неформальные браки // Ilim ha'm ja'miyet. Nukus, 2020. № 1. S. 113-114.
4. Karimova V.M. Akramova F.A. Psixologiya. O'quv qo'llanma. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, “O'AJBNT” markazi, 2002.–205-b.
5. Karimova V.M. Oilaviy hayot psixologiyasi // O'quv qo'llanma. – T., 2006. – 142-b.
6. Shoumarov G'.B. va boshqalar. Oila psixologiyasi: akademik litsey va kasb-xunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma.-T.: “Sharq”,2008. – 296-b.
7. Davila J. Marriage // Encyclopedia of Stress In 3 vol. / Ed. By G. Fink Vol.2. San-Diego: Acad. Press, 2000.
8. William L. Cook, David A. Kenny. Application of the Social Relations Model to Family Assessment. Source: Journal of Family Psychology, Vol. 18, № 2, 361–371. Impact factor: 3.8.

Odiljon TO'RAYEV,
*O'zbekiston Respublikasi Strategik tahlil va istiqbolni
belgilash oliy maktabi dotsenti, sotsiologiya fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

JAMIYAT TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA YOSHLAR BANDLIGI OMILINING IJTIMOY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI

Annotatsiya. Maqolada jamiyatdagi transformatsion jarayonlar sharoitida ijtimoiy xavfsizlik holatini baholashga oid yondashuvlar va yoshlar bandligini ta'minlashning ijtimoiy xavfsizlikka ta'siri ilmiy yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy xavfsizlikning istiqboldagi holatiga ta'sir qiluvchi omillar yuzasidan tahlillar amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: *Transformatsiya, tendensiya, benchmarking, mehnat bozori balansi, sotsiologik, ijtimoiy xavfsizlik*

Аннотация. В статье научно освещены подходы к оценке состояния социальной безопасности в контексте трансформационных процессов в обществе и ее влияние на социальную безопасность, как пример обеспечения занятости молодежи. Также проанализированы факторы, влияющие на будущее состояние социального обеспечения.

Ключевые слова: *трансформация, тренд, бенчмаркинг, баланс рынка труда, социология, социальные отношения.*

Annotation. In the article, the approaches to the evaluation of the state of social security in the context of transformation processes in the society and its impact on social security, as an example of ensuring employment of the youth, were scientifically covered. Also, factors affecting the future state of social security were analyzed.

Keywords: *Transformation, trend, benchmarking, labor market balance, sociological, social relations*

Transformatsion jarayonlar kuchayib borgan sari hozirgi sharoitda milliy xavfsizlik kesimida ularni tahlil qilish, yuzaga keladigan imkoniyatlar va tahdidlarni baholash zaruriyati paydo bo'lmoqda. Qolaversa, mana shunday sharoitda O'zbekiston ijtimoiy davlat deb e'lon qilinishi istiqbolda kutilayotgan global muammolarni hisobga olgan holda ijtimoiy siyosatni takomillashtirib borishni taqozo etadi. Bu holat iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda innovatsion yondashuvni hisobga olishni nazarda tutsa, demografik xavfsizlikni ta'minlashda inson kapitali ya'ni, insonning eng asosiy resursga aylanayotganligini, axborot xavfsizligini ta'minlashda virtuallashuv va raqamlashish darajasining ortishini, mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashda davlatlararo integratsiyalarning kuchayishi va chegaralarning

birlashishini, mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashda esa dunyoviy tartibotning o'zgarishini inobatga olishni nazarda tutadi. Bu haqida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Jahondagi shiddatli raqobat sharoitida etuk mutaxassislar tayyorlash, o'zgaruvchan mehnat bozori talablariga moslashishni bugun hayotning o'zi taqozo etmoqda"⁴ degan fikrlarni bildirib o'tgan.

Dastlab global transformatsiya tushunchasiga ta'rif beradigan bo'lsak, bunda transformatsiya global darajada sodir bo'ladigan va jamiyat hayotining turli sohalariga, jumladan, iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy munosabatlar, texnologiya va atrof-muhitga ta'sir qiluvchi o'zgarishlar jarayoni nazarda tutiladi. Bu tendensiya nafaqat alohida mamlakatlar yoki mintaqalarda, balki xalqaro miqyosda ham o'zgarishlar ro'y berayotganidan dalolat beradi. Global o'zgarishlarga texnologik innovatsiyalar, globallashuv, iqlim o'zgarishi, demografik o'zgarishlar va geosiyosiy siljishlar kabi turli omillar sabab bo'lishi mumkin. Transformatsion jarayonlarning o'ziga xosligi shundaki, u jamiyat uchun yangi muammolar va imkoniyatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Global transformatsiyaning asosiy o'ziga xosliklarini yana xalqaro savdo va investitsiyalar hajmining oshishida, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishida, migratsiya va madaniyatlararo o'zaro ta'sirning kuchayishida, jamiyatdagi ustuvorliklar va qadriyatlarning o'zgarishida, fuqarolik jamiyatining qarorlar qabul qilishdagi rolining faollashishida kuzatiladi.

Jamiyatdagi transformatsion jarayonlar o'z navbatida ijobiy va salbiy oqibatlarga olib keladi. Bir tomonidan bunday jarayonlar iqtisodiy o'sishga, innovatsiyalarga va turmush sharoitlarini yaxshilashga yordam bersa, ikkinchi tomondan tengsizlik, ekologik muammolar va ijtimoiy ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Jahondagi global tendensiyalar 2050-yilga borib dunyo aholisi 9,7 mlrd ga etib, bunda 65 yoshdan oshganlar ulushi 2 barobarga ko'payadi⁵, ya'ni har 6 ta aholidan biri keksa yoshdagi aholiga to'g'ri keladi. Shu bilan birga, 2050- yilga kelib energiyaga bo'lgan talab ham o'z o'rnida 2 barobar, suvga bo'lgan talab 30 foizga ortadi. Natijada suv tanqisligi tufayli 45 foiz global YaIM, 35 foiz ish o'rinlarining qisqarish xavfi mavjud⁶.

Bundan tashqari, global suv tanqisligining o'sish fonida bir tomondan oziq-ovqat mahsulotlarini etishtirish 40 foizga kamaysa, ikkinchi tomondan oziq-ovqatga bo'lgan yalpi talab 50 foizga, hayvonlar oziq-ovqatiga bo'lgan

---

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning 2023-yil 13-fevral kungi Ijtimoiy sohalarga mas'ul rahbarlarni qabul qilishidagi nutqi // <https://president.uz/uz/lists/view/5816>. Murojaat sanasi: 2023-yil 24-noyabr.

⁵ Кенечи Окелеке, Саяли Бороле. Преодоление цифрового разрыва в Центральной Азии и на Южном Кавказе. GSMA Intelligence 2023 г. – С. 38.

⁶ John Armitt, Sadie Morgan. Thames Estuary 2050 Growth Commission 2050 Vision. England 2019. – P 36.

talab 70 foizga⁷ ortadi. Bu, o'z o'rinida, oziq-ovqatlarni yaratish va iste'mol talabi o'rtasidagi salbiy farq 56 foizgacha etishi kutilmoqda.

Shu bilan birga, 2030-yilga qadar iqlim o'zgarishlari tufayli 100 mln aholi kambag'allikka duchor bo'lishi, qolaversa, oziq-ovqat etishmovchiligi va raqamlashish natijasida ish o'rinlarining qisqarishi ortidan kambag'allik ko'rsatkichlarining ortishi prognoz qilinmoqda. Xususan, 2050-yilga borib global raqamlashish ko'rsatkichlari 50 foizga ortib, natijada ish o'rinlari 35 foizga qisqarish dinamikasi kutilmoqda⁸. O'z navbatida istiqbolda qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanish ko'rsatkichlarining ortishi, ushbu tizimning rivojlanishi tufayli har yili 12 mln, 2050-yilga qadar esa 145 mln "yashil" ish o'rinlari yaratilishi rejalashtirilmogda.

Global transformatsion jarayonlarning bunday o'zgarishi mehnat resurslarining mobillik ko'rsatkichining o'sishiga olib keladi. Xususan, 2050-yilga kelib mehnat resurslarining mobillik ko'rsatkichi 3 barobar ortib, ularning o'rtacha yoshi 40 yoshdan oshishi kutilmoqda⁹. Jamiyatda ijtimoiy sohalarining bunday transformatsiyasi IT sohasining barqaror rivojlanib borishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Jumladan, xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, 2030- yilga kelib IT sohasida har yili 11 trln AQSh dollari miqdorida daromad olinadi.

Bu tendensiyalar o'z navbatida yoshlar bandligini ta'minlash tizimiga ham ta'sir ko'rsatadi. Dastlab ushbu yo'nalishdagi istiqbolda erishish ko'zda tutilgan strategik maqsadlarimizni ko'rib chiqsak, 2030- yilga qadar 1 mln yoshlar bandligini ta'minlash orqali yoshlar ishsizligini 6 foizga tushirish ko'zda tutilgan bo'lsa, mehnat unumdorligi va nogironlar bandligini 2 barobarga oshirish hamda ishsizlikni 6,5 foizga tushirish rejalashtirilgan¹⁰.

Umuman olganda, global transformatsiya zamonaviy dunyoning ajralmas qismi bo'lib, milliy xavfsizlikni ta'minlashda sodir bo'layotgan zamonaviy tendensiyalarga nisbatan davlatlar, tashkilotlar va shaxslar tomonidan e'tibor va moslashishni talab qiladi.

Transformatsion sharoitda ijtimoiy xavfsizlik holatini baholash murakkab bo'lib, u ko'p omillarni o'z ichiga oladi va kontekstga qarab farq

---

⁷ Approaches to Measuring Social Exclusion. Prepared by the UNECE Task Force on the Measurement of Social Exclusion. United Nations 2022. – P. 76/

⁸ Цифровая трансформация отраслей: стартовые условия и приоритеты: докл. к XXII Апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 13-30 апр. 2021 г. / Г. И. Абдрахманова, К. Б. Быховский, Н. Н. Веселитская, К. О. Вишневский, Л. М. Гохберг и др. ; рук. авт. колл. П. Б. Рудник ; науч. ред. Л. М. Гохберг, П. Б. Рудник, К. О. Вишневский, Т. С. Зинина ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2021. – 239 с.

⁹ Цифровая трансформация хозяйственных систем: новые возможности и риски: монография / колл. авторов; под общ. ред. Е.К. Карпуниной. – Москва: РУСАЙНС, 2022. – 274 с.

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 12.09.2023 y., 06/23/158/0694-son.

qilishi mumkin. Biroq, ushbu sharoitda ijtimoiy xavfsizlikni baholash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan quyidagi umumiy metodlar mavjud:

Statistik ma'lumotlarni to'plash. Bu o'z navbatida, ijtimoiy so'rovlar, suhbatlar o'tkazish va statistik ma'lumotlarni tahlil qilish orqali amalga oshirilib, jamiyatdagi jinoyat, zo'ravonlik yoki ishsizlik kabi ijtimoiy xavfsizlikning ayrim jihatlarini o'lchashga yordam beradi;

Xavfsizlik indeksleri: Global tinchlik indeksi, jinoyat indeksi kabi xavfsizlik indekslaridan foydalanish turli mintaqalar yoki mamlakatdagi xavfsizlik darajasini solishtirish imkonini beradi. Bu orqali ijtimoiy xavfsizlik holatiga xalqaro darajada baho berish mumkin;

Iqtisodiy barqarorlik tahlili. Iqtisodiy barqarorlik ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim omilidir. Mamlakatning yalpi ichki mahsuloti, jon boshiga aholi daromadlari, kambag'allik darajasi, daromadlar tengsizligi holati va bandlik darajasi, o'rtacha ish haqqi, tirikchilik minimumi kabi ko'rsatkichlarni o'rganish ijtimoiy xavfsizlik holatini baholashga yordam beradi:

Ijtimoiy fikr tahlili. Sotsiologik so'rovlar o'tkazish fuqarolarning hukumat, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va ijtimoiy institutlarga ishonch darajasini aniqlash orqali ham ijtimoiy xavfsizlik holatini, tahdidlarning darajasini baholash mumkin. Shu bilan birga, sotsiologik so'rovlar jamiyatdagi xavfsizlik hissi haqida tushuncha beradi. Sotsiologik tadqiqotlar ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlanganlik holati bo'yicha subyektiv bahoni beradi va bu obyektiv baholash usullari orqali olingan ma'lumotlar bilan qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi;

Hayot sifatini tahlili. Ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy, ijtimoiy himoya, ijtimoiy ta'minot va hayotdan qoniqish kabi omillarni o'rganish va ularning qiyosiy tahlili ijtimoiy xavfsizlik darajasini baholashga yordam beradi;

Sifatli tadqiqotlar. Chuqurlashtirilgan intervyular va fokus-guruhlar kabi sifatli tadqiqot usullari orqali ijtimoiy xavfsizlikning o'ziga xos jihatlarini o'rganish va odamlarning fikri, xohish-istagini va tajribasini tushunish mumkin. Masalan, tadqiqotchilar ijtimoiy xavfsizlikka qanday omillar ta'sir ko'rsatishi va vaziyatni yaxshilash uchun qanday choralar ko'rish mumkinligini chuqurroq tahlil qilish uchun o'rganilayotgan muammoning tashuvchilari bilan suhbatlar o'tkazish mumkin;

Benchmarking. Benchmarking usuli ijtimoiy xavfsizlik holatini baholashda ishlatiladigan usullardan biri bo'lib, u orqali hududlar yoki davlatga oid ma'lumotlar sohalar kesimida samaradorlik nuqtai-nazaridan taqqoslanadi va tahlil qilinadi. Bu o'z navbatida, hududlar o'rtasiga ijtimoiy xavfsizlik holati bilan bog'liq farqlarni aniqlash va boshqa joylarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni barvaqt aniqlash imkonini beradi.

Yoshlar bandligini ta'minlashni ijtimoiy xavfsizlik nuqtai-nazaridan baholash uchun mehnat bozorining joriy holatini ko'rib chiqadigan bo'lsak,

mehnat bozorining asosini mehnat resurslari, ishlab chiqarish vositalari, ijtimoiy foydali bo'lgan mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatishga oid munosabatlar tashkil qilsa, mamlakatimizda mehnat resurslari 20,3 mln ni, iqtisodiy nafaol aholi 4,4 mln, iqtisodiy faol aholi qariyb 16 mln ni tashkil qiladi. Shundan iqtisodiyotda bandlar 14,2 mln ni, tashkil qilib, ularning 43 foizdan ortig'i rasmiy sektorda 42 foiz norasmiy sektorda, 14 foizi esa tashqi migratsiyada mehnat qiladi, ishga joylashishga muhtoj shaxslar 1,8 mln ni tashkil qiladi. (1-rasm)

1-rasm. Mehnat bozorining balansi¹¹

Mehnat bozorining balansi asosida sohadagi joriy holatni ijtimoiy xavfsizlik kesimida baholashda obyektiv, subyektiv, va integral yondashuvlardan foydalanildi. Obyektiv baholashda statistik ko'rsatkichlar orqali indikatorlarning joriy holati ochib berildi. (1-jadval).

3.1-jadval.

O'zbekistonda yoshlar bandligini ta'minlashdagi ijtimoiy xavfsizlik holatini obyektiv baholash (1-guruh indikatorlari).¹²

№	Indikator nomi	O'lchov birligi	Chegaraviy qiymat	Amalda*	Sharoit yaratuvchi omil
1.	Aholining o'rtacha yillik o'sish sur'ati	foiz	1,3	2,1	demografik
2.	Umumiy aholi sonida mehnat yoshidan kichik shaxslar ulushi	foiz	22,0	31,4	demografik

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

3.	Umumiy aholi sonida mehnatga layoqatli yoshdagi shaxslar ulushi	foiz	58,0	59,8	demografik	
4.	Aholining keksayish koeffitsiyenti	‰	6,0	4,9	demografik	
5.	Mehnatga layoqatli har 100 nafar aholiga to'g'ri keladigan mehnatga layoqatli yoshdan kichik shaxslar	soni	40,0	52	demografik	
6.	Mehnatga layoqatli har 100 nafar aholiga to'g'ri keladigan mehnatga layoqatli yoshdan katta shaxslar	soni	30,0	23	demografik	
7.	Mehnatga layoqatli har 100 nafar aholiga to'g'ri keladigan mehnatga layoqatsiz shaxslar soni	foiz	70,0	67	demografik, sog'liqni saqlash,	
8.	Tug'ilishning umumiy koeffitsiyenti	‰	20,0	26	demografik	
9.	O'limning umumiy koeffitsiyenti	‰	10,0	5,1	sog'liqni saqlash	
10.	Chaqaloqlar o'limi	‰	5,0	9,3	sog'liqni saqlash	
*Inqiroz oldi – 1		Inqiroz oldi – 2	Inqiroz oldi – 3	Inqiroz – 1	Inqiroz – 2	Inqiroz – 3

Birinchi guruh indikatorlarida demografik omilning o'rni yuqori bo'lib ushbu omilning ijobiy ta'siri tufayli vaziyat nisbatan barqaror. *Ikkinchi guruh* indikatorlarida boshqa omillarning ta'siri ustuvor bo'lganligi sababli inqiroz oldi va inqiroz ko'rsatkichlari mavjud. Xususan, mehnat bozorining keskinlik darajasi me'yordan 2 barobar yuqori, ya'ni talab va taklif munosabatlari disbalans holatda, tashqi migratsiyada norasmiy migratsiyaning ustuvorligi inqiroz holatlarini ko'rsatmoqda (2-jadval).

3.2-jadval.

O'zbekistonda yoshlar bandligini ta'minlashdagi ijtimoiy xavfsizlik holatini ob'ektiv baholash (2-guruh indikatorlari)¹³

№	Indikator nomi	O'lchov birligi	Chegaraviy qiymat	Amalda*	Sharoit yaratuvchi omil
1	Mehnat resurslari ulushi	foiz	60	55	Demografik

¹³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

2	Iqtisodiy faol aholi ulushi	foiz	50,0	74,4	Demografik	
3	Aholi bandligi darajasi	foiz	46,0	62,4	Ish o‘rinlari	
4	Ishsizlik darajasi	foiz	8,0	11,3	Ish o‘rinlari, demografik	
5	Mehnat bozorining keskinlik darajasi	birlik	6,0	12,1	Demografik	
6	Norasmiy migratsiya ulushi	foiz	1,0	94	Bandlik darajasi	
7	Zararli va xavfli mehnat sharoitida bandlar ulushi	foiz	2,0	6,7	Ish o‘rinlari	
8	Ishlab chiqarishda shikastlanganlik darajasi, 1000 ishlovchiga	‰	0,5	2,6	Mehnat sharoitlari	
9	Migratsion o‘shish koeffitsiyenti	‰	0	7,1	Ish o‘rinlari	
10	Mehnatga layoqatli yoshdagi aholining o‘lim koeffitsiyenti	‰	2,0	4,1	Mehnat sharoitlari	
*Inqiroz oldi – 1		Inqiroz oldi – 2	Inqiroz oldi – 3	Inqiroz – 1	Inqiroz – 2	Inqiroz – 3

Ijtimoiy xavfsizlik holatini subyektiv baholashda sotsiologik tadqiqot natijalariga tayanilib, bunda asosiy urg'u mehnat resurslarining mehnat sharoitlari va bandlik tizimidan qoniqish darajasiga qaratildi (3.3-jadval). Ushbu yondashuvda mutaxassisligi va joriy mehnat faoliyatining nomutanosibligi, ya'ni so'rovda ishtirok etgan respondentlarning 68 foiz qismi mutaxassisligi bo'yicha ishlamayotganligini, 60 foiz respondentlar ishga joylashishda sun'iy to'siqlarga uchraganini ta'kidlashgan.

3-jadval.

O'zbekistonda yoshlar bandligini ta'minlashdagi ijtimoiy xavfsizlik holatini subyektiv baholash.¹⁴

№	Indikator nomi	O'lchov birligi	Chegaraviy qiymat	Amalda*	Sharoit yaratuvchi omil
1	Mehnat sharoitlaridan umumiy qoniqish darajasi	foiz	60+	53	Mehnat sharoitlari
2	Yoshlar bandligini ta'minlashga oid davlat siyosatidan qoniqish	foiz	65+	51	Tashkiliy

¹⁴ Sotsiologik tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

	darajasi				
3	Ish o'rinlaridan qoniqish darajasi	foiz	70+	38	Tashkiliy
4	Mutaxassisligi doirasida egallagan bilimlaridan qoniqish darajasi	foiz	80+	60	Tashkiliy
5	Joriy mehnat faoliyati va mutaxassisligining mutanosiblik darajasi	foiz	66+	32	Mehnat bozori
6	Ishga joylashishda sun'iy qiyinchiliklar (to'siqlar) ga duch kelish darajasi	foiz	30-	60	Tashkiliy
7	Mehnat faoliyati va maoshidan qoniqish darajasi	foiz	70+	59	Ta'lim, tashkiliy
8	Mehnat sharoitlari va bandlik tizimidan qoniqishning umumiy indeksi	foiz	75+	63	Tashkiliy
*Inqiroz oldi – 1		Inqiroz oldi – 2	Inqiroz oldi – 3	Inqiroz – 1	Inqiroz – 2
				Inqiroz – 2	Inqiroz – 3

Yuqoridagi indikatorlarni tahlili asosida integral baholasak norasmiy mehnat migratsiyasi, norasmiy bandlik, potensial ishsizlikka oid ko'rsatkichlarda vaziyat nisbatan nobarqaror ekanligini ko'rish mumkin (2-rasm). Yuqoridagi tahlillar asosida yoshlar bandligini ta'minlashdagi ijtimoiy xavfsizlik holati bilan bog'liq salbiy tendensiyalar ham mavjudligini aytish mumkin.

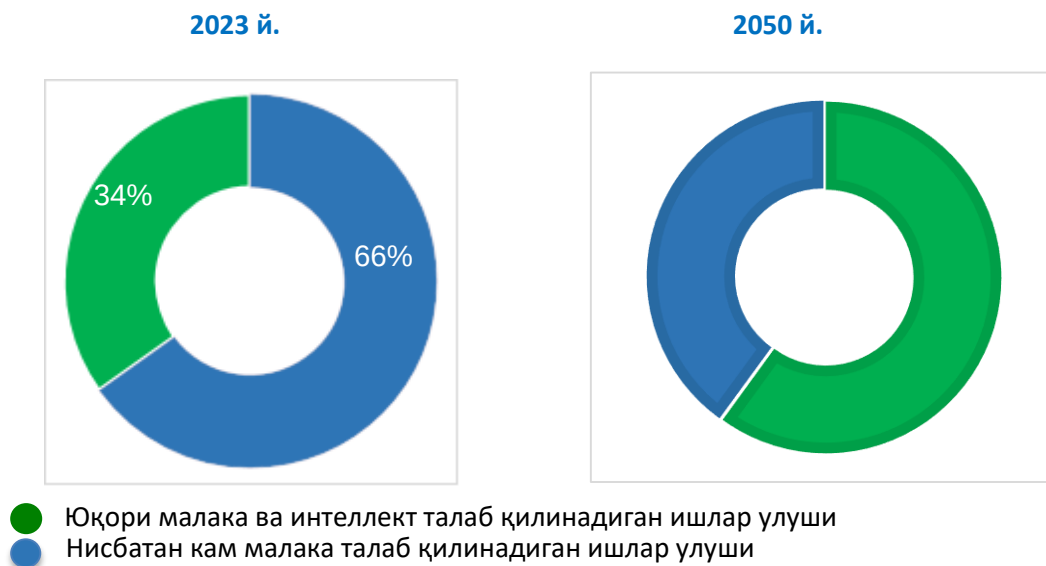

2-rasm. O'zbekistonda yoshlar bandligini ta'minlashdagi ijtimoiy xavfsizlik holatini integral baholash.¹⁵

Albatta, bu holatni yumshatish uchun davlat tomonidan choralar ko'rilmoqda. Xususan, ishsiz fuqarolarga jamoat ishlariga jalb qilinganligi uchun haq to'lash, subsidiyalar berish, bepul kasbga o'qitish, ishsizlik nafaqasini to'lash mexanizmlari, ish beruvchilarga jamoat ishlarini tashkil qilganligi uchun hamda ishga qabul qilingan xodimni malakasini oshirish uchun sarflangan xarajatlarini to'lab berish, kvotadan ortiq ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxsni ishga qabul qilgan har bir xodim uchun 2 baravari miqdorida subsidiyalash, "Ustoz-shogird" tizimi orqali hunarmandchilikka o'rgatish xarajatlari qoplab berilishining mexanizmlari yo'lga qo'yilgan. Va bandlikka ko'maklashish uchun 2023- yilda 14 trln so'm ajratilgan. Bu ishga joylashishga muhtoj aholi jon boshiga o'rtacha 8,5 mln so'mni tashkil qiladi.

Mamlakatimizda mehnat bozorining istiqboldagi o'zgarish dinamikasiga oid xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar 2050-yilga borib O'zbekistonda mehnat bozorida yuqori malaka talab qiladigan ishlar ulushi qariyb 2 barobarga o'sishini ko'rsatmoqda. O'z navbatida, nisbatan kam malaka talab qiladigan ishlar ulushi ham mos ravishda qisqaradi (3-rasm).

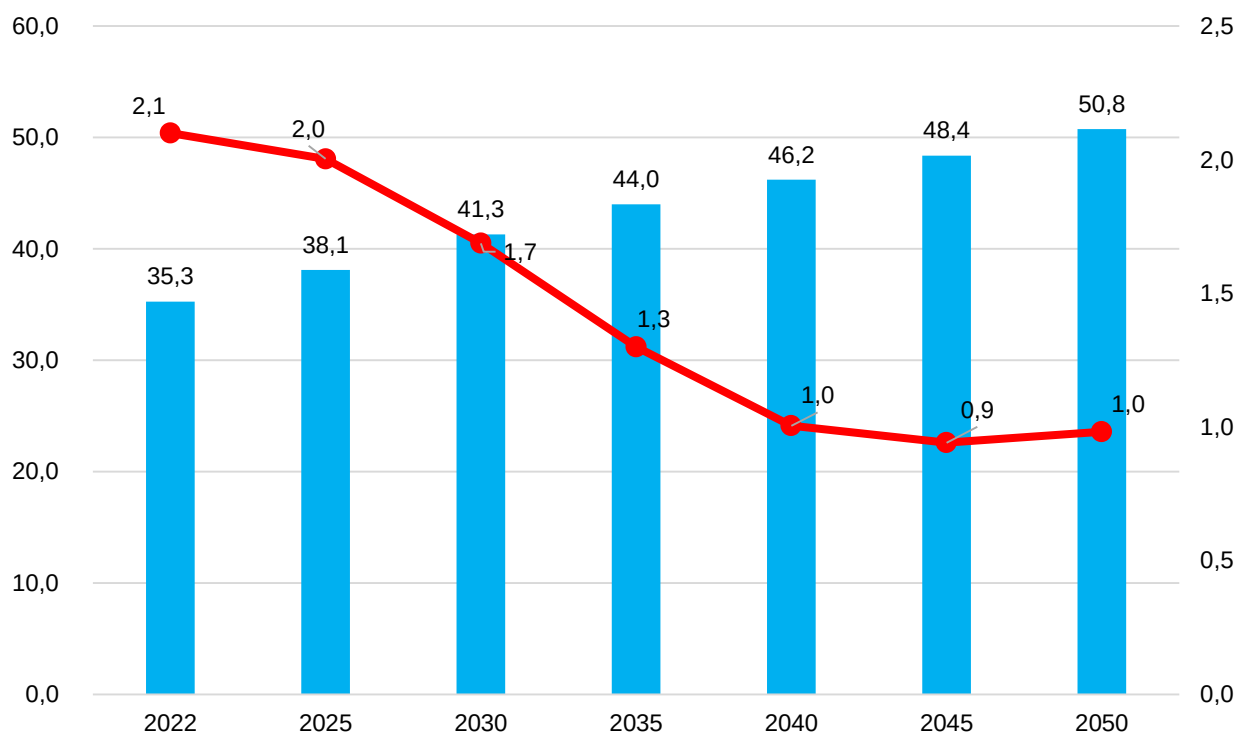
Bugungi kunda mehnat bozoriga kirib kelayotgan yoshlarning 50 foizida malakasizlik muammosi mavjudligini inobatga olsak, kelgusida ham bu muammo dolzarb bo'lib qolaveradi. Shu sababli yoshlar bandligini ta'minlashga oid davlat siyosatida maktabning yuqori sinf o'quvchilarini kasb-hunarga o'rgatish, ishsizlarni o'qitish, turli soha xodimlarini malakasini oshirish masalalariga urg'u berilmoqda.

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi davlat statistika agentligi, O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari hamda sotsiologik tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

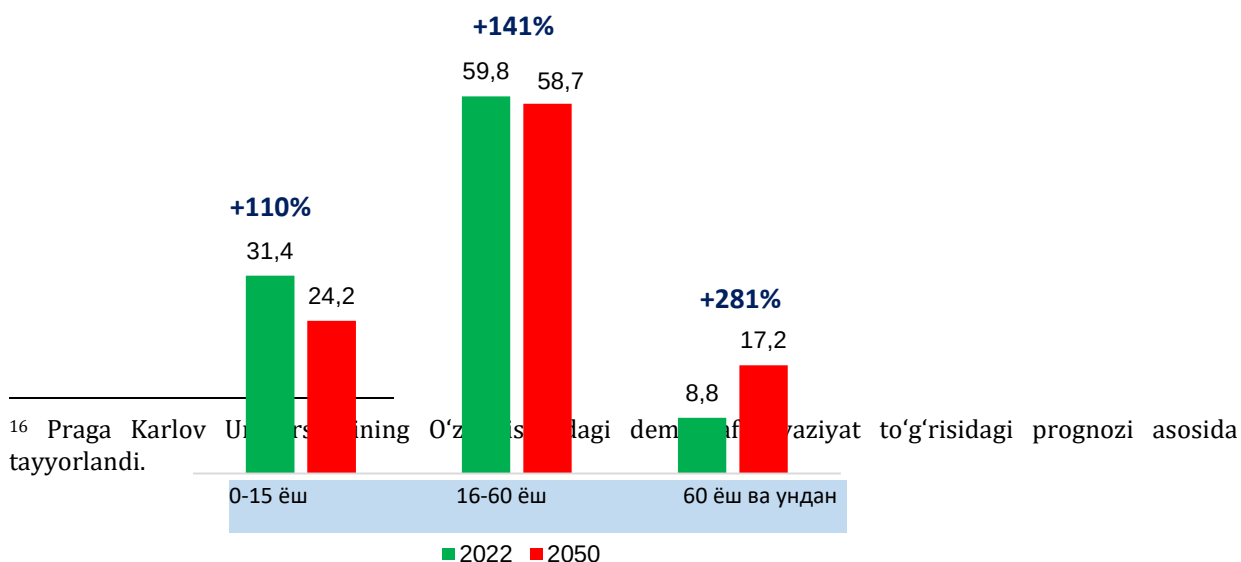
3-rasm. Mehnat bozorining istiqboldagi o'zgarish dinamikasi.

Mamlakatimizda mehnat bozoriga ta'sir ko'rsatuvchi, dividend beruvchi demografik omilning o'zgarish dinamikasi 4-rasmda berilgan bo'lib, 2050 yilga kelib mamlakatimiz aholisi 50,8 mln kishiga etishi, shu bilan birga, tug'ilish ko'rsatkichi kamayib barqarorlashishi kutilmoqda.

4-rasm. Demografik omilning istiqboldagi o'zgarish dinamikasi: aholi soni (mln. kishi) va o'sish sur'atlari¹⁶ (%)

Bundan tashqari, nafaqa yoshidagi aholi soni 2,8 barobarga ortib, ularning aholi tarkibidagi ulushi qariyb 2 barobarga ko'payadi ya'ni, 2050-yilda 50 mln aholining 10 mln ga yaqin qismi nafaqa yoshidagi aholiga to'g'ri keladi (5-rasm). Shu bilan birga, migratsion harakatlar 2 barobar ortishi kutilmoqda.

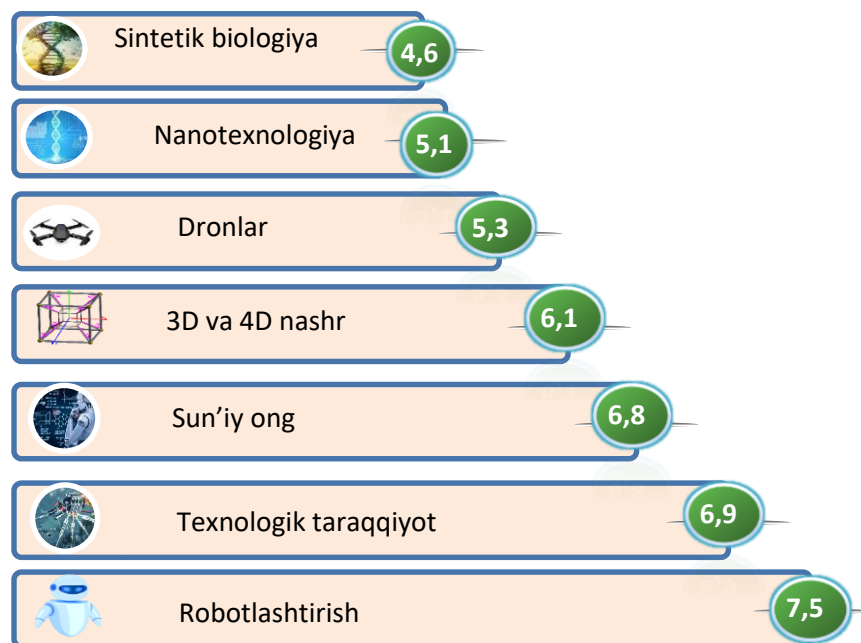
¹⁶ Praga Karlov Universitetining O'zbekiston Respublikasidagi demografik vaziyat to'g'risidagi prognozi asosida tayyorlandi.

5-rasm. Demografik omilning istiqboldagi o'zgarish dinamikasi:
aholi soni (mln. kishi) va o'sish sur'atlari¹⁷ (%)

O'z navbatida, transformatsion jarayonlar xalqaro darajada ishsizlikka ta'sir ko'rsatadi. Xususan, potensial ishsizlikning global darajasi 2050-yilga borib 24 foizga etishi prognoz qilinmoqda. Bunga ta'sir qiluvchi omillar 0 dan 10 gacha mezonda baholanganda, ishlab chiqarishning robotlashishi va raqamlashish, texnologik taraqqiyot, sun'iy ong, nanotexnologiya va sintetik biologiya kabi omillarning ta'siri yuqori ekanligini ko'rish mumkin (6-rasm). O'z navbatida, xalqaro mehnat bozorida ushbu yo'nalishdagi mutaxassislarga bo'lgan talab ortib ketadi.

Global ishsizlik bilan bog'liq bu tendensiyalar biz yuqorida ta'kidlagan mamlakatimizdagi ishsizlik darajasini 6,5 foizga tushirish maqsadini amalga oshirishni murakkablashtiradi va kelgusidagi ijtimoiy xavfsizlik holati barqaror bo'lishi uchun hozir zarur chora-tadbirlarni ko'rishga undaydi.

Tahlil natijalari global tendensiyalarning salbiy ta'sirini yumshatish hamda barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni saqlab qolishda mehnat unumdorligi muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatmoqda. Ya'ni, jon boshiga real yalpi ichki mahsulotni 1,9 foizga oshirish uchun mehnat unumdorligini kamida 1,8 foizga oshirish lozim bo'ladi.

¹⁷ Praga Karlov Universitetining O'zbekistondagi demografik vaziyat to'g'risidagi prognozi asosida tayyorlandi.

*6-rasm. Potensial ishsizlikning global darajasiga ta'sir
ko'rsatuvchi omillar.¹⁸ (%)*

Mehnat unumdorligiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillardan biri inson kapitali bo'lib, u ma'lum darajada mehnat resurslarining ma'lumot darajasi bilan bog'liq. Shu o'rinda to'xtalib o'tadigan bo'lsak, mamlakatimizda mehnat resurslarining 14,8 foiz oliy ma'lumotli bo'lsa, 56,1 foiz o'rta-maxsus, 29,1 foizi o'rta ma'lumotli. Shu sababli hukumat tomonidan oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50 foizga etkazish strategik maqsad sifatida belgilanib, tegishli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Umuman olganda ijtimoiy xavfsizlik holati murakkab va subyektiv tushuncha bo'lib, uni o'lchash munozaralarga va turli yondashuvlarga sabab bo'lishi mumkin. Qolaversa, jamiyatdagi mavjud transformatsion jarayonlar sharoitida ijtimoiy xavfsizlikning istiqboldagi holatini tahlil qilishning u yoki bu usulini qo'llash vaziyatni obyektiv baholashning to'liq imkonini bermaydi. Shu sababli ijtimoiy xavfsizlik holatini baholashda kompleks yondashuv, ya'ni bir qancha usullarni uzviylikda qo'llash ilmiy tadqiqotning ishonchliligini oshiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

global tendensiyalar asosida mehnat bozorining keskinlik darajasini kamaytirish uchun istiqbolda talab yuqori bo'lgan kasblar: raqamlashtirish, "big data", yashil energetika, robotlashtirish, texnologiyaga xizmat ko'rsatish va boshqa ustuvor kasblarga talabni shakllantirishda davlat axborot siyosati orqali ko'maklashish maqsadga muvofiq;

qishloq xo'jaligini texnologik jihatdan subsidiyalash. Bu orqali bir tomondan nisbatan kam malakali yoshlar ish bilan ta'minlansa ikkinchi tomondan istiqboldagi oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog'liq risklarni oldini olish mumkin;

norasmiy bandlikni qisqartirishda hozirgi kunda o'z-o'zini band qilish va ro'yxatdan o'tmagan tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatga olishga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Galdagi vazifa esa ro'yxatdan o'tgan tadbirkorlik subyektlarida norasmiy mehnat qilayotgan ishchilarni rasmiylashtirish choralarini ko'rish;

milliy malaka tizimini xalqaro mezonlar asosida qayta ishlash mehnat unumdorligi va inson kapitalini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu orqali yagona yondashuv asosida kvalifikatsion standartlarni xodimda shakllanganlik darajasini baholash mumkin;

---

¹⁸ "Bertelsmann Stiftung" tashkilotining global mehnat bozoriga oid tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

inson kapitalini oshirishda texnologik rivojlanishni qo'llab-quvvatlashga urg'u berish.

FOYDALANILGAN ADABIOTLAR

1. "Bertelsmann Stiftung" tashkilotining global mehnat bozoriga oid tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.
2. Approaches to Measuring Social Exclusion. Prepared by the UNECE Task Force on the Measurement of Social Exclusion. United Nations 2022. – P. 76/
3. John Armitt, Sadie Morgan. Thames Estuary 2050 Growth Commission 2050 Vision. England 2019. – P. 36.
4. Kenechi Okeleke, Sayali Borole. Preodolenie sifrovogo razryva v sentralnoy Azii i na Yujnom Kavkaze. GSMA Intelligence 2023 g. – S. 38.
5. Praga Karlov Universitetining O'zbekistondagi demografik vaziyat to'g'risidagi prognozi asosida tayyorlandi.
6. Sotsiologik tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi davlat statistika agentligi, O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari hamda sotsiologik tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning 2023-yil 13-fevral kungi Ijtimoiy sohalarga mas'ul rahbarlarni qabul qilishidagi nutqi // <https://president.uz/uz/lists/view/5816>. Murojaat sanasi: 2023-yil 24-noyabr.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 12.09.2023 y., 06/23/158/0694-son.
11. Сифровая трансформация отраслей: стартовые условия и приоритеты: докл. к XXIII Апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества, Москва, 13-30 апр. 2021 г. / Г. И. Абдрахманова, К. Б. Быховский, Н. Н. Веселитская, К. О. Вишневский, Л. М. Гохберг и др. ; рук. авт. кол. П. Б. Рудник ; науч. ред. Л. М. Гохберг, П. Б. Рудник, К. О. Вишневский, Т. С. Зинина ; Нас. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2021. – 239 с.

12. Сифровая трансформация хозяйственных систем: новые возможности и риски: монография / колл. авторов; под общ. ред. Е.К. Карпуниной. – Москва: РУСАЙНС, 2022. – 274 с.

ZAMONAVIY YOSHLARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA JADIDLAR ILMIY MEROSINING IJTIMOIIY AHAMIYATI

Adham MURODOV,

Nizomiy nomidagi TDPU

“Ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi”

kafedra p.f.f.d,(PhD) v/b.dotsent,

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy yoshlarni kasbga yo‘naltirishda jadidlar ilmiy merosining ijtimoiy ahamiyatini o‘rganish orqali uning ahamiyati tushuntirilgan. Jadidlar ta’limidagi zamonaviy pedagogik usullar, kasbga yo‘naltirish tizimi va ijtimoiy rivojlanishning o‘zaro bog‘liqligi chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Turkiston, jadidlar, kasb, zamonaviy, ilm-ma’rifat, yoshlar, ilmiy merosi, pedagogik, taraqqiyot, kasb-hunar, maktab, ta’lim, ijtimoiy, innovatsion.

Ma’lumki jadidchilik harakati zamon bilan hamnafas bo‘lishni, o‘qitishning yangi metodlarini joriy etishni, o‘zbek tilini rivojlantirishni, iqtisodiy va siyosiy mustaqillikni ta’minlashni maqsad qilib qo‘ygan edi. Jadid ziyolilari bilim olishni kengaytirish, musulmonlarning diniy va ijtimoiy hayotini zamon talablariga moslashtirish yo‘lida faoliyat olib bordilar. Ular, o‘z navbatida, ta’lim, madaniyat va siyosatdagi yangi yo‘nalishlarni ilgari surdilar, Turkiston yoshlari orasida ilm-fanni targ‘ib qilish orqali yoshlarni kelajakda yaxshi kasblarni egalashlari uchun harakat qilishni o‘z oldilariga maqsad qilib qo‘yganlar hamda ijtimoiy adolat va milliy uyg‘onish g‘oyalarini targ‘ib qildilar.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek: mana shunday murakkab sharoitda yoshlarimiz sezgir va ogoh bo‘lishi, har bir masalada, avvalo Vatan manfaatlarini o‘ylab ish tutishi zarur. Ilm-ma’rifat va kasb-hunarga intilish, oilani muqaddas bilish, ma’naviy poklik, kattalarga hurmat, kichiklarga shafqat, qadriyatlarimizga sadoqat kabi ezgu fazilatlar azaldan xalqimiz, millatimizning qonida bo‘lib kelgan. Biz mana shunday bebaho merosimizni nafaqat asrashimiz, balki uni yanada boyitishimiz, kelgusi avlodlarga bezavol etkazishimiz kerak [1].

Darhaqiqat, zamonaviy yoshlarni kasbga yo‘naltirishda Jadidlar ilmiy merosining ijtimoiy ahamiyati katta bo‘lib, ular o‘z faoliyatida yoshlarni o‘z jamiyatlariga foydali va mas’uliyatli fuqaro sifatida tarbiyalashga qaratilgan ko‘plab g‘oyalarni ilgari surganlar. Jadidlar, xususan, XIX asr oxiri - XX asr boshlarida o‘z davrining ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy o‘zgarishlariga javoban, ta’lim tizimida yangiliklar kiritish va o‘zgartirishlar amalga oshirishga intilganlar.

Bugungi kunda, zamonaviy yoshlarni kasbga yo'naltirishda haqida gap ketganda eng avvalo O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-maydagi "O'zbekiston Respublikasida kasbiy malakalar, bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi faoliyatini tashkil etish choralari to'g'risida"gi 287-sonli Qarorida:

"ko'nikmalar - insonning muayyan mehnat funksiyalarini bajarish qobiliyatini ifodalovchi, ta'lim jarayonida, yoki shaxsiy tajriba orqali egallangan sifati (mahorati);

kasb - insonning kasbiy tayyorgarlik natijasida egallangan va ta'lim to'g'risidagi tegishli hujjatlar yoki maxsus tayyorgarlikdan o'tganligi bilan tasdiqlangan, muayyan bilim, mahorat va amaliy ko'nikmalarni talab etuvchi asosiy mehnat faoliyati, mashg'ulotlar turi" [2] deb ta'rif berilgan.

Bugungi ta'lim tizimining yutuqlari, taraqqiyoti jadidchilik harakatining ilgari surgan islohotlari, jadidlar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlar va sa'y-harakatlari natijasi bilan ham rivojlanib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev yosh-avlod ta'lim-tarbiyasiga to'xtalar ekan, avvalo, jadidchilardan Abdulla Avloniyning ilmiy merosiga to'xtalish joiz deb hisoblaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2020-yil 30-oktyabrdagi ma'ruzasida Abdulla Avloniyning xizmatlariga alohida to'xtalib o'tdi. U tomonidan yaratilgan asarlar milliy o'zligimizga mos ravishda, ajdodlar merosini chuqur o'rganib yozilganligi qayd etildi. Xususan, uning "Turkiy Guliston yoxud axloq" asarining ahamiyati yuqoriligi bois hozirda yaratilayotgan ma'naviyat, axloq, tarbiya va shu bilan bog'liq bo'lgan fan yo'nalishlarining asosini tashkil qilishiga ahamiyat berish kerakligi ta'kidlandi [3]. Chunki jamiyat taraqqiyotining ertangi kuni bo'lgan yosh-avlod tarbiyasi har doim muhimdir. [4, 22,bet].

Jadidlar ilmiy merosi va uning zamonaviy yoshlarni kasbga yo'naltirishda tutgan o'rni quyidagi jihatlarida ifodalangan:

Ta'limda yangilanish: Jadidlar ta'lim tizimining yangilanishini, zamonaviy ilm-fan va texnikani o'zlashtirishni, ilmiy va amaliy bilimlarni tarqatishni o'zining asosiy maqsadi deb bilganlar. Ularning ta'limga oid islohotlari yoshlarni zamonaviy kasblarga tayyorlashda muhim rol o'ynagan. Jadidlarning islohotlari orqali maktablar va darsliklar yangilandi, bunda matematika, fizika, kimyo kabi fanni o'rgatishga katta e'tibor berildi.

Kasbga yo'naltirish g'oyalari: Jadidlarning ilmiy va ma'rifiy faoliyati yoshlarni faqat ilm olishga emas, balki ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan kasblarga ham yo'naltirishni ko'zlagan. Ular yoshlarni hunar o'rganishga, mehnatga hurmat bilan qarashga va jamiyatda o'z o'rnini topishga rag'batlantirganlar.

Milliy istiqlol va tafakkur erkinligi: Jadidlar o'zbek xalqining milliy o'zligini anglashga, uning taraqqiyotiga hissa qo'shishga chaqirishgan. Bu g'oyalar

zamonaviy yoshlarni milliy kasblarga, ya'ni ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalariga yo'naltirishda foydali bo'lishi mumkin.

Jadidlarning pedagogik yondashuvlari: Jadidlar ta'limni faqat ilmiy bilimlar berish emas, balki tarbiya, axloq va dunyoqarashni shakllantirish orqali amalga oshirishni maqsad qilishgan. Bu yondashuv zamonaviy yoshlarning kasbiy malakalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, chunki insonning nafaqat bilim, balki axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatlari ham kasb tanlashda katta ahamiyatga ega.

Kasbga yo'naltirishda ijtimoiy hamkorlik: Jadidlar faqat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarni emas, balki jamiyatning barcha qatlamlari orasidagi hamkorlikni rivojlantirishni ham ta'kidlaganlar. Bu, zamonaviy yoshlarni kasbga tayyorlashda ijtimoiy mas'uliyatni his qilishga, o'zaro yordam va ko'maklashish ruhini singdirishga yordam beradi.

Muxtazar qilib aytganda, Jadidlar ilmiy merosi yoshlarni kasbga yo'naltirishda ilm-fan, axloq, ijtimoiy mas'uliyat va jamiyatning taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ko'plab muhim jihatlarni taqdim etadi. Ularning g'oyalari hozirgi kunda ham yoshlarni kasb tanlashda va ularni kasbiy rivojlanishda o'z maqsadlarini amalga oshirishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Shavkat Mirziyoyev: Yoshlar kelajagi bilan bog'liq har qanday vazifa birlamchi ahamiyatga ega 25 Dekabr 2020 -yil <https://yuz.uz/uz/news/shavkat-mirziyoev-yoshlar-kelajagi-bilan-bogliq-har-qanday-vazifa-birlamchiahamiyatga-ega>

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-maydagi "O'zbekiston Respublikasida kasbiy malakalar, bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi faoliyatini tashkil etish choralari to'g'risida" 287-sonli qarori.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. Xalq so'zi. 2020-yil 1-oktyabr. -B.3.

4. Murodov A.I. jadidlar ilmiy merosi asosida pedagogika oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining kasbiy ko'nikmalarini rivojlantirish / p.f.f.d. (PhD) avtoreferat. T. 2023. 11-b

Yangi O'zbekiston sharoitida yoshlar faolligini oshirish va ularning ma'naviy asoslarini mustahkamlash istiqbollari.

Mahruya XAKIMOVA

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti dotsenti,
siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: mazkur maqolada O'zbekistonda yoshlarni faollashuv jarayonlarini ma'naviy asoslarini mustahkamlash omillari haqida so'z boradi. Bugungi kunga kelib er yuzidagi aholining ko'p qismini tashkil etadigan yoshlar har bir jamiyatning xazinasidir, agar ularni imkoniyatlari to'g'ri yo'naltirilsa. Respublikamizda yoshlar imkoniyatlari keng yo'lga qo'yilganligi ular faoliyatini to'g'ri tashkil etilganligini isbotidir.

Kalit so'zlar: *yoshlar, inson kapitali, milliy taraqqiyot, Uchinchi Renessans, ma'naviyat, ma'rifat, milliy o'zlik, milliy qadriyatlar, demokratik qadriyatlar, islohotlarga daxldorlik, ta'lim tizimi, Yangi O'zbekiston.*

Annotation: this article discusses the factors that strengthen the spiritual foundations of youth activation processes in Uzbekistan. Today, young people, who make up the majority of the world's population, are the treasure of every society, if their opportunities are properly directed. The fact that youth opportunities are widely available in our republic is proof that their activities are properly organized.

Key words: *youth, human capital, national development, Third Renaissance, spirituality, enlightenment, national identity, national values, democratic values, participation in reforms, education system, New Uzbekistan.*

Аннотация: в данной статье говорится о факторах укрепления духовных основ процессов активизации молодежи в Узбекистане. Сегодня молодежь составляющая большинство населения Земли, является сокровищем любого общества, если правильно использовать ее возможности. Тот факт, что возможности молодежи в нашей республике широко открыты, является свидетельством того, что их деятельность организована должным образом.

Ключевые слова: *молодежь, человеческий капитал, национальное развитие, Третье Возрождение, духовность, просвещение, национальная идентичность, национальные ценности, демократические ценности, участие в реформах, система образования, Новый Узбекистан.*

Kirish.

Uchinchi ming yillikka kelib dunyo aholisini qariyb 2 milliardini yoshlar tashkil etadi. Bu esa o'z o'rnida dunyoda inson kapitali hamda innovatsion salohiyatni rivojlantirishda yoshlar imkoniyatlaridan to'g'ri va samarali foydalanish, shu bilan birga yoshlar faolligini oshirishning ma'naviy

asoslari masalalarida nodavlat notijorat tashkilotlarining ulushi ortib borayotganligini ko'rsatadi. Bu jarayonlar yoshlar faolligini oshirish mexanizmlari bo'yicha jiddiy tadqiqotlar amalga oshirilishini taqozo etadi.

Jahonning bir qator rivojlangan mamlakatlarida bugungi kunda yoshlar faolligini oshirish borasida yirik ilmiy tadqiqot markazlari ish olib boradi. Xususan, Junior Chamber International (JCI) (Amerika), Nisseikyo (Yaponiya), Asunaro (Janubiy Koreya) kabi yoshlar tashkilotlari faoliyatlarini misol keltirish mumkin. Yoshlarda sog'lom dunyoqarashni shakllantirish zamonaviy ilm-fan yutuqlarini milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirgan holda amalga oshirish shu tashkilotlarning amaliy faoliyatlarini rag'batlantirib boradi. Birlashgan Millatlar Tashkilotida "Yoshlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro Konvensiya"¹⁹ ishlab chiqish taklifi berilganligi ham bejiz emas. Dunyo davlatlarda nodavlat notijorat tashkilotlarining huquq va vakolatlarini ta'minlanishi, fuqarolik jamiyati prinsiplarini to'la amal qilinishi mazkur yo'nalishda ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish zaruratini yanada oshiradi.

O'z milliy taraqqiyot yo'lini tanlagan O'zbekistonda yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash bo'yicha katta ishlar olib borilmoqda. "Yangi O'zbekiston, bu sog'lom, bilimli va ma'naviy barkamol insonlar yurtidir"²⁰, – deb ta'kidlar ekan, bu O'zbekiston Respublikasi Prezidentining siyosiy irodasi mamlakatda ilm-fan, madaniyat, ma'rifat va ma'naviyatni yanada yuksaltirish yo'lida chuqur islohotlarni boshlab berganligining ifodasidir. Bu esa o'z o'rnida mamlakat tarixida Uchinchi Renessansni boshlanishiga turtki bo'ldi. O'zbekistonda ta'lim, fan va innovatsiya sohalarini rivojlantirishga nodavlat notijorat tashkilotlarini keng jalb etilayotgani xalqaro siyosiy platformaga to'la mos keladi.

Asosiy qism. Yoshlarning yangi zamonaviy ma'naviy qiyofasini shakllantirish bugungi O'zbekiston siyosatini mazmunini tashkil etmoqda. Shu bois, davlat yoshlarda ularning investitsion va innovatsion xarakterini kuchaytirishi, uni amalga oshirishda esa preventiv tarzda maxsus dasturlar tizimini joriy etishini taqozo etmoqda. Shu nuqtai nazardan, yoshlar yangi institutsional texnologiyalarni takomillashtirish, yoshlar bilan ishlash tizimlarini kuchaytirishda yoshlar bilan ishlaydigan kadrlarning metodik va uslubiy jihatdan maxsus bilimlarga ega bo'lishini talab etadi. Yoshlar bilan ishlash tamoyillarini kuchaytirish ijtimoiy investitsiyalarni jalb etish, yoshlarning innovatsion rivojlanishini ta'minlash, ularning tashabbusidan unumli foydalanishni taqozo etadi.

---

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida taklif etilgan.

²⁰ Bizning maqsadimiz aniq va o'zgarmasdir – demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lini yanada qat'iy davom ettiramiz. Sh.M.Mirziyoyevning tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O'zbekiston liberal-demokratik partiyasining XI syezdidagi nutqi. XXI asr. Ijtimoiy-siyosiy gazeta. 31-may 2023-yil.

Yoshlar bilan ishlashning barcha zamonaviy uslublarini milliy manfaatlar asosida qayta shakllantirib, amaliyotga joriy etish dolzarb muammodir. Bugungi kunda yoshlar qatlamining o'zida turfa xillik, manfaatlar xilma-xilligi kuzatiladi. Ana shu rang-baranglik asosida har bir yosh uchun ish uslublarini to'g'ri belgilash, uni demokratik qadriyatlar ruhiyatida tarbiyalash yoshlarni begona g'oyalardan asrashning samarali uslublaridan biri hisoblanadi. Shu bois, yoshlar bilan ishlashda:

- omma bilan hamkorlikning mavjud barcha yangi usullarini qo'llash;
- ma'naviyatni yuksaltirish texnologiyalari va omma tafakkuriga ta'sir etishning yangi uslublaridan unumli foydalanish;
- yoshlar qiziqishlari va tafakkurining o'sish tendensiyalarini chuqur o'rganish asosida ularni davlat ravnaqi uchun muhim bo'lgan maqsadlarga yo'naltirish;
- demokratik qadriyatlar erkinlik, tenglik, hurfiylik, qonun ustuvorligi, shaxsiy va jamoatchilik manfaatlar, davlat boshqaruvida ishtirok etish, fuqarolik mas'uliyati, o'z manfaatlarini jamoat hamda davlat manfaatlar bilan uzviy bog'lay olish qobiliyati kabilarning amaliy qo'llanilishiga erishish;
- yoshlar bilan ishlashda asosiy e'tiborni jamiyatdagi birdamlik, barqarorlik, o'zaro ishonch va hamkorlik usullariga qaratish;
- yoshlar bilan ishlaydigan kadrlarga bo'lgan talabni kuchaytirish;
- yoshlar bilan ishlashda ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli bo'yicha ma'lumot va dalillar to'plash, ularni tahlil qilish, axborotlarni yoshlarga ta'sirchan usulda yetkazish;
- yoshlar bilan ishlashda hamfiylik, ochiqlik, oshkoralik, muammoli mavzulardan qo'rqmaslik, tenglik, shaffoflik tendensiyalarini amaliy qo'llash;
- yoshlar bilan ishlashda yoshlar qatlamlariga nisbatan differensial munosabatni shakllantirish, yangi pedagogik texnologiyalar tizimi, yakka tartibda, guruhlar, omma bilan ishlash usullaridan foydalanish, shuningdek, interfaol usullarni keng joriy etish bugungi davlat tashkilotlari va muassasalarining yoshlar bilan ishlash bo'g'inlariga mas'uliyat yuklaydi.

Yoshlar va davlat orasida bevosita vertikal va gorizontaal muloqot, ya'ni axborot kommunikatsiyalari hamda shaffoflikni joriy etish ular o'rtasida ishonch va yangilanishlarga aloqadorlik hissining ortishiga xizmat qiladi. "...axborot kommunikatsiya texnologiyalari qanchalik rivoj topgani sari, uning afzalligi va qulayliklaridan foydalanish bilan bir qatorda, butun mamlakatimizda axborot xavfsizligini ta'minlash eng dolzarb masalaga aylanib bormoqda"²¹.

Yoshlarda islohotlarga daxldorlikni shakllantirishda yangilanish va vorisiylik tamoyillarining qisqa tahlili davlatimizning yoshlarga oid siyosati

---

²¹ Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis Palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. Xalq so'zi. 2016 yil 15 dekabr

hayotning barcha sohalaridagi keng qamrovli islohotlar, jamiyatdagi tub o'zgarish jarayonlari bilan bog'liq ravishda amalga oshmoqda. O'zbekiston o'z taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo'yar ekan, yoshlarga oid davlat siyosati ularni ijtimoiy himoyalash, demokratik va fuqarolik jamiyati barpo etishning faol ishtirokchilariga aylantirish, huquq va manfaatlarini ta'minlash, turli sohalaridagi imkoniyatlarini yanada kengaytirish kabi masalalarni hal qilishga yo'naltirildi. Shu asnoda, yoshlarga jamiyat rivojida "portlash" effektini vujudga keltiruvchi omil, mamlakat kadrlar zaxirasini shakllantiruvchi asosiy kuch, kelajakka qaratilgan bunyodkorlik faoliyatida tayanch va suyanch sifatida qarash an'anasi shakllandi. Bugungi kunda yoshlarda islohotlarga daxldorlikni shakllantirishda yangilanish va vorisiylik tamoyillarini barqaror qilishga qaratilgan yoshlar siyosati mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish maqsadlari bilan uzviy aloqadorlikda amalga oshirilmoqda.

Yangi O'zbekiston tajribasi shundan dalolat beradiki, o'tgan yillar davomida jamiyatimiz hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan islohot natijalari, xalq ma'naviyatining tiklanishi, boy, milliy tarixiy merosimizning keng o'rganilishi, an'analarning asrab-avaylanishi, madaniyat va san'at, fan va ta'lim ravnaqi yoshlarga oid siyosat samaradorligini oshirish masalalari bilan uzviy bog'liqdir. Bu sohalaridagi islohotlar va ularning bugungi kundagi yuksak natijalari ushbu siyosatning samarali amalga oshirishini ta'minlashga qaratilgan nafaqat iqtisodiy, siyosiy omillar, balki ma'naviy asoslarning ham nihoyatda mustahkam zaminga tayanishini yaqqol ko'rsatib turibdi.

Bugungi zamon shiddati inson hayotida ma'naviyatni naqadar muhim ekanligini taqoza etmoqda. Zero, axloqsizlik, odobsizlik, ma'naviy qashshoqlik insonni tubanlik girdobiga giriftor etib, keng miqyosda esa jamiyat taraqqiyotini izdan chiqarib, parokandalikni yuzaga keltiradi. Ma'naviyat yo'qolgan joyda insonda hayvoniy xislatlar ildiz otib, yovvoyilik, vahshiylik, jaholat va xurofot kuchayadi. Natijada inson o'z aslini yo'qotish orqali qadriyat sifatidagi maqomidan judo bo'ladi.

Shu bois, ota-bobolarimiz qadimdan bebaho boylik bo'lmish ma'naviyat va ma'rifatning yoshlar tarbiyasi, inson kamoloti va millat ravnaqining eng asosiy shartlaridan biri deb, bilganlari bejiz bo'lmagan. "Hujjat-ul Islom" Imom Abu Homid al-G'azzoliy "Kimyoi saodat" asarida ta'kidlaganidek: "Inson farishta va hayvon orasidagi mahluqdir. Hayvon rivojlanmaydi, chunki uning kamolot quvvati yo'q. Farishta ham rivojlanmaydi, chunki uning o'zi pok ilohiy nurdan iborat, chunki insonlardagina rivojlanish, ruhiy kamolot hislati mavjud"²².

---

²² Abu Homid G'azzoliy. Kimyoi saodat. – Toshkent.: "Adolat". – 2005. B-29.

Shu bilan birga bugungi kunda quyidagi vaziyatlarga alohida ahamiyat berish zarurati ortib bormoqda:

- mamlakatimizda mavjud bo'lgan ta'lim tizimining barcha bosqichlarida ta'lim olayotgan va hunar o'rganayotgan yoshlarni yuksak ma'naviy qadriyatlarga sodiqlik hissi va bu boradagi tamoyillarni amalga oshirishda faollik tuyg'ularini tarbiyalashga alohida e'tibor qaratish;

- nafaqat talabalar, balki bu vazifani amalga oshirishning eng muhim bo'g'ini bo'lgan barcha ta'lim muassasalaridagi ustoz-murabbiylarning ma'naviyat sohasidagi savodxonligini yanada oshirish, ularning bu sohada butun jahonda ro'y berayotgan voqea-hodisalar va respublikamizda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning natijalari bilan tezkor va izchil tanishtirishga mo'ljallangan ommaviy axborot vositalari faoliyatini samarasini oshirishga alohida ahamiyat berish;

- ta'lim tizimi bilan qamrab olinmagan yoshlar qatlamlari orasiga yuksak ma'naviyat tamoyillarini singdirish, targ'ib va tashviq etish samaradorligini muntazam oshirib borish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, bu sohada zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirish;

- joriy yil uchun mo'ljallangan davlat dasturida nazarda tutilgan vazifalarni bajarish doirasida amalga oshiriladigan faoliyat jarayonida yoshlarga doir davlat siyosatining ma'naviy omillari ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladigan chora va tadbirlarga alohida e'tibor qaratish.

Yurtimizda huquqiy davlat va rivojlangan fuqarolik jamiyati asoslarini yaratilayotganligi bugungi kun uchun nihoyatda muhim, chunki yuksak ma'naviyat demokratik taraqqiyotning zaruriy asosi, ma'nan barkamol avlod shakllanayotganining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. O'z navbatida, mamlakatimizda bozor munosabatlarining chuqurlashuvi, demokratik-huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatining rivojlana borishi bilan bugungi ijtimoiy rivojlanishning yangi bosqichiga mos yoshlarni tarbiyalab voyaga yetkazish, ularda davr talablariga xos ma'naviy qiyofasi va zamonaviy tafakkurini shakllantirish masalalari yanada dolzarblashib bormoqda.

Mamlakatimizda jismonan sog'lom, ma'naviy va intellektual jihatdan yetuk, mustaqil fikrga ega bo'lgan avlodni voyaga yetkazish va tarbiyalash, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Iqtidorli yoshlarni rag'batlantirish, ularning ta'lim sohasidagi huquq va manfaatlarini himoya qilish yuzasidan amalga oshirilayotgan ishlar ham ana shu jabhadagi faoliyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu borada Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev qayd etganidek: "Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz.

Nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz"²³.

Bu nuqtai nazardan, hozirgi davrda yuksak bilimli, zamonaviy fikrlaydigan, intellektual rivojlangan va professional tayyorgarlikka ega bo'lgan yoshlarga butun dunyoda, jumladan, mamlakatimizda ro'y berayotgan jadal innovatsion taraqqiyotning eng yuksak talablariga javob bera olishi mumkin. Ana shunday yoshlarga mamlakatning buyuk kelajagini ta'minlashi, mustaqillikni asrab-avaylash va uni mustahkamlashning muhim sharti va garovi sifatida o'z vazifasini bajarishga qodir avlod bo'lishi mumkin.

Hozirgi davrda O'zbekiston yoshlarning bevosita huquq va erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan 30 dan ortiq xalqaro huquqiy hujjatlarning ishtirokchisi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi BMTning yosh avlodning huquq va erkinliklarini ta'minlashga oid universal ahamiyatga ega bo'lgan muhim hujjatlarini ratifikatsiya qilgan. Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi, Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt, irqiy kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi xalqaro konvensiya va boshqa huquqiy hujjatlar shular jumlasidandir. Shu bilan birga, O'zbekiston YUNESKO va Xalqaro Mehnat Tashkiloti tomonidan qabul qilingan muhim konvensiyalarning ishtirokchisi ham sanaladi. Mamlakatimizda yoshlarni qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning huquqiy va siyosiy madaniyatini oshirish, o'z hayotiy pozitsiyasi hamda mustaqil qarashlariga ega bo'lgan barkamol avlodni voyaga yetkazish O'zbekiston siyosatini tashkil etadi.

Xulosa. Har bir davlat o'z siyosatini amalga oshirish borasida yoshlar qatlamini tayanchi va istiqbolni belgilab beruvchi asos hisoblanadi. Yoshlar davlatning eng muhim insoniy qadriyatlaridan biri. Yosh avlod vakillarining hayot strategiyasi turli-tumandir. Ular ham mazmuniga ko'ra, ham ularning yetuklik darajasiga ko'ra, ham voqeligiga ko'ra, ham vaqt qamroviga ko'ra farqlanadi. Yoshlar o'zining bo'lg'usi kasbiy faoliyatiga va oilasiga bir muncha real qaraydi. Ayni vaqtda yoshlarning ta'lim olish imkoniyati, ijtimoiy yuksalish va moddiy farovonlik darajasiga da'volari ancha kuchlidir. Yosh insonlar hamma narsaga birdaniga va juda jadal erishishni xohlaydi. Biroq ushbu har xil da'volarning yuksak darajasi doimo ham xuddi shunday yuksak intilishlar bilan mustahkamlanavermaydi. Shuning uchun zamonaviy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-huquqiy yangilanish jarayonlarini amalga oshirish dolzarbligicha qolmoqda.

---

²³ Sh.Mirziyoyev. Milliy taraqqiyotimizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: "O'zbekiston." – 2017. – B-146.

Yoshlar orasidagi faol fikrlovchilarini yoshlarni rag'batlantirish orqali ular amalga oshirishi mumkin bo'lgan jamiyatni rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan tadbirlarni muntazam tashkil etib borish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Yoshlar manfaatlarini ifodalaydigan tashkilotlarni o'z faoliyatlarini yangi yo'nalishlari ustida yanada ko'proq ishlashlari kerakligini ko'rsatadi.

Mahalla faollariga yondashgan holda oilalar bilan hamkorlik tizimini joriy etish. Bu tizimning mazmun-mohiyati o'z o'rnida milliy urf-odatlardagi o'ziga xoslikni ifodalaydi.

Yoshlarga oid davlat siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy ma'rifiy, mafkuraviy-g'oyaviy va siyosiy jihatlarini amalga oshirishda nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyati bilan bog'liqligini ta'minlash.

Yoshlarni ish bilan ta'minlash muammosi o'zida bir necha xususiy, ijtimoiy va mamlakat iqtisodiy-siyosiy tuzumidagi islohotlar jarayonlari bilan bog'liq xususiyatlarni namoyon qiladi. Ular:

- mamlakat aholisining yarmidan ko'pi yoshlardan iborat ekanligini hisobga olgan holda yoshlarga mo'ljallangan ish joylarining yetishmasligi, aholining aksariyat qismi qishloqlarda istiqomat qilishi;

- iqtisodiyotning o'ziga xos sohalar bo'yicha bo'linishi, industrial rivojlanish darajasi, qo'l mehnatiga bo'lgan talabning kattaligi, iqtisodiyotning intellektual va yangi ilmiy texnologiyalar bilan bog'liq emasligi, mehnat sharoitini zamonaviylashtirish;

- yoshlarga mo'ljallangan ish joylarining son va sifat nuqtai nazaridan talab darajasida emasligi, yoshlarning ish joylariga bo'lgan ehtiyojlari doirasidagi mehnat motivatsiyalari;

- yoshlar o'rtasidagi mavjud ijtimoiy va hayotiy talablarning mehnat imkoniyatlaridan yuqori ekanligi, ish haqining yoshlar zamonaviy ehtiyojlarini qoplay olmasligi. Ushbu vazifalarni amalga oshirish Yangi O'zbekiston taraqqiyot Strategiyasining to'rtinchi yo'nalishi "Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish" yonalishda ham aniq belgilangan. Jumladan, "El-yurt umidi" jamg'armasi orqali erkin va ijodiy fikrlaydigan yoshlarni nufuzli xorijiy oliygohlarga o'qishga yuborish ko'lamini 2 baravarga oshirish, bunda yoshlarning 50 foizini texnik, aniq fanlar va IT sohalarida o'qitish orqali Yangi O'zbekiston sharoitida yoshlar faolligini oshirish va ularning ma'naviy asoslarini mustahkamlash istiqbollari ta'minlanayotganligini ko'rish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.Mirziyoyev. Milliy taraqqiyotimizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent.: "O'zbekiston", 2017. – B-146.
2. Abu Homid G'azzoliy. Kimyoyi saodat. – Toshkent.: Adolat. 2005. B-29.

3. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis Palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. "Xalq so'zi". 2016-yil 15-dekabr

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida taklif etilgan.

5. Bizning maqsadimiz aniq va o'zgarmasdir – demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish yo'lini yanada qat'iy davom ettiramiz. Sh.M.Mirziyoyevning tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O'zbekiston liberal-demokratik partiyasining XI syezdidagi nutqi. XXI asr. Ijtimoiy siyosiy gazeta. 31-may 2023-yil.

Zafar ARSLONOV,

Doctoral student at the Institute for Research of the
Youth Problems and Training Prospective Personnel
under the Agency for Youth Affairs of the Republic of
Uzbekistan

E-mail: zafararslonov@gmail.com

CAREER GUIDANCE FOR THE YOUTH OF NEW UZBEKISTAN: Systematic support for young people interested in modern professions

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda yoshlarni kasbga yo'naltirish va takomillashtirish muammolari ko'rib chiqiladi. Iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va mehnat bozorining o'zgaruvchan ehtiyojlarini hisobga olgan holda, yoshlarni tegishli kasblarga yo'naltirishning dolzarbligi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotda mavjud kasbiy ta'lim dasturlari tahlili, shuningdek, yoshlarning martaba imkoniyatlari to'g'risida xabardorligini oshirish uchun qo'llaniladigan usul va yondashuvlar o'rin olgan. Kasbga yo'naltirish jarayonida davlat organlari, ta'lim tashkilotlari va tadbirkorlik subyektlarining roliga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizning kadrlar salohiyatidan yanada samarali foydalanishga xizmat qiladigan kasbiy maslahat va yoshlarga kasb tanlashda ko'mak berish tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: *yoshlar, ta'lim, bandlik, yoshlar tashabbuslari, ijtimoiy faollik, mehnat tizimi, kasbiy salohiyat.*

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы профессиональной ориентации и совершенствования молодежи в Узбекистане. Особую актуальность приобретает ориентация молодежи на соответствующие профессии с учетом стремительного развития экономики и меняющихся потребностей рынка труда. Исследование включает анализ существующих программ профессионального образования, а также методов и подходов, используемых для повышения осведомленности молодежи о карьерных возможностях. Особое внимание уделяется роли государственных органов, образовательных организаций и субъектов предпринимательства в процессе профориентации. В заключение даются рекомендации по совершенствованию системы профессионального консультирования и содействия молодежи в выборе профессии, что послужит более эффективному использованию кадрового потенциала страны.

Ключевые слова: молодежь, образование, трудоустройство, молодежные инициативы, социальная активность, система труда, профессиональная компетентность.

Abstract: This article examines the challenges of career guidance and improvement for youth in Uzbekistan. Considering the rapid economic development and the changing needs of the labor market, the importance of guiding young people towards relevant professions is becoming increasingly significant. The study includes an analysis of existing vocational education programs, as well as methods and approaches used to raise awareness among youth about career opportunities. Special attention is paid to the role of government bodies, educational institutions, and business entities in the process of career guidance. In conclusion, recommendations are provided to enhance the system of professional counseling and assistance for young people in choosing a profession, which will serve to more effectively utilize the human resource potential of our country.

Keywords: youth, education, employment, youth initiatives, social activism, labor system, professional competence.

INTRODUCTION

In the new Uzbekistan, young people face numerous challenges and opportunities when choosing their career paths. Given the rapid development of technology and the changing structure of the labor market, it is particularly crucial to guide youth towards modern professions that require new skills and knowledge. An important aspect of this process is the systematic support of young people interested in acquiring education and vocational training that meet the demands of our time.

Public and private organizations, educational institutions, and professional associations play a vital role in creating a favorable environment for youth development. They should not only inform young people about new trends and prospects in various fields but also provide practical opportunities to gain experience through internships, courses, and training programs.

In modern society, young people play a key role in shaping the country's future and development. Supporting and facilitating the social adaptation of youth is becoming one of the priorities of state policy. The desire to improve the system of working with young people is necessary to ensure their successful development, professional growth, and engagement in active social life. Youth is not only the future of the country but also a current resource capable of making significant contributions to societal development. Therefore, it is essential to develop and implement comprehensive strategies for interacting with young people, ensuring their successful professional and social development [1, pp. 15-18].

ANALYSIS AND RESULTS

According to the analysis of available data, since the beginning of 2024, the agency has funded a total of 1,126 young people across the Republic to study professions of the future.

The majority of these young people studied frontend programming - 26.6% (299 people), graphic design - 12% (135 people), backend programming - 9.3% (105 people), Python programming - 6.4% (72 people), and social media marketing (SMM) - 6% (68 people).

When analyzing the training of young people in modern professions by region, Samarkand (221 people), Fergana (182 people) regions and the city of Tashkent (145 people) had higher participation, while Syrdarya (14 people), Bukhara (26 people), and Jizzakh (29 people) regions had relatively lower participation.

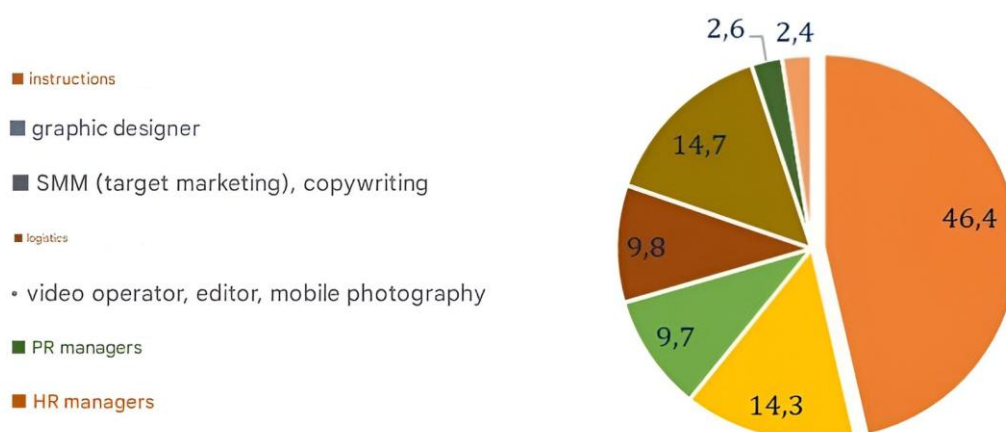
For reference: Within the framework of the "Professions of the Future" project, the majority of young people studied English through IELTS, CEFR (66.1%) or General English (12.9%) courses.

Additionally, over the past years, the Agency has trained more than 20,000 young people in modern professions and foreign languages, of whom 2,571 (2,011 in modern professions, 560 in foreign languages) have started earning income in their respective fields. For example, young people who have obtained foreign language certificates are more numerous in Fergana (45 people), Navoi (40 people), and Bukhara (33 people) regions.

According to the survey results of 2,014 young people, 46.4% learned programming, 14.7% studied video operation, editing, and mobile photography, 14.3% studied graphic design, 9.8% studied logistics, 9.7% studied SMM (targeted marketing) and copywriting, 2.6% studied PR management, and 2.4% studied HR management (Diagram 1).

Diagram 1

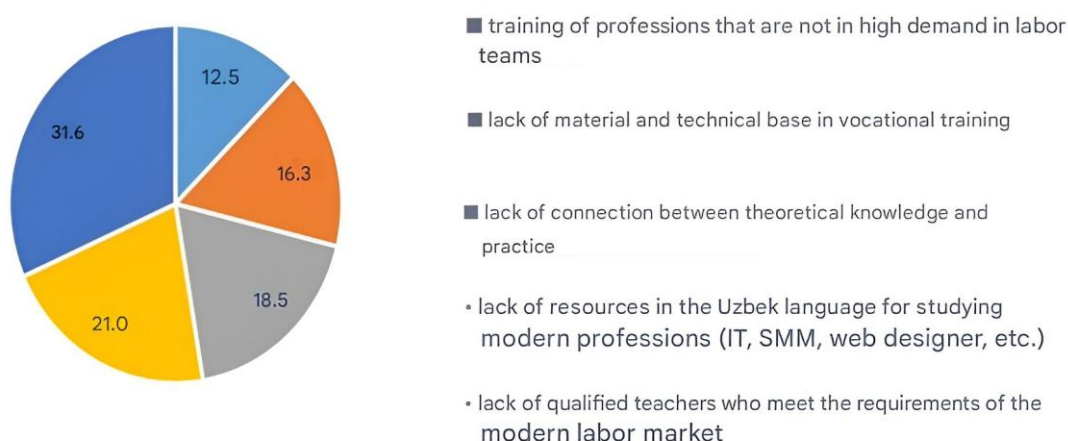
Young people studying modern professions

A study of the problems faced in vocational training for young people revealed that 31.6% of them had qualified teachers who meet the demands of the modern labor market, 21% noted a lack of sources in the Uzbek language for studying modern professions (IT, SMM, web-designer, etc.), 18.5% noted shortcomings in connecting theoretical knowledge with practice, 16.3% noted a lack of material and technical base for vocational training, and 12.5% noted that labor collectives teach in-demand professions (Diagram 2).

Diagram 2

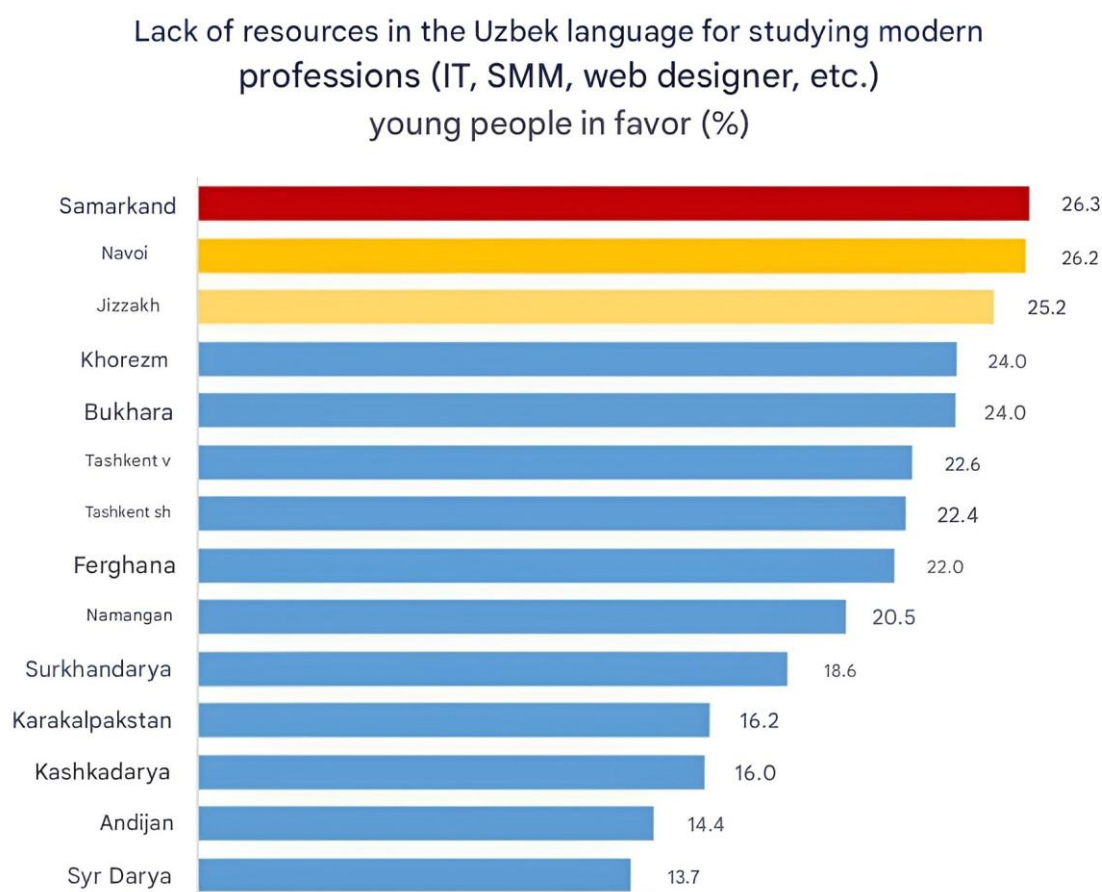
Problems in vocational training of young people

At a time when there is a lack of Uzbek language resources for modern professions among young people, it is advisable for the state to provide financial support for translating materials in this field.

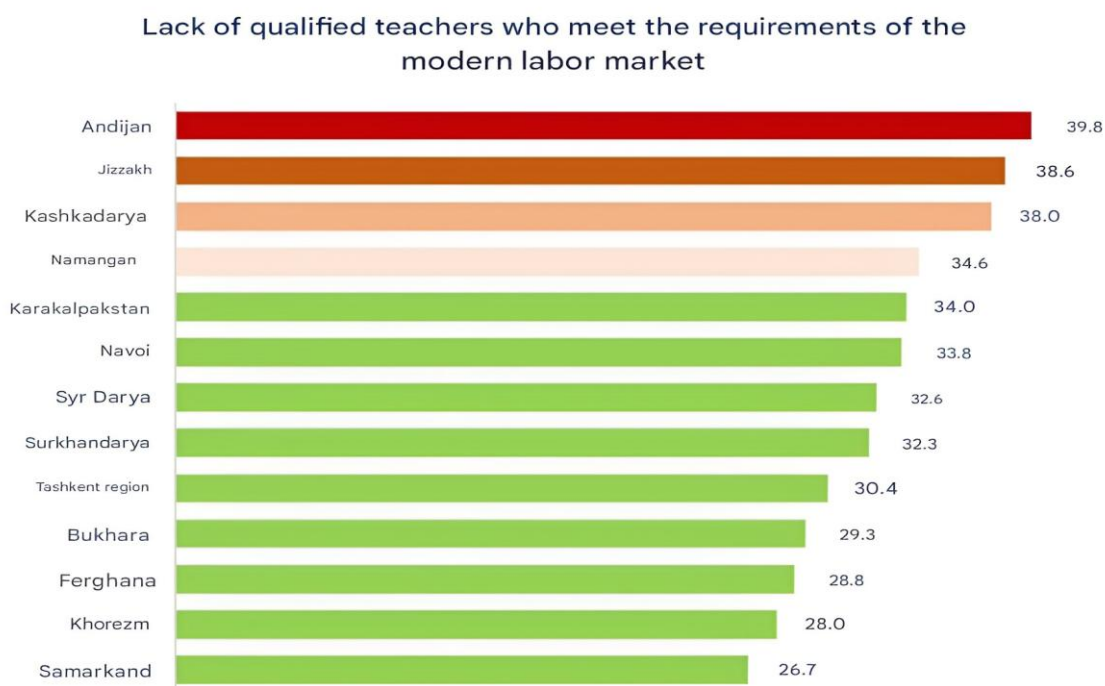
One in four young people in Samarkand (26.3%), Fergana (26.2%), Jizzakh, Khorezm, and Bukhara (22.4%) regions supported the idea that there is a shortage of Uzbek language resources for learning modern professions (Diagram 3).

Diagram 3

Additionally, young people in Andijan (39.8%), Jizzakh (38.6%), and Kashkadarya (38%) regions acknowledged the shortage of qualified teachers who meet the requirements of the modern labor market (Diagram 4).

Diagram 4

For reference: young people in Syrdarya (14.7%) and Bukhara (16.5%) regions reported that they are being trained in low-demand professions in labor collectives.

It is noteworthy that the lack of material and technical resources for vocational training is one of the main problems facing young people in the Syrdarya (19%) and Surkhandarya (19.9%) regions.

Table 1

Percentage increase in monthly income of young people as a result of vocational training (%)			
1-2 mln	21,9	10-15 mln	5,3
Up to 500 thousand sum	21,3	15-25 mln	3,6
3-4 mln	17,1	25 mln and above	2,7
5-7 mln	11,4	unincreased income (inscribed in other part)	10,1
8-10 mln	6,6		

The following proposals have been put forward to further increase the effectiveness of training young people in professions (modern professions):

Specifically, 27.9% emphasized the need for comprehensive support for specialists teaching modern professions, 18.8% suggested safe, orderly, and legal deployment of qualified young personnel abroad and ensuring their employment, 14.2% recommended increasing the number of qualified teachers, 11.8% proposed increasing resources on modern professions in the

Uzbek language (IT, SMM, web design, etc.), and 11.3% stressed the need to strengthen measures for training in high-demand professions.

Among the aforementioned proposals, young people who support strengthening measures to send qualified young personnel abroad and ensure their employment are primarily from Tashkent city (39.2%), the Republic of Karakalpakstan (37.3%), and Samarkand region (33.3%).

A comprehensive and multifaceted approach is needed to improve the system of working with youth. The following strategies can be implemented to enhance outcomes for young people:

1. Strengthening cooperation:

Develop collaboration between government agencies, non-profit organizations, schools, and community stakeholders to create a coordinated and integrated youth support system. By working together, we can leverage resources, share best practices, and provide a wide range of services to meet the diverse needs of young people [2, pp. 207-211].

2. Tailored assistance programs:

Develop and implement customized programs that address the specific needs of young people, including mental health services, career guidance, life skills training, and civic engagement opportunities. These programs should respond to the unique challenges facing young people today and equip them with the necessary tools and resources to succeed.

3. Expanding youth participation:

Create opportunities for active youth involvement in decision-making processes, advocacy, and public initiatives. By giving young people a voice and authority in shaping their future, we can foster a sense of ownership, responsibility, and empowerment among them [2, pp. 51-54].

4. Mentorship and role models:

Establish mentoring programs that connect young people with experienced professionals, mentors, and role models who can guide, support, and inspire them. Mentoring relationships can help young people overcome challenges, set goals, and realize their full potential.

5. Investments in education and employment:

Increase investments in education, vocational training, and workforce development programs to enhance the qualifications, knowledge, and employability of young people. By creating sustainable employment, entrepreneurship, and career advancement pathways, we can equip young people with the tools they need to succeed in a rapidly changing world [3, pp. 35-37].

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

According to the research results, today's youth face difficulties in learning IT and modern professions, as well as in mastering the trades of plumber, electrician, designer, and welder. It is noteworthy that currently,

there is a growing global demand for these fields (Canada alone is offering jobs in electrical engineering, plumbing, welding, and several other areas), making it advisable to improve efforts in this regard.

It is also recommended to organize national competitions (best electrician, youngest plumber, most experienced welder, best designer) aimed at identifying the most talented young people in Uzbekistan in these fields, with subsequent targeted work with them. This, on the one hand, will further increase youth interest in learning these professions, and on the other hand, will allow for the identification of skilled young people who have mastered these trades. With the identified talented youth, it will be possible to carry out targeted work in the future, develop projects for them to study foreign languages, and guide them towards higher-paying jobs in developed countries.

According to the research, rural youth experience more difficulties in learning IT and modern professions, as well as in starting their own businesses.

The development of these fields, which are the main source of interest for young people in the modern labor market, is also considered a primary requirement for rural youth. It is necessary to support projects aimed at organizing "offline" courses that enable the study of these professions in rural areas, as well as expanding opportunities for free access to "online" courses for rural youth.

There is a growing interest in the nursing profession among women, and the research results show that women living in the villages of Jizzakh (9.8%), Khorezm (9.9%), the Republic of Karakalpakstan (9.2%), Surkhandarya (9.1%), and Tashkent (9.2%) regions face more difficulties in mastering this profession.

In collaboration with the Ministry of Health and the Agency for Youth Affairs, it is advisable to develop a special platform called "Medical Science," aimed at improving young people's medical knowledge and providing guidance in the field of nursing, primarily focusing on the aforementioned areas.

Indeed, the nursing profession is no less responsible, complex, and honorable than that of a doctor. Attention to these professions is increasing year by year.

It is necessary to increase the number of resources in the Uzbek language (textbooks, videos on social networks) considering the interest of young people in learning modern professions (IT, SMM, web design, etc.).

It is necessary to establish an annual practice of rewarding young people who have produced high-quality translations of video content from foreign languages into Uzbek, based on competition criteria and expert evaluations, with a cash prize.

LIST OF REFERENCES

1. Arslonov Zafar. Improving the Youth Engagement System: A Case Study of Namangan Region. Education, Science and Innovation, Issue 3, 2024, pp. 15-18.
2. Eshdavlatova, S. "O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatining o'ziga xos xususiyatalari." Intellectual education technological solutions and innovative digital tools 2, no. 18 (2023): 207-211.
3. Arslonov, Z. 2024. Совершенствование системы работы с молодежью: на основе международного опыта. Общество и инновации. 5, 4/S (апр. 2024), 248–256.
4. O'zbekiston yoshlar uchun keng imkoniyatlar diyori. <https://parliament.gov.uz/news/ozbekiston-yoshlar-uchun-keng-imkoniyatlar-diyori>
5. What opportunities does the "Professions of the Future" project offer to young people? https://uza.uz/uz/posts/kelazhak-kasblari-loyihasi-yoshlarga-qanday-imkoniyatlar-taqdim-etmoqda-video_606065

Kitobxonlikka yo'naltirilgan ommaviy tadbirlar, ijtimoiy loyihalar yoshlardagi bo'sh vaqtni mazmunli o'tkazishning echimi sifatida

Shohsanam XOLBOYEVA,

Qori Niyoziy nomidagi O'zPFITI tayanch doktoranti

Ushbu maqolada kitobxonlikka yo'naltirilgan ommaviy tadbirlar va ularning natijasida o'qiladigan badiiy asarlaning yoshlarga ta'siri, ularning har bir yosh bosqichidagi psixologik ahamiyati, badiiy asarlar nafaqat madaniy, balki ilmiy muammolarning ham echimi bo'lishi mumkinligi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. badiiy asar, ijtimoiy-madaniy muhit, ob'yektivlik, bolalar adabiyoti, tragediya, ballada, epos.

В этой статье освещаются массовые мероприятия, направленные на чтение, и влияние читаемого произведения на молодежь, их психологическое значение на каждом возрастном этапе, а также то, как произведения искусства могут быть решением не только культурных, но и научных проблем.

Ключевые слова. художественное произведение, социокультурная среда, объективность, детская литература, трагедия, баллада, эпос.

This article highlights mass events aimed at reading, and the impact of the work being read on young people, their psychological significance at each age stage, as well as how works of art can be a solution not only to cultural but also scientific problems.

Keywords. artistic work, socio-cultural environment, objectivity, children's literature, tragedy, ballad, epic.

Kirish. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan yoshlar o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish va kitob o'qish madaniyatini shakllantirish yurtimizda umummilliy harakatga aylanmoqda. Oddiygina buning misoli sifatida so'nggi yillarda kitobxonlikka qaratilgan loyihalarga bir nazar tashlasak.

Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish orqali yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish maqsadida "2020-2025 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash milliy dasturi" qabul qilindi. 2021 yildan boshlab har yili aprel oyining birinchi haftasi "Kitobxonlik haftaligi" etib belgilandi. "Ma'rifat karvoni" loyihasi doirasida 4 mln. dan ortiq kitoblar yoshlarga etkazib berildi. Muhtaram Yurtboshimiz tashabbuslari bilan tashkil etilgan "Yosh kitobxon" respublika tanloviga bugungi kunga qadar 3,6 mln. nafardan ortiq yoshlar qamrab olindi.

Asosiy qism. 2017 yildan buyon 280 nafar yosh kitobxonlar tanlovning respublika bosqichida ishtirok etgan bo'lsa, shundan 17 nafari

g'oliblikni qo'lga kiritib, Prezident sovg'asi – "Spark" avtomashinasi sovrindori bo'ldi. E'tiborlisi, tanlovda g'olib bo'lgan 17 nafar qizlarning 5 nafari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan Davlat mukofotlari bilan taqdirlangani ularning kitob o'qib, bilim olishiga katta turtki bo'lmoqda. 2018-yilda bo'lib o'tgan tanlovning 20-30 yosh toifasida respublika bosqichi ishtirokchilaridan bir nafari "Zulfiya" mukofotini qo'lga kiritgan bo'lsa, bir nafari 2023-yil "Ilhom" mukofoti bilan taqdirlandi. Natijada o'zaro fikr almashish uchun kitobxonlar jamoasi shakllandi. Kitobxonlikka oid qanday loyiha bo'lmasin, ularning barchasida "Yosh kitobxon" tanlovi ishtirokchilarini topish mumkin. Misol uchun, 2022-yilda "Zukko kitobxon" tanlovining respublika bosqichida barcha jamoalarning kamida bir nafari "Yosh kitobxon" tanlovi g'oliblari edi. Yoki "Kitobxon talaba" tanlovining har yilgi g'oliblari "Yosh kitobxon" tanlovida charxlanganlar. Kitobxonlar tanlovdan so'ng yo'qolib ketishmayapti, aksincha sayqallanib, boshqa tanlovlar g'olibiga aylanmoqda.

Yosh oilalar o'rtasida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan "Yosh kitobxon oila" tanlovini o'tkazish orqali 66 ming kitobxon oila shakllantirildi. 2021-yilda II o'rinni qo'lga kiritgan Beshimovlar oilasi ham kitob o'qishning samarasini IKAR loyihasida avtomobil yutib olgani bilan isbotladi.

Yoshlarga mo'ljallangan badiiy asarlar mualliflarini rag'batlantirish maqsadida "Bolalar va yoshlar uchun eng yaxshi kitob" tanlovini o'tkazilib, mukofot jamg'armasi 1 mlrd. 30 mln. so'm bo'lgan Prezident sovg'asi g'oliblarga topshirildi.

Ma'rifatparvar jadid allomalari va ularning ilmiy merosi haqida "Jadidlar" rukni ostida 8 ta kitobdan iborat to'plam 23 ming nusxada (184 mingta) chop etilib, kutubxonalar va ta'lim muassasalariga etkazib berildi.

Ijodkor yoshlarni izlab topish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va intilishlarini qo'llab-quvvatlash, ular o'rtasida she'rxonlik, g'azalxonlik va kitobxonlik madaniyatini oshirishga ko'maklashish maqsadida o'tkazilgan "Mushoira" tanlovi orqali 268 mingga yaqin yoshlar o'zaro bellashdi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan xolda aytish mumkinki, bunday tanlovlar avvaldan kitob o'qishni yaxshi ko'rgan kitobxonlar uchun sinov maydoni, kitob o'qimayotganlar uchun tajriba maskaniga aylanmoqda. Bu kitobxonlar yo'qolib ketishmaydi. Kitob o'qigan qizning onasi, doimo ko'ngli xotirjam, sababi uning qizi axloqsizlik bilan shug'ullanmayapti. Bunga misol qilib, 10-14 yosh toifasida g'alaba qilgan Muxlisa Nasimovanning onasi aytgan fikrlarni keltirish mumkin: "Men qizimni bekorchi narsalar bilan mashg'ul emasligidan xursandman, u shu kungacha nimaiki natijaga erishgan bo'lsa, "Yosh kitobxon" tanlovidagi tajribasi asos bo'ldi, bu tanlov qizimni kelajakini tarbiyaladi".

To'g'ri kitobxonlar faqat tanlov uchun kitob o'qimoqda deyish mumkin, lekin rag'bat bo'lmas ekan, hech kim ham harakat qilmaydi. Oylik maosh rag'bat bo'lgani uchun ishlaymiz, qorinning to'ygani rag'bat bo'lgani uchun ovqatlanamiz. Demak, nima uchun ham ma'naviy ozuqa olib, ham mehnat uchun rag'batlantirilmalik kerak?! "Yosh kitobxon" va unga yondosh kitobxonlikka yo'naltirilgan ommaviy tanlovlar kitobxonni oddiygina kitob o'qishga emas, balki diqqatli bo'lishga, jummalarni aniq xotirada saqlashga, xulosa chiqara olishga, fikrlarni jamlashga o'rgatadi. G'alaba qilish uchun "Kecha va Kunduz" romanini shunchaki o'qish emas, balki hijjalab qahramon va joy nomlarini, epizodlarni, hissiyotlarni boshidan kechirish kerak. Bu esa har qanday yod olish qobiliyati kuchli bilimdonlarning ham qo'lidan kelmaydi. Respublika bosqichigacha etib kelgan kitobxonlarni uch kun suvsizlik bilan sinasangiz, ular bu sinovdan o'tishadi, nega? Sababi ular kitob o'qish sinovida, bardosh sinovidan o'tishgan.

Tashkil etilgan barcha tanlovlarning ijobiy natijasi hozirgi kunda namoyon bo'lmoqda, katta natijalar esa manashu kitobxonlarning farzandlari, nabiralarida dunyoga keladi.

Shuningdek, Sh.Mirziyoyevning "Besh tashabusi"da ham kitobxonlikning muhim omili bo'lgan ma'naviyatning inson, jamiyat, millat hayotidagi o'rni bayon etilgan.

Shuningdek kitobxonlik va unga yo'naltirilgan ommaviy tadbirlar masalasi bilan J.Tulenov va B.Qodirov "Ma'naviy yuksalish sari" asarida, O.Sharafiddinov "Ma'naviy kamolot yo'llarida" asarida, N.Yoqubov "Badiiy asar vositasida estetik tarbiya erish" asarida, S.Matjon "Kitob o'qishni bilasizmi?" asarida, A.Zunnunova "Badiiy asar tahlili metodikasi" asarlarida, Grini L.E. Baxodir Zokir, M.Quronov, B.Karimov, N.Karimov, N.Choriyev, M.Boysariyev va boshqalar.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida "kitobxonlik madaniyat" tushunchasining mohiyatini aniqlash muammolari P.Yu.Markova, O.Grinyuk, M.Smorodinskaya, N.Yu.Krivda, N.Stefanovskaya, N.D.Shmatko, L.M.Shipisina va boshqalar tomonidan o'rganilgan.

Kitobxonlik madaniyatnining nazariy asoslarini rivojlantirish va amaliyotga tabdiq etish masalalari D.Armstrong, F.Armstrong, H.M.Levin, D.Mitchel, D.L.Ryndak, A.Sander, A.D.Treherne, L.Jackson, C.S.Szymanski, M.Winzer, B.A.Wright, M.L.Yell kabi olimlar tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

Tadqiqotchi Bahodir Karimov o'zining «Ikki daho – ikki bebaqo»²⁴ asarida vatanparvarlik tushunchasi, uning millatga, ma'naviy hayotga o'tkazayotgan ta'sirini, uni shakllantirishning nazariy-g'oyaviy asoslari bilan keng shug'ullanadi.

---

²⁴ B.Karimov "Ikki daho – ikki bebaqo" T.2022y 15-16 bet

Yana bir olim A.Zunnunovning “Badiiy asar tahlili metodikasi” asarida xalq og‘zaki ijodini o‘rganish asosiy usullaridan biri bo‘lgan ifodali o‘qish haqida fikr yuritilgan bo‘lib, unda keltirilishicha “..ifodali o‘qish badiiy asarni anglash, estetik o‘zlashtirish, taxlil qilishning muhim vositasidir. Ifodali o‘qish o‘quvchilar nutqini o‘stirish bilan birga, uning fikrlashini, tasavvurini rivojlantiradi, ularda obrazli tushuncha hosil qiladi va fikrlash qobiliyatini o‘stiradi”,²⁵ degan fikrlar orqali doston va laparlardagi ifodali o‘qish nafaqat dunyoqarashni, balki nutqni ham shakllantirishini bilib olamiz.

Safo Matjonning “Kitob o‘qishni bilasizmi?” asarida esa Safar Barnoyev bilan suhbatini keltirib o‘tilgan bo‘lib, unda bolalar adabiyotiga bog‘liq muammolar yoritilgan va albatta xalq qo‘shiqlari va ertaklariga to‘xtalangan. Unda ilmiy izlanish olib borayotganlarga qarata “Esingizdan chiqmasin, bolalar erkalatuvchi qo‘shiqlarni yaxshi ko‘radi, tez yodlaydi. Mavsumiy qo‘shiqlarning umri bitdi. Hech qaysisi “Laylak keldi, yoz bo‘ldi”, yoki “Oftob chiqdi olamga”ning o‘rnini bosa olmaydi. Qo‘shiq degani bolaning tilini, dilini charxlashi kerak, bizda esa aksincha”²⁶ deya xalq qo‘shiqlarining tarbiyaviy ahamiyatini keltirib o‘tadi.

S.Ahmedovning “Adabiyot darslarida epik janrlarni o‘rganish” mavzusida ilmiy ishida Muqimiyning “Sayohatnoma” asarini keltirib o‘tib, “bizning xalq og‘zaki ijodidagi so‘zlar ma’noga boy ekanini “maqтанur²⁷” so‘ziga bergan ta’rifidan ko‘rishimiz mumkin. Bundan kelib chiqadiki xalq og‘zaki ijodini o‘rganish orqali shu vatanga, tilga tegishli bo‘lgan tushunchalarni ham bilib boramiz.

N.Yoqubovning “Badiiy asar vositasida estetik tarbiya berish” asarida esa bog‘cha yoshidagi bolalar uchun qanday xalq qo‘shiqlarini tanlash afzalligi keltirib o‘tilgan bo‘lib, jumladan “she’rning qisqa va lo‘ndaligi, obrazlarning soddaligi, turli tovushlarga taqlid qilish – bularning hammasi bog‘cha yoshidagi bolalarda asarni xotirada saqlab qolishga yordam beradi”²⁸ jummalari orqali xalq qo‘shiqlaridagi soda va ravonlik bolalarga xotirani mustahkamlashda ham yordam berishini bilib olamiz.

Ozod Sharafiddinovning “Ma’naviy kamolot yo‘llarida”²⁹ asarida “Tilda hikmat ko‘p” bobida keltirib o‘tilgan tilimizning qanchalik boy ekani, undagi iboralarni matal va maqollarda keltirishimiz, tilga bo‘lgan hurmat ekanini aytib o‘tadi.

Xulosa. Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, kitobxonlik va unga yo‘naltirilgan ommaviy tadbirlar yoshlarni, o‘quvchilarni ham ma’naviy, ham badiiy, ham estetik tarbiya qila oladi. Har qanday vujudga keluvchi muammolarni orttirilgan xulosalar orqali engib o‘tadi. Jumladan:

---

²⁵ A.Zunnunov “Badiiy asar tahlili metodikasi” T.O‘qituvchi 1989y 2-3-betlar

²⁶ Safo Matjon “Kitob o‘qishni bilasizmi?” T.O‘qituvchi 1993 y, 45-46 bet

²⁷ S.Ahmedov “Adabiyot darslarida epik janrlarni o‘rganish” T.1986y 80-bet

²⁸ N.Yoqubov “Badiiy asar vositasida estetik tarbiya berish” O‘qituvchi 1978y 14-bet

²⁹ Ozod Sharafiddinov “Ma’naviy kamolot yo‘llarida” Toshkent 2001 y 29-bet

1. kitobxonlik muhiti mahalla va oilada shakllana boshlaydi;
2. yoshlar o'rtasida o'zaro aloqa almashinuvi bo'ladi;
3. madaniy muhit o'sadi.

Bular esa kelajakda kitobxon yoshlar va jamiyat rivojiga katta ta'sir etadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. B.Karimov "Ikka daho –ikki bebaqo" T.2022y 15-16 bet
2. A.Zunnunov "Badiiy asar tahlili metodikasi" T.O'qituvchi 1989-y 2-3-betlar
3. Safo Matjon "Kitob o'qishni bilasizmi?" T:O'qituvchi 1993 y, 45-46 bet
4. S.Ahmedov "Adabiyot darslarida epic janrlarni o'rganish" T.1986y 80-bet
5. N.Yoqubov "Badiiy asar vositasida estetik tarbiya berish" O'qituvchi 1978y 14-bet
6. Ozod Sharafiddinov "Ma'naviy kamolot yo'llarida" Toshkent 2001 y 29-bet

YOSHLARNI KASBGA YO'NALTIRISH ZARURATI: PSIXOLOGIK TAVSIYALAR.

Ma'muraxon IBROXIMOVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti.

Annotatsiya: Yangi O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti jarayonida yoshlarning kasbiy yo'nalishi muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar, texnologik rivojlanish va bozor talablariga mos keluvchi kasblarni tanlash yoshlarning kelajagi va davlat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, kasb tanlash jarayonida psixologik yordam ko'rsatish orqali yoshlarning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada, yoshlarni kasbga yo'naltirish zarurati hamda ularning kasb tanlashdagi qiyinchiliklari va psixologik maslahatlar orqali ushbu jarayonni engillashtirish usullari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: *shaxsiy qiziqishlar so'rovnomalari, shaxsiy potentsialni rivojlantirish, kasbiy diagnostika, motivatsiyani shakllantirish*

Jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda yoshlarni to'g'ri kasbga yo'naltirish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda dunyodagi tezkor o'zgarishlar, texnologik rivojlanish va mehnat bozorida yangi tendensiyalar yoshlarni kasbga yo'naltirish masalasini yanada dolzarb qiladi. Yoshlarning qobiliyatlari, qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlariga mos keluvchi kasbni tanlash ularning muvaffaqiyatli kelajagini shakllantirishda muhim qadamdir. Psixologik yondashuvlardan foydalanish orqali kasb tanlash jarayonini samarali amalga oshirish zarurati ayniqsa katta.

Kasb tanlash jarayonining psixologik asoslari.

Kasb tanlash jarayoni ko'p omilli va murakkab psixologik jarayon bo'lib, shaxsning ijtimoiy sharoiti, shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va motivatsiya tizimi bilan bog'liq. Shu munosabat bilan, quyidagi ilmiy nazariy yondashuvlar yoshlarni kasbga yo'naltirishda muhim o'rin tutadi[3,5]:

1. Gollandning kasb tanlash nazariyasi: J. Gollandning nazariyasiga ko'ra, shaxslar o'z qiziqishlari va xarakter xususiyatlariga qarab muayyan kasblarga mos keladi. Unga ko'ra, shaxsning xulq-atvori va qiziqishlari beshta asosiy turga bo'linadi: realizm, izlanish, ijtimoiy, tadbirkor va badiiy yo'nalishlar. Har bir tur kasb tanlashda shaxsiy xususiyatlarni hisobga oladi.

2. Shaxs rivojlanishining psixodinamik nazariyasi: Bu yondashuv bo'yicha yoshlar o'z shaxsiy qobiliyat va motivatsiyalarini anglashda katta ta'sirga ega bo'lgan psixologik faktorlarga asoslanib qaror qabul qiladilar. Shu sababdan, yoshlar o'zlarining shaxsiy imkoniyatlari va qobiliyatlarini to'g'ri tahlil qilishga yordam berish lozim.

Yoshlar kasb tanlashda turli omillar ta'sirida qaror qabul qiladilar. Bular orasida ijtimoiy bosim, oila talablari, shaxsiy qiziqishlar va qobiliyatlar bor. Ushbu omillarni to'g'ri tahlil qilish va psixologik qo'llab-quvvatlash jarayonning muvaffaqiyatli kechishini ta'minlaydi. Ayniqsa, quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

- Shaxsiy qiziqishlar: Yoshlarning ichki istaklari va qiziqishlari kasbga oid tanlovda muhim o'rin tutadi.
- Qobiliyatlar va iste'dodlar: Kasbga mos keluvchi iste'dodlarni aniqlash uchun maxsus test va maslahatlar zarur.

Kasb tanlashda psixologik maslahatlarning ahamiyati:

Yoshlar o'zlarini har jihatdan anglab olishlari uchun kasbiy yo'naltirilishdagi psixologik yordam juda muhimdir. Quyidagi asosiy yo'nalishlarda maslahat berish samarali[7,8]:

- Shaxsiy potentsialni rivojlantirish: Har bir yoshning individual imkoniyatlarini anglash va rivojlantirishga ko'maklashish.
- Kasbiy diagnostika: Qobiliyatlarni baholovchi testlar va mashqlar orqali ularning kasb tanlash imkoniyatlarini aniqroq tushunish.
- Motivatsiyani shakllantirish: Yoshlarni o'z oldilariga maqsad qo'yish va unga erishish yo'llarini belgilashda yordam berish.

Kasb tanlashda motivatsiya yoshlarning qaysi kasbni tanlashini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Shaxsning ichki va tashqi motivlari kasbga bo'lgan munosabat va undagi muvaffaqiyat darajasini belgilaydi. Motivatsiya shakllantirishda quyidagi yondashuvlardan foydalanish zarur[6]:

Ichki motivatsiya: Ichki motivatsiyaga ega yoshlar o'z qiziqishlari va shaxsiy ehtiyojlariga asoslanib kasb tanlaydilar. Ushbu turdagi motivatsiyani rivojlantirish uchun yoshlarni o'z qobiliyatlari va shaxsiy qiziqishlarini anglashga yordam berish muhimdir.

Tashqi motivatsiya: Tashqi omillar, masalan, oilaning yoki ijtimoiy guruhlarning ta'siri kasb tanlashda katta rol o'ynaydi. Bu erda psixologik maslahat berish orqali yoshlarni o'z qarorlarini mustaqil qabul qilishga o'rgatish lozim.

Kasb tanlash jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlash strategiyalari:

Yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida oila va ta'lim muassasalari muhim o'rin tutadi. Oilaning qo'llab-quvvatlashi, farzandning qiziqishlariga hurmat bilan yondashish va o'qituvchilarning kasbiy yo'nalishdagi maslahatlari yoshlar uchun yo'l-yo'riq bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, quyidagi masalalarga e'tibor qaratish zarur:

Ota-onalar bilan ishlash: Ota-onalar ko'pincha farzandlarining kasb tanlashiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Psixologik maslahat orqali ota-onalarga

farzandlarining qobiliyatlari va qiziqishlariga mos kasb tanlashga yordam berish kerak;

Maktab va o'qituvchilar roli: Maktablarda kasbiy yo'naltirish dasturlarini joriy etish va o'qituvchilarning bu jarayonda ishtiroki yoshlarni to'g'ri kasbga yo'naltirishda katta ahamiyatga ega.

Psixologik tavsiyalar yoshlarni kasbga yo'naltirishda bir necha asosiy yo'nalishlarda qo'llanilishi mumkin:

1. Oila bilan ishlash: Oila va yaqinlar ta'sirini o'rganish va muvofiqlashtirish.

2. Qiziqishlar va qobiliyatlar muvozanatini topish: Yoshlarning shaxsiy xususiyatlari va qiziqishlarini kelajakdagi kasb bilan moslashtirish.

3. O'z-o'zini anglash va tan olishni qo'llab-quvvatlash: Yoshlarni o'z kuch va imkoniyatlarini real baholashga o'rgatish.

Yangi O'zbekiston sharoitida kasbiy yo'naltirishning o'ziga xos jihatlari:

Mamlakatning yangi taraqqiyot bosqichida yoshlar uchun mehnat bozoridagi o'zgarishlar va yangi sohalar rivojlanishi kasbiy yo'naltirishda hisobga olinishi zarur. Shuningdek, O'zbekistonning rivojlanish strategiyasiga mos kasb tanlashga yoshlarni rag'batlantirish uchun[1,10]:

- Zamonaviy texnologiyalarga e'tibor: IT sohasida yoshlarni o'qitish va yangi kasb-hunarlarga yo'naltirish. IT sohasi va raqamli texnologiyalar rivojlanishi yoshlarni ushbu yo'nalishga yo'naltirishni talab qilmoqda. Yoshlarni dasturlash, kiberxavfsizlik va raqamli marketing kabi sohalarga jalb qilish lozim;

- Innovatsion kasblar: Innovatsion kasblar va yangi texnologiyalarga moslashtirilgan kasb yo'nalishlarini yoshlar orasida targ'ib qilish. Energetika, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, biomuhandislik kabi sohalar kelajakda mehnat bozorining yangi tendensiyalarini belgilaydi.

- Tadbirkorlik va startaplar: Innovatsion iqtisodiyot sharoitida tadbirkorlikka e'tibor qaratish orqali yoshlarni biznes yuritishga yo'naltirish hamda o'z startaplarini yaratishga rag'batlantirish zarur.

Bundan tashqari, kasbiy yo'naltirishda shaxsning qobiliyatlarini baholash usullari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarni kasbga yo'naltirish jarayonida ularning qobiliyatlarini baholash eng muhim qadam hisoblanadi. Ushbu baholash jarayonida maxsus psixodiagnostik testlar va metodikalarni qo'llash zarur[2,4,9]:

1. Qobiliyatlar testlari: Yoshlarning qobiliyatlarini aniq aniqlash uchun ko'plab test metodikalari qo'llaniladi, masalan, IQ testlari, Verbal testlar, va Qobiliyatlarni aniqlash uchun Golland testlari. Bu testlar yoshlarning aqliy imkoniyatlari, kommunikativ qobiliyatlari, mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini baholaydi.

2. Shaxsiy qiziqishlar so'rovnomalari: Kasbiy qiziqishlar so'rovnomalari orqali yoshlarning o'z qiziqish sohalarini anglashlariga yordam beriladi. Bu usul orqali ular qaysi kasb ularga mos ekanligini tushunib olishlari mumkin.

Psixologik maslahat berish usullari va amaliy tavsiyalar:

Psixologik maslahat jarayonida yoshlarning kasb tanlashiga yordam berish uchun quyidagi yondashuvlar qo'llaniladi:

✓ Ko'rgazmali maslahat: Kasbiy tanlovlar haqida vizual materiallar yordamida maslahat berish, qaysi kasblar dolzarb va kelajakda muvaffaqiyatli bo'lishi haqida tushuntirish.

✓ Oila bilan ishlash: Ota-onalar va oila a'zolari yoshlarning kasbiy yo'nalishiga ta'sir ko'rsata oladi. Shu sababli, oila bilan ishlash va ularni ham to'g'ri yo'nalishda ko'rsatmalar bilan ta'minlash muhimdir.

✓ Kasbiy orientatsiya dasturlari: Maktab maxsus kasbiy orientatsiya dasturlarini joriy etish orqali yoshlarning kasb tanlash jarayoniga erta bosqichdan kirishishlarini ta'minlash.

✓ Onlayn kasbiy maslahatlar: Zamonaviy texnologiyalar yordamida onlayn platformalar orqali yoshlarning qobiliyatlarini baholash va ularga kasb tanlashda masofaviy maslahat berish mumkin.

✓ Kasbiy o'yinlar va simulyatsiyalar: Yoshlar uchun mo'ljallangan virtual kasbiy simulyatsiyalar yordamida ular turli kasb sohalarida o'zlarini sinab ko'rishlari va qiziqishlarini aniqlashlari mumkin.

Yangi O'zbekiston yoshlarini kasbga yo'naltirish jarayonida psixologik tavsiyalar va yondashuvlar yoshlar uchun muhim qadam bo'lib, ularning kelajagi shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va bozor talablariga mos keluvchi kasbni tanlashiga yordam beradi. Yoshlar uchun to'g'ri yo'nalishda maslahat berish va ularga kasbiy o'sish imkoniyatlarini ko'rsatish mamlakatning kelajagi uchun katta ahamiyatga ega. Bu jarayonda psixologik yordam va zamonaviy metodikalarni qo'llash, yoshlarning muvaffaqiyatli kelajagini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdukarimov S. – "O'zbekistonda kasbiy yo'naltirish tizimi".
2. Erikson, E. – "Identity: Youth and Crisis".
3. Erikson, E. – "Shaxsiy rivojlanish psixologiyasi".
4. Golland, J. L. – "Vocational Preference Inventory Manual".
5. Maslov A.G. – "Psixologik maslahat va kasb tanlash muammolari".
6. Maslow, A. H. – "Motivation and Personality".
7. Qayumova G. – "Yoshlar psixologiyasi va kasb tanlash".
8. Savickas, M. L. – "The Theory and Practice of Career".
9. Super, D. E. – "Career Development Theory and Practice".
10. Tojiboyeva, F. – "Mehnat bozori va zamonaviy kasblar".

BOLALAR UYLARI BILAN IJTIMOYIY ISHNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARI

Xurshida BUTAYEVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqboli
kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada bolalar uylari bilan ijtimoiy ishning istiqbolli yo'nalishlari o'rganiladi. Bolalar uylarida yashayotgan bolalarning ijtimoiy, psixologik va pedagogik ehtiyojlarini qondirish uchun innovatsion yondashuvlar va strategiyalar ko'rib chiqiladi. O'zbekiston va boshqa mamlakatlardagi tajribalar asosida bolalar uylarining ijtimoiy himoyasini yaxshilash uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: *bolalar uylari, ijtimoiy ish, psixologik yondashuv, ta'lim, innovatsion yondashuvlar.*

Аннотация. В данной статье исследуются перспективные направления социального труда с детскими домами. Рассматриваются инновационные подходы и стратегии для удовлетворения социальных, психологических и педагогических потребностей детей, проживающих в детских домах. На основе опыта Узбекистана и других стран предлагаются рекомендации по улучшению социальной защиты детских домов.

Ключевые слова: *детские дома, социальная работа, психологический подход, образование, инновационные подходы.*

Annotation. This article explores the promising directions of social work with children's homes. It examines innovative approaches and strategies to meet the social, psychological, and educational needs of children living in children's homes. Based on experiences from Uzbekistan and other countries, recommendations for improving the social protection of children's homes are provided.

Key words: *children's homes, social work, psychological approach, education, innovative approaches.*

Kirish. Bolalar uylari ota-onasidan mahrum bo'lgan bolalar uchun ijtimoiy himoya tizimining muhim qismidir. Ular bolalarga xavfsiz joy, ta'lim va tarbiya taqdim etadi. Maqolada bolalar uylarining ijtimoiy ishga ta'siri, bolalar uchun yaratilgan muhit va ta'lim jarayonlari o'rganiladi.

Asosiy qism.

1. Ijtimoiy ishning ahammiyati

Bolalar uylarida ijtimoiy ishchilarning roli muhimdir. Ijtimoiy ishchilar bolalar bilan individual ishlash, ularning hissiy va psixologik holatini baholashda katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy xizmatlar bolalarning ijtimoiy integratsiyasini kuchaytirishga yordam beradi.

2. Ta'lim va tarbiyani rivojlantirish

Bolalar uylarida ta'lim jarayoni muhim o'rin tutadi. Zamonaviy pedagogik metodlarni qo'llash, interfaol yondashuvlar bolalarning ta'lim olishini yanada samarali qiladi. Ta'lim jarayonida innovatsion usullarni joriy etish bolalarning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

3. Psixologik yondashuvlar

Bolalar uylarida bolalarning psixologik holatini yaxshilash uchun psixologik yordam ko'rsatish zarur. Ushbu yordam bolalarning hissiy barqarorligini oshirishga va ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

4. Jamiyat bilan hamkorlik

Bolalar uylarining jamiyat bilan aloqalari muhimdir. Mahalliy jamiyatdagi tashkilotlar va ijtimoiy guruhlar bolalar uylariga yordam berishi va ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlashi kerak. Bunday hamkorlik bolalarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi.

5. Innovatsion yondashuvlar

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash bolalar uylarida ijtimoiy ishni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Raqamli ta'lim va masofaviy o'qitish metodlari bolalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu yondashuvlar bolalarning bilim va ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Bolalar uylarida ijtimoiy ishning istiqbolli yo'nalishlari bolalar uchun qulay muhit yaratishga, ularning psixologik va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan. Ijtimoiy ishchilarning, pedagoglarning va jamiyatning hamkorligi bolalar uylarining samaradorligini oshirish imkoniyatini yaratadi. Innovatsion yondashuvlar va zamonaviy pedagogik metodlar yordamida bolalar uylari ijtimoiy himoyasini yaxshilash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kurbackiy, I.N. (2021). "Bolalar uylarida ijtimoiy ish: nazariy va amaliy jihatlar."

2. Pirogova, N.V. (2020). "Ijtimoiy reabilitatsiya va bolalar uylari: muammolar va echimlar."

3. Shodmonov, D. (2022). "Innovatsion yondashuvlar: bolalar uylari tajribasi."

4. Beshimova, A. (2023). "Ijtimoiy ish va bolalar huquqlari: xalqaro tajribalar."

5. Abdullayeva, R. (2023). "Bolalar uylari va ta'lim: yangi imkoniyatlar."

MEDIATA'LIM – YOSHLAR QADRIYATLARI SHAKLLANISHINING

MUHIM OMILI

Dilafro'z CHORIYEVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlar tayyorlash instituti etekchi ilmiy xodimi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada mediata'limning yoshlar ma'naviy qadriyatlari shakllanishi jarayonidagi ahamiyati, mediata'limning o'ziga xos xususiyatlari hamda uni tashkil etish jarayonida qo'llaniladigan usullar va samaradorligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: axborot, media, mediata'lim, yoshlar, ma'naviy qadriyatlar, axborot xavfsizligi, mediasavodxonlik, mediamadaniyat.

Bugungi kunda endi shakllanayotgan yoshlarni turli axborotlarning salbiy ta'siridan himoya qilish va ularning sog'lig'ini asrash muammosi dunyodagi eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Yoshlarga atrofni o'rab turgan olam haqidagi ma'lumot beruvchi asosiy manbalarga esa, matbuot, televidenie, radio, internet ijtimoiy tarmoqlari va boshqalar kiradi. Bugungi yosh avlod ongiga ulkan axborot oqimi ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi axborot makonidagi kutilmagan obrazlar, zamonaviy, yorqin tasvirlar, syujetlar va xatti-harakatlar hali ongi etarli darajada shakllanmagan yoshlarni, albatta, ko'proq o'ziga jalb qiladi, chunki yosh xususiyatlari va hayotiy tajribaga ega bo'lmaganligi, qadriyat mo'lljallari etarli shakllanmaganligi sababli, bola ulkan ma'lumotlar oqimini qabul qilish va tushunish uchun hali tayyor emas hisoblanadi.

Ma'lumki bugungi yoshlarning telefon, kompyuter va televizor oldida o'tkazadigan vaqtlari maktabda yoki boshqa ta'lim muassasalarida o'tkazadigan vaqtlaridan ancha ko'proqni tashkil etadi. Bu ularning ongiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi turli buzuvchi, ziddiyatli dasturlar, shoular, saytlarni doimiy ko'rishlariga ko'proq imkon beradi, uning nozik ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadi. Ular esa bularning turli salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligini ko'pincha tushunmaydi. Agar e'tiborimizni qaratsak, faqat ko'ngilochar saytlar, turli shoularni tanlaydigan va ko'radigan yoshlar deyarli yurtimizda va dunyoda bo'layotgan ta'limiy-tarbiyaviy, ma'naviy-madaniy teledasturlar, ijtimoiy tarmoqlarni ko'rishdan o'zlarini chetga olishadi. Hozirda urf bo'lgan majoziy iboraga ko'ra, "inson o'zining "axborot pillasi"ga o'ralib olishi, o'zini real dunyodan ajratib qo'yishi, illyuzion axborot makonida yashashi mumkin [1].

Media sohasidagi eng nufuzli tadqiqotchilarning tadqiqot natijalariga asoslanib shuni ta'kidlash mumkinki, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar tomonidan manipulyatsiya obyekti bo'lib ko'proq yoshlar tanlanadi, chunki:

- ular axborotning muhim qismini, to'liq idrok etmaydilar, chunki ular hali uni idrok etishga tayyor emaslar;

- ular xabarlarining ma'nosini yoki bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkinligini qisman tushunadilar;

- ular ommaviy axborot vositalariga nisbatan passiv pozitsiyani egallaydilar, o'zlarini ularning ta'siridan qanday himoya qilishni bilmaydilar va ko'pincha bunday himoya zarurligini tushunmaydilar.

Bugungi kunda axborot xavfsizligi va inson ongini ommaviy axborot vositalari tomonidan manipulyatsiya qilinishidan himoya qilish hamda unga qarshi ma'naviy qadriyatlar tizimini shakllantirish davrimizning eng dolzarb muammosiga aylandi, va bu hozirda ota-onalar, shifokorlar, psixologlar va o'qituvchilarni tashvishga solmoqda. Ushbu muammoni hal etishning eng samarali yo'li sifatida maktab va ta'lim muassasalarida mediata'lim va mediamadaniyatni rivojlantirish orqali amalga oshirish taklif etilmoqda. Hozirgi kunda dunyoda jadal rivojlanayotgan mediata'lim bu – pedagogikaning ommaviy axborot va ijtimoiy tarmoqlar qonuniyatlarini o'rganish asosida yoshlarni axborot xurujlaridan o'zini himoya qilish va odamlar bilan muloqot qilish va o'zligini namoyon qilishning zamonaviy shakllari bilan tanishtiradigan hamda yoshlar qadriyatlarini shakllantiradigan yo'nalishdir.

Mediata'limni o'rganish natijasida inson quyidagi imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin:

- o'zi bilan qabul qilinuvchi axborot o'rtasida "psixologik masofa" o'rnatish mexanizmlarini yaratish, o'zining ongini manipulyatsiya qilinishidan psixologik himoya qilish, axborotlarni tanqidiy baholash ko'nikmalarini egallash;

- audiovizual idrok etishning ongli tajribasini egallash; idrok etish qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirish;

- amaliy darajada noverbal xabarlar tillarini (teletasvirlar tahlili, kino tili, reklama tili va boshqalar) o'zlashtirish, bu esa ularga axborotlarning mazmuni anglashga va o'zini namoyon etish imkonini beradi.

Mediata'limning o'z oldiga qo'yilgan maqsadlaridan biri – yoshlarda qadriyatlarni shakllantirishga erishish uchun quyidagi faoliyat yo'nalishlari muhim ahamiyatga ega hisoblanadi:

- maktabda shakllangan bilimlar tizimiga sinfdan tashqari qabul qilinadigan ma'naviy qadriyatlarni kiritish, bu bilimlardan turli mediadagi axborotlarni idrok etish va ularni tanqidiy tushunishda foydalanish;

- axborotni talqin qilish, uning mohiyatini anglash, uni maqsadli yo'naltirish;

- axborotlarning kommunikativ jihatdan o'zaro ta'sir maqsadini va mo'ljallangan auditoriya xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ularni hajmini, shaklini, belgilari tizimini, tashuvchisini o'zgartira olish;

- o'z fikrlari yuzasidan bahslasha olish, olingan ma'lumotlarda kamchiliklar va ma'nolarni topa olish va ularni tuzatish bo'yicha takliflar kiritish.

Ijtimoiy tarmoqlardagi xabarlar va turli teledasturlarning parchalari asosan ko'rish tamoyilini amalga oshirish sifatida qo'llaniladi. Biroq yoshlarga qaratilgan elektron, audiovizual, bosma medialarining didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlaridan ta'lim-tarbiyaviy yo'nalishlardagi maqsadlarda etarlicha foydalanilmayapti, ammo ular yoshning xulq-atvor xususiyatlari va qadriyatlarini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy axborot madaniyatini shakllantirish va yoshlarning axborot xulq-atvor xususiyatlarini rivojlantirishning yangi usullarini ishlab chiqish sharoitida, albatta, media ta'limning o'ziga hos pedagogik salohiyatini hisobga olish muhimdir.

Yoshlarning darsdan tashqari mashg'ulotlarida mediata'limdan foydalanishning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi ahamiyati shundaki, ularga o'zini namoyon qilish uchun qo'shimcha shart-sharoitlar yaratishda ham hisoblanadi, chunki hamma bola ham o'qish jarayonida o'zini namoyon qila olmaydi. Bunday sabablar sirasiga yoshlarda etakchilik, turli qobiliyatlarini va o'zlashtira olmaslik kabi muammolarni ko'rsatish mumkin. Shu sababli, ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan turli sinfdan tashqari mashg'ulotlarda yoshlar o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ijtimoiy motivlar va ehtiyojlarlarini amalga oshiradigan ulkan imkoniyat bilan ta'minlanadilar. Zamonaviy, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni to'g'ri tanlash ta'lim-tarbiya vazifalarini yanada to'liq amalga oshirishga yordam beradi. Bu jarayonda eng ahamiyatli jihatlardan biri shundaki, yoshlarning o'zlari ularni rivojlantirishning yangi shakllarni taklif qilishlari ham mumkin. Yoshlarni medialardan to'g'ri foydalanishga o'qitishdagi samarali uslubiy usullarini quyidagi asoslar bo'yicha tasniflash mumkin:

1. Tarbiyaviy ishlar turlari bo'yicha (axloqiy, vatanparvarlik, ekologik, oilaviy va boshqalar). Bu tasnifni fin olimi Z. Tell ta'biri bilan aytganda, "mediaxabarlar fanlararo va ko'p tarmoqli xususiyatga ega bo'lishi" bilan murakkablashadi[2]. Masalan, maktab o'quvchilarini qadriyatlar tizimini shakllantirish masalalarini hal qilish maqsadida medianing badiiy yoki multfilmlarni namoyish etish orqali ulardagi estetik tarbiya imkoniyatlarini kengaytiradi, chunki san'at asari axborot manbai hisoblanadi.

2. Global kompyuter tarmoqlari va boshqa ommaviy axborot vositalari tomonidan taqdim etilgan imkoniyatlar bo'yicha. Axborotdan foydalanishning turli xil imkoniyatlarini izlash va joriy etish yoshlarga media sohasi bilan yaxshiroq tanishishiga va ma'naviy qadriyatlar tizimi shakllanishida samarali hal qilish imkonini beradi. Mediata'limning tarbiyaviy salohiyatidan foydalangan holda, yoshlar ongni media vositalari tomonidan manipulyatsiya qilinishidan himoya qilish va ularning bu

boradagi qobiliyatini rivojlantirish maqsadida samarali zamonaviy usullar ishlab chiqilmoqda, jumladan:

- talabalarni media vositalar va muassasa kutubxonasidan axborotlarni axborot markazi sifatida mustaqil izlab topish va foydalanish qobiliyatini shakllantirish;

- muammoli vaziyatdan chiqish yo'lini bir necha usulda topish, mavjud vaziyatni modellashtirishga o'rgatish, ya'ni, yoshlarni vaziyatdan chiqish echimning alternativ tanlovini to'g'ri topish vazifasini oldiga qo'yadi. Ushbu harakatlar usulini tanlash yoshlarning o'zida qoladi, lekin shu bilan birga u o'z harakatlarini asoslashi lozim bo'ladi;

- ijtimoiy tarmoqlar, gazeta va jurnallarda o'qilgan maqolalar, tele va radio hikoyalar muhokamasi;

- turli xil media vositalaridan foydalangan holda o'z ma'lumotlarini tayyorlashga o'rgatish;

- bo'sh vaqtini mazmunli tshkil etish maqsadida mutolaa uchun elektron kutubxonalar va audio kitoblardan samarali foydalanish ko'nikmasi shakllantirish.

Bunda media usullaridan qaysi birini tanlash unchalik muhim emas (oddiy qog'oz varag'idan Internetdagi veb-saytgacha): chunki zamonaviy yoshlar murakkab texnik vositalardan foydalanishni afzal ko'rishadi, ya'ni, kameralar, videokameralar, kompyuterlar, telefonlar. Ushbu zamonaviy texnikalardan foydalanishda topshiriqni shunday tuzish maqsadga muvofiq bo'ladiki, u fanni o'qitish va tarbiya vazifalarini o'zida mujassamlashtirsin. Bir vaqtning o'zida ta'limiy va tarbiyaviy muammolarni hal qilishga qaratilgan turli xil uslubiy usullardan foydalanishga imkon beradigan Internetning axborot resurslaridan foydalanish yoshlar qadriyatlari shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

Mediamakon yoshlar qadriyatlari shakllanishining asosiy omili sifatida:

- turli xildagi ma'lumotlarni topish imkoniyatning mavjudligi;

- keng interaktivlik, doimiy muloqotning mavjudligi;

- o'zi haqidagi ma'lumotlar ustidan shaxsiy nazorat, ma'lum bir "obraz"ni yaratish imkoni;

- o'z auditoriyasiga ega bo'lish imkoni.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mediata'lim jarayonida yoshlarni Internet bilan muloqot jarayonida xavfsizlikni ta'minlashning muhim qoidalari bilan tanishtirish zarur: barcha shaxsiy ma'lumotlarni oshkor qilmaslik; media tarmoqlardagi begonalarga ishonmaslik: ijtimoiy tarmoqlarda har kim o'zini kimligini ochiq ko'rsatmasligi, aslida kimligini sir tutishi mumkin va hokazo. Mediata'limning asosiy maqsadi sifatida yoshlarning mediasavodxonligini oshirish, ularda mediamadaniyatini

shakllantirish, medialarning salbiy kontentlaridan himoya qilish, manipulyatsiya qurboniga aylanib qolishiga yo'l qo'ymaslik, shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish va zamonaviy dunyoda axborotlarni ongli ravishda izlash, talqin qilish va qo'llash, dunyoqarashini kengaytirish orqali kommunikativ ko'nikmalarini va mediakompetensiyalarini rivojlantirib, yoshlar ma'naviy qadriyatlar mo'ljallarining to'g'ri yo'nalganligiga erishish vazifalarni ta'limning oldiga qo'yishdir. Buning uchun har bir ta'lim maskanlarida bosqichma-bosqich mediata'limning yoshlarning qadriyatlari shakllanishidagi ta'sir omilini hisobga olgan holda yo'naltirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Зазнобина, Л.С. Медиаобразование в школе: как выжить в мире СМИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mediaeducation.ru>.

2. Tella S. Media nykypaivan koulutuksessa. // An electronic files:

QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHDA SAMARALI MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRSHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK JIHATLARI.

Muxayyo KARIMOVA,

Termiz davlat pedagogika instituti
Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada turmush qurish yoshidagi qizlarga xos psixologik xususiyatlar, oilalarda qizlar tarbiyasida nimalarga e'tibor berish kerakligi va qizlarimizda qanday xarakter xususiyatlarini shakllantirsak ular kelajakda muvaffaqiyatli oila qurishi mumkinligi, oilaviy hayot muvaffaqiyatli bo'lishida muloqotning ahamiyati, samarali muloqot usullari, ularni shakllantirish mexanizmlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek oilalari, talaba qizlar, dunyoqarash, oila, jamiyat, etnik xususiyatlar, oilaviy qadriyatlar, pozitsiya, mustaqil hayot, muloqot, madaniyat.

Абстрактный. В этой статье рассмотрены психологические особенности девушек на выданье, на что следует обратить внимание при воспитании девочек в семье и какие черты характера можно сформировать у наших дочерей, чтобы они в будущем смогли построить успешную семью, значение общения в успешности семейной жизни, эффективные методы общения и механизмы их формирования.

Ключевые слова: узбекские семьи, студентки, мировоззрение, семья, общество, этнические особенности, семейные ценности, позиция, самостоятельная жизнь, общение, культура.

Abstract. In this article, the psychological characteristics of girls of marriageable age, what should be paid attention to in the upbringing of girls in families, and what character traits can be formed in our daughters so that they can build a successful family in the future, the importance of communication in the success of family life, effective communication methods, and the mechanisms of their formation. held.

Key words: Uzbek families, female students, outlook, family, society, ethnic characteristics, family values, position, independent life, communication, culture.

Kirish. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev 2018-yil 2-fevraldagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida Respublika "Oila" ilmiy-amaliy tadqiqot markazining asosiy vazifasi sifatida zamonaviy oilani rivojlantirish, oilaning ichki munosabatlari, shaxslararo munosabatlarni, boy madaniy tarixiy me'ros va an'anaviy oilaviy qadriyatlar muammolari bo'yicha fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlarni

o'tkazish, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash va oilaviy ajralishlarning oldini olish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish va amalga oshirish" deb belgilab berishlari mazkur masalaning o'ta muhimligi va dolzarbligidan dalolat beradi[1].

Bu masala har bir davrda ham muhim hisoblangan, misol uchun Zardushtiylik dinida ham, Islom dinida ham nikohda ikki tomon teng va munosib bo'lishi aytib o'tilgan. Nikoh tartiblari va hayotiy tajribalariga ko'ra, kelin va kuyov nasl nasabda, ijtimoiy mavqeda, bilim-saviyada, did-farosatda, ilm-e'tiqodda, mulkdorlikda bir-birlariga yaqin bo'lishi ma'qul topilgan. Shu bois, sharq xalqlarida yoshlarni oilaviy turmushga tayyorlash, ularning tengini topib uylantirishga jiddiy e'tibor berilgan. Ayniqsa, qizlarni oilaviy turmushga tayyorlashda, ularda birinchi navbatda insoniy fazilatlar shakllangan bo'lishi, oilaning muqaddas ekanligi, uni avaylab-asrash aynan uy bekalariga bog'liqligi haqida ajdodlarimizdan bizgacha etib kelgan nasihatnoma, pandnoma va hikmatnomalarda tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan qimmatli nasihatlar hikoya qilinadi. Jumladan, turk olimi Yusuf Tovasliy to'plagan "Hikmatlar xazinasi" dagi kelin bo'luvchi qizga beriladigan ona nasihati kishining e'tiborini o'ziga tortadi[2].

Yarim yil davomida 1 nafar farzand bilan nikohdan ajralishlar soni 13 186 tani, 2 va undan ortiq farzand bilan ajralishlar 5 505 tani tashkil etgan. Nikohdan ajralganlarning o'rtacha yoshi erkaklar uchun 37,7 yoshga, ayollar uchun 33,2 yoshga to'g'ri kelgan. Mana shu statistikadan ko'rinib turibdiki qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash hozirgi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Muloqotning muvaffaqiyatli bo'lishida shaxsning shakllangan sifatleri, fazilatlarining ahamiyati juda katta. Jumladan, shaxsda ijobiy fazilatlar yaxshi shakllangan bo'lsa (xushmuomalalilik, kamtarlik, insonparvarlik, to'g'ri

so'zlilik, vijdonlilik kabilar) muloqot jarayoni ham yaxshi o'tadi. Chunki shaxslar bir-birini to'g'ri tushunishlari uchun, muloqot muvaffaqiyatli bo'lishi

uchun ular samimiy bo'lishlari lozim. Samimiylik insonning eng ajoyib fazilatlaridan biri bo'lib, voqea-hodisalarga oqilona munosabatda bo'lish, turli ta'sirlarga berilmaslikdir. Samimiylikning muhim belgisi-bu yuzdagi xushmuomalalik ifodasi va tabassum. Samimiylik bizning kayfiyatimizga ham bog'liq, chunki kayfiyatimiz yaxshi bo'lsa, samimiylik ko'chayadi. Samimiylik ko'rsatish uchun kishining ko'ngli toza, oqko'ngil bo'lish lozim.

Shaxs shakllanishida muloqotning ahamiyati haqida bir necha psixolog olimlar o'z fikrlarini bayon qilganlar. Jumladan, rus psixologi B.G. Ananov "Odam bilishning predmeti sifatida" asarida bu masalani chuqur tahlil qilgan. U bilimning turli elementlarini egallash muvaffaqiyatli o'zlashtirishning garovi ekanligini ta'kidlaydi. Bilimlarni egallash muloqot

orqali amalga oshirilishini ham uqtirib o'tadi. Agar kishilar o'zaro birlariga axborot uzatmasalar, tajribalarini muloqot orqali almashmasalar ular rivojlanmay qolishlari to'g'risida B.G. Ananov asosli fikrlarni keltiradi.

Shunday ekan turmushga chiqayotgan har bir qiz psixologik savodxonlikka ega bo'lishi, muloqot ko'nikmalarini egallaganligi, oilaviy muammolarni ijobiy hal qila olishi, har qanday sharoitda turmush ortog'i va bolalariga sog'lom psixologik muhitni yarata olishi hamda oilaviy munosabatlarda namunalilik ko'rsatib farzand tarbiyasidagi beminnat xizmatlari bilan o'z hissalarini qo'shmoqliklari lozimdir.

Qiz bola turmush qurgandan so'ng uning ijtimoiy muhitdagi mavqeyi tubdan o'zgarishi asosida unga nisbatan boshqalarni va o'z-o'ziga bo'lgan munosabati o'zgarishi kuzatiladi. Mazkur o'zgarishga nisbatan o'zida ishonchni shakllantira olgan qiz bola yangi oilasida qisqa muddatda o'z o'rniga ega bo'la olishida muloqot madaniyatining ahamiyati kattadir. Oila qurishga o'zida ishonchni shakllantirishiga eng asosiy turtki rolini o'ynovchi omillardan biri bu - o'z-o'ziga yo'riqnoma berishi ya'ni, oilaga tayyorlik holatining har tomonlama o'stirish hisoblaniladi. Yangi kelinlik mavqega moslashish albatta, tajriba va bilimlarga asoslanadi. Shularga ko'ra, har qanday turmush qurish yoshiga etgan qiz o'zining yutuqlari va kamchiliklarini tafakkurida aqlan tahlil qilib o'zi kelin bo'lgach amalga oshiradigan xatti-harakatlarini tassavur eta olishi kerak.

Xulosa va takliflar. Turmush qurish ostonasidagi qizlarga ta'sir etuvchi har bir jabhani atroflicha o'rganib, o'sha omil uning kelajakdagi turmush hayotida qanday natija ko'rsatishi mumkinligini ilmiy prognoz qilish va ularning qadriyatlar tizimidan kelib chiqib ularga ijobiy ta'sir etuvchi omillarni yanada ko'paytirish, ularni kelajak maqsadlarini to'g'ri belgilashida ko'maklashish zarur. Qizlarga samarali muloqot usullarini o'rgatish va o'z hayotida o'rinli qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish, oilaviy qadriyatlarni to'g'ri singdira olish kelajakda muvaffaqiyatli oila barpo qilishi uchun zamin yaratadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: O'zbekiston, 2017. - 104 b.

2. Shoumarov G.B. Oila psixologiyasi: Darslik-T.: "Sharq", 2014. 272-bet.

3. Fayziyeva M, Jabborov A. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi.-T.: "Sharq", 2007. 42-bet.
4. Eshmuradov O. E. Oila mustahkamligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik omillari. Psixol.f.n. ilmiy daraj. olish uchun yozilgan diss. avtoref.-T., 2022
5. Fayziyeva M.X. Oila barqarorligiga shaxslararo munosabatlar ta'sirining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixol.f.n. ilmiy daraj. olish uchun yozilgan diss. avtoref.-T., 2005.
6. Ismatova D. T. Oilaviy munosabatlarda emotsional zo'riqlashlarni korreksiyalashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixol.f.n. ilmiy daraj. olish uchun yozilgan diss. avtoref.-Bux., 2002.
7. Jabborov I.A. Oilada er-xotin munosabatlarini muvofiqlashtirishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlar. Psixol. f. n. ilmiy darja. olish uchun yozilgan dis. avtoref. – T., 2022

TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Shaxnoza ASHUROVA,

Termiz davlat pedagogika instituti
Amaliy psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni oilaviy hayotga psixologik tayyorlash muammosi bayon qilingan. Oila haqidagi tasavvurlarni shakllantirishga oid sharq mutafakkirlarining qarashlari va zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, oila borasidagi ijtimoiy- psixologik masalalar muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: *oila, qadriyat, oilaga tayyorlash, jammiyat, oila psixologiyasi,*

Аннотация: В данной статье описывается проблема психологической подготовки молодых людей к семейной жизни. Обсуждались взгляды восточных мыслителей и современные подходы к формированию представлений о семье, а также социально-психологические вопросы, связанные с семьей.

Ключевые слова: *семья, ценности, семейная подготовка, общество, семейная психология,*

Abstract: This article describes the problem of psychological preparation of young people for family life. The views of Eastern thinkers and modern approaches to the formation of ideas about the family, as well as socio-psychological issues related to the family were discussed.

Key words: *family, values, family preparation, society, family psychology,*

Bugungi kunda O'zbekiston aholisining 62 foizini bolalar o'smirlar, xullas 30 yoshgacha bo'lgan yigit qizlar, ularning ma'lum qismini esa yosh oilalar tashkil etadi. Yosh oilalar jamiyat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'naviy yangilanishi vayuksalishini muhim sub'ektlaridan bo'lib, ijtimoiy hayotda ro'y berayotgan murakkab jarayonlarga o'z ta'sirini o'tkazishda va taraqqiyotni harakatda keltirishda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun hozirgivaqtda yosh oilalarning ma'naviy-axloqiy va ruhiy olamini shakllantirish varivojlantirishni chuqur va atroflicha tahlil etish ilmiy -amaliy jihatdankatta ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan mustahkam oilalarni shakllantirish, onalik va bolalikni ijtimoiy jihatdan muxofaza qilish, oilalarda jismonansog'lom, ruxan baquvvat bo'lgan farzandlarning dunyoga kelishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, samaraliravishda oila tarbiyasini tashkil etish jarayonida oilalar bilan jamoatchilik o'rtasidamustahkam hamkorlikni yuzaga keltirish masalalarini davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. 1993-yilning

fevral oyida “Sogʻlom avlod” ordenining taʼsis etilishi hamda “Sogʻlom avlod” Davlat dasturi” ning qabul qilinganligi fikrimizning yorqin dalilidir. Sharqda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qadimdan jiddiy ahamiyat berilgan. Jumladan Abu Nasr Farobiy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Kaykovus, Alisher Navoiy, Rizouddin Ibn Faxriddin kabiallomalar bu masala yoʻzasidan oʻzlarining durdona fikrlarini tarixda qoldirib ketganlarki, ular hozirgacha oʻz ahamiyatini yuqotmagan. Ular «Nasixatnoma», «Pandnoma», «Xikmatnoma» tarzida bizgacha etib kelgan. Bu manbaalarda qizlarni hayotga tayyorlashda, ularda birinchi navbatda insoniy fazilatlar shakllangan boʻlishi, oila muqaddas, uni avaylab asrash aynan uy bekalarigabogʻliq ekanligi xaqida turli tarbiyaviy ahamiyatga ega boʻlgan xodisalar xikoya qilinadi. «Kaykovus Unsurulmaoni –63 yoshida oʻgʻliga atab «Qobusnoma» yozib, unda oʻzining bola tarbiyasi, oilaviy hayot, shaxs kamoloti masalalarini bayon etdi. Mamlaktimizning etakchi psixolog olimlaridan biri Vasila Karimova “Oila maʼrifati” ushbu risola muallifining “Oila maʼrifati” ruknida chop etilayotgan risolalarining dastlabkisi boʻlib, bu bevosita oilaviy hayot boʻsagʻasida turgan yoshlar hamda endigina nikox qurib, yaxshi niyatlar bilanturmush qurgan kuyov va kelinchaklarga moʻljallangan. Unda asosiy eʼtibor oila ilmining mazmun mohiyati, oila maʼrifatini tashkiletuvchi omillar va baxtli hayot kechirishni aslida hammaga maʼlum boʻlgan, lekin amalda har doim ham egallash oson boʻlmagan jihatlarga qaratilgan. Muallif “Oila maʼrifati”ga erishish, yaʼni kelin-kuyovlar, yoshlar hamdaularning ota-onalar savodxonligini oshirish orqali, oilaviy muhitda maʼnaviy qadriyatlarni barqarorlashtirishga erishishni koʻzda tutgan. A. Avloniy “Tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir”, degan fikri oʻzbekning kun tartibidan tushmasligi lozim. Chunki avvalgiga oʻxshab qariyalar keksalar yoshlarni odob axloqqacha qirib yoshlar esa ularni hurmatlab, ularning oʻgitiga amal qilish udumi yoʻqolib bormoqda. Har kim oʻzi bilan ovora birovning gapi birovga yoqmaydi. S.V. Kovolyov oʻsmir va qizlarda oila va nikoh tushunchalari haqidagi tasavvurlarga ega boʻlishlari juda muhimdir, deydi. Nikoh va sevgi tushunchalari 13-15 yoshli bolalarda qarama-qarshi tushunchalar ekanligi bilan koʻzatiladi, yaʼni ular sevgi va nikoh bir-biriga teskari tushunchalar ekan deb tushunadilar. Talabalarda umr yoʻldosh tanlashda sevgi tushunchasi faqat 4 oʻrinda, yaʼni xurmat qilish, ishonch, bir-birini tushunish kabi xislatlardan keyin turadi. Yoshlar oilani jiddiy qabul qilmaydilar. Natijada juda koʻp xatoliklarga yoʻl qoʻyib, keyinchalik oilaning muhimligini psixologik tan oladilar. Bizning asosiy vazifamiz shuki, oʻsmirlarda oilaning qadrini, sevgi, nikoh oiladagi sevgini roʻli muhimligini va u uzoq va baxtli hayot garovi ekanligini oʻqtirishdir. Oila deb atalmish muqaddas makon, «oila qasri»ning mustahkamligi

shuqasrning poydevori bo'lmish nikoh oldi omillari xususiyatlariga, ularning qaydarajada to'g'ri va mustahkam qo'yilishiga bog'liq. Agar shu poydevor etuk, mustahkam bo'lsa, uning ustida qurilgan imorat ham ko'rkam, yorug', unda istiqomat qiluvchilarga qulaylik, xotirjamlik, tinchlik, huzur-halovat bag'ishlaydigan bo'ladi. Oilangizning ham o'ziga xos poydevorlari bor. Ular shu oilaning yuzaga kelishiga, qurilishiga asos bo'lgan nikoh oldi omillaridir. Agar shu nikoh oldi omillarining oilani yuzaga kelishiga ta'siri no o'rin bo'lsa, u shoshilinch, bo'sh, qiyshiq qurilsa, uning ustiga o'rnatilgan oila imoratining devori ham qiyshiq va omonat bo'lib boraveradi va u shu imoratning bir kuni kelib qulashi, bo'zilib ketishi xavfini tug'diradi. Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, bu masalaga e'tibor qaratishimiz davr talabiga aylanib o'z dolzarbligini amaliy hayot tajribasida namoyon etmoqda. 2019 yil statistik ma'lumotlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak 11 oyda 30000 ming oilani ajrashishi bu millat taqdir va davlat kelajagiga katta xafv ekanligini xar bir sog'lom fikir egasi anglab turibdi. Ajaralgan har bir oilaning 2 nafar farzandi bor deb oladigan bo'lsak, 60000 ming nafar bolalar noto'liq oilada voyaga etadi. Bu holat bolaning psixikasiga juda yomon ta'sir qilishi tabiiy hol. Biz bugungi kunda maktab va jamiyat hayotida tarbiyasi og'ir bolalarni sonini keskin kam paytirish borasida sa'y harakatlarni olib borishimiz samarasiz bo'lib qolishiga olib kelmoqda

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Turakulov Buri Norboevich. (2020). Analysis of psychological theory of emotional intelligence. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 8(3). 99-104. 6. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayevev 2. Nortozi Jumayevevich, and Haydarova Surayyo Abdusalomovna. (2020) "Defects in scientific research of the problems of spiritual and moral crisis and its solution", IEJRD -International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p.

3. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayevev Nortozi Jumayevevich, and Kodirov Ikrom Davronovich. (2020) "Problems of formation of learning motives in pupils", IEJRD -International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p.

4. Дубровина И.В. Подготовка молодежи к семейной жизни, или «Забытое» самоопределение [Электронный ресурс] // Вестник практической психологии образования. 2015. Том 12. No 3. С. 17-23. URL: https://psyjournals.ru/vestnik_psyobr/2015/n3/Dubrovina.shtml (дата обращения: 25.02.2021)

5. Подготовка учащихся к семейной жизни и сопутствующему образованию: методика обучения. мат-ли / авт.-сост. А.А. Фомарова [ИА]. -Фогилев: «ime. Кулешова А.А. ", 2012. -52 с.

6. Ремерикова Н.Н. Равенство в семейной жизни: структураи содержание. Мемерикова // Документы и выходы. -2009. -No 9. -С 61-67.

YOSHLARNING ELEKTORAL FAOLIGI JAMIYATDAGI YANGILANISHLARNING MUHIM OMILI SIFATIDA

Takhmina ABDULLAEVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli
kadrlarni tayyorlash instituti doktoranti,

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarning faolligi yoritib o'tilgan. Siyosiy partiyalar jamiyatni harakatga keltiruvchi asosiy siyosiy kuch hisoblanishi talqin etilgan. Zero, parlamentarizmning rivojlanib borishi siyosiy partiyalar o'rtasida sog'lom siyosiy raqobatni vujudga keltiradi. Bu esa jamiyatimizda saylov erkinligi, so'z erkinligi, ovozlarni halollik bilan sanash, ijtimoiy fikrdan bahramand bo'lish, ijtimoiy manfaatlar integratsiyasi hamda erkin, demokratik saylovlarda siyosiy kuchlar raqobati kabi qat'iy tizimlarning shakllanishiga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: yoshlar, partiya, davlat, jamiyat, huquq, saylov, parlament, millat, demokratiya, konstitutsiya, O'zbekiston.

Yoshlarning saylovdagi faolligi bugungi kunda jamiyatimiz uchun muhim omillardan biridir. Ular nafaqat kelajakni belgilashda, balki joriy siyosiy jarayonlarda ham qatnashib, o'z fikr va talablarini ifoda etayotganligi bilan ajralib turadi. Yoshlar belgilangan yosh chegarasiga etganda, saylovlarda ovoz berish, nomzod sifatida qatnashish va saylov jarayonida faol ishtirok etish huquqiga egadir. Yoshlar saylovlarda samarali ishtirok etishlari uchun bir necha asosiy omillar mavjud:

1. Ta'lim va ma'rifat

Yoshlarning siyosiy faoliyatga qiziqishini oshirish uchun ta'lim muhim rol o'ynaydi. Siyosatshunoslik, ijtimoiy fanlar va fuqarolik ta'limi sohalarida chuqur bilimga ega bo'lish, yoshlarni saylov jarayonlari haqida xabardor qiladi. Oliy o'quv yurtlarida talabalar uchun siyosiy kompaniyalar, debatlar va seminarlar tashkil etish ularning faolligini oshirishi mumkin.

2. Ijtimoiy tarmoqlar va texnologiyalar

Yoshlarning ko'pchiligi ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot olishadi. Bu platformalar saylov jarayonlarini yoritish, siyosiy partiyalar va ularning dasturlari haqida ma'lumot berish uchun qulay vosita sifatida xizmat qiladi. Yoshlar o'z fikrlarini ifoda etib, muhokamalarga qo'shilishlari va o'z ovozlari bilan jarayonlarga ta'sir ko'rsatishlari mumkin.

3. Siyosiy partiyalar va harakatlar

Yoshlarni siyosiy faoliyatga jalb qiladigan partiyalar va harakatlar ularning qiziqishlarini hisobga olishlari zarur. Yoshlar uchun mo'ljallangan dasturlar, shartlar va imkoniyatlar orqali ularning siyosiy faolligini oshirish

birinchi o'rinda turishi kerak.³⁰ Yoshlar o'z kuzatuvlari va o'lektorlarni qiziqtiradigan masalalar bo'yicha loyihalarni ishlab chiqishlari ham juda muhim.

4. Ijtimoiy masalalar va muammolar

Yoshlar ko'plab ijtimoiy muammolar, jumladan, ta'lim, ish joyi, sog'liqni saqlash va ekologiya bilan bog'liq masalalarda faol ishtirok etishga tayyor. Ularga bo'lgan qiziqish, ularning ovozlari va fikrlarini ifoda etish imkoniyati ularning saylov jarayonidagi rolini oshirishga yordam beradi. Yoshlarni hurmat qilish, ularning fikrlarini inobatga olish va ularga yo'l ko'rsatish muhimdir.

5. Tashkilotchilik va liderlik qobiliyatlari

Yoshlarning saylov jarayonlarida faol ishtirok etishi uchun ularni tashkilotchilik va liderlik qobiliyatlariga ega bo'lishga undash kerak. Bu kabi ko'nikmalarni rivojlantirish uchun turli tadbirlar, treninglar va seminarlar o'tkazish mumkin. Yoshlar o'zlarining rahbarlik qobiliyatlarini namoyish etishlari va o'z jamoalarida lider sifatida tanilishlari ochiq siyosiy maydonda o'z o'rnini topishga yordam beradi.

6. Faoliyatlar va loyihalar

Mahalliy darajada yoshlar tomonidan o'rganilgan tajribalar va loyihalar, masalan, saylov joylarini tekshirish, saylovchilarni tarbiyalash va axborot tarqatish kabi tashabbuslar ularning faolligini oshiradi. Yoshlar o'z resurslari va bilimlarini jamiyatda o'zgarishlar qilish uchun ishlatishlari kerak. Yoshlar va saylovlar mavzusi bugungi kunda bir necha jihatdan muhimdir. Yoshlar saylovlarda faollik ko'rsatib qolgan bo'lsa, bu nafaqat ularning o'z kelajagini belgilash, balki jamiyatning umumiy rivojiga ham katta ta'sir qiladi. Keling, bu mavzuni bir necha asosiy jihatlari bilan ko'rib chiqamiz:

1. Yoshlarning saylovda ishtiroki³¹

Yoshlar, asosan, 18-30 yoshdagi fuqarolarni o'z ichiga oladi, va bu toifa saylovlarda kamdan-kam qatnashishi bilan ajralib turishi mumkin. Saylovlarga qatnashish, saylovchilar ro'yxatiga qo'shilish va ovoz berish kabi jarayonlarda faol ishtirok etish, ularning o'zlarini jamoatchilik hayotida ishtirok etuvchi sifatida tanitadi.

2. Siyosiy qarorlar va tenglik

Yoshlar o'z ovozlari orqali siyosiy qarorlarga ta'sir qila olishadi. Ularning siyosiy pozitsiyasi, kelajakka bo'lgan nazarini aks ettiradigan dasturlarni tanlash imkonini beradi. Ovoz berish jarayoni yana jins va ijtimoiy tenglik masalalarida ham qiyinchiliklarni bartaraf etishga yordam

---

³⁰ <https://www.bgca.org/news-stories/2024/May/ways-to-get-young-people-involved-in-elections/>

³¹ <https://epd.eu/news-publications/a-literature-and-policy-review-of-youth-political-participation/>

beradi, chunki saylovlarda teng barcha yoshlar imkoniyatlardan foydalanishlari kerak.

3. Axborot olish va ta'lim

Yoshlarni saylov jarayonlari haqida ma'lumotga ega bo'lishda ta'lim muhim ahamiyatga ega. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali yoshlar siyosiy ma'lumotlarni olish imkoniyatiga ega. Shu sababli, ta'lim tizimi va kommunikatsiya kanallari ularning saylov haqidagi bilimlarini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

4. Ijtimoiy harakatlar va yoshlarning faolligi

Yoshlar ko'plab ijtimoiy harakatlar va tadbirlarda qatnashadilar, bu esa ularning siyosiy shuurini oshiradi. Ular ekologiya, ta'lim, sog'liqni saqlash kabi masalalarda faol bo'lib, saylovlarda ovoz berish va o'z fikrlarini bildirish orqali o'zlarining to'g'ri vakilini tanlash imkoniyatiga ega.

5. Saylov yondashuvlari

Yoshlarning saylovlarda faol ishtirok etishi uchun saylov yondashuvlari muhim ahamiyatga ega. Partiyalar, kompaniyalar va tashkilotlar yoshlar uchun qiziqarli maslahat va imkoniyatlarni taqdim etishi zarur. Yoshlar uchun yanada yangi va innovatsion yondashuvlar, masalan, onlayn ovoz berish yoki yoshlar vakillarining saylovlarda ishtiroki kabi takliflar ularning faolligini oshirishi mumkin.

6. Muammolar va qiyinchiliklar

Yoshlar saylovlarda qatnashishda duch keladigan qiyinchiliklar ham mavjud. Ularning saylov jarayoniga nisbatan qiziqishi pastligi, siyosiy berilgan ma'lumotning etishmasligi, hamda siyosiy madaniyatning etarlicha rivojlanmagani kabi masalalar ularning saylovlarga qatnashishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Yoshlar, kelajak avlodi sifatida, saylovlarda ishtirok etish orqali o'zlarining ovozlarini eshittirishlariga yordam berishlari mumkin. Ularning faolligi, ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy muammolarga echim topishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun, ularga yanada ko'proq imkoniyatlar yaratish, ta'lim va axborot olish jarayonlarini yanada takomillashtirish zarur. Bu orqali yoshlar o'zlarining siyosiy faolligini yanada oshirishlari mumkin.

Xulosa shundan iboratki, yoshlarning saylovdagi faolligi nafaqat o'z kelajagini, balki butun jamiyatimizni shakllantirishda muhimdir. Ularning fikrlarini, ehtiyojlarini va talablarini inobatga olish orqali biz yanada rivojlangan va barqaror jamiyatga erishishimiz mumkin. Yoshlarni saylovlarda faol ishtirok etishga undovchi barcha imkoniyatlardan foydalanish, ular tomonidan kiritiladigan yangi g'oyalar va fikrlarni qabul qilish zarur. Bu orqali biz kelajagimizni qandaydir maqbul echimlarga olib keladigan jarayonga aylantirish imkoniyatiga ega bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ким, Х. (2019). "Siyosiy partiyalar va global diplomatiya". Tashkent: Sharq Noshirlik.
2. <https://www.bgca.org/news-stories/2024/May/ways-to-get-young-people-involved-in-elections/>
3. <https://epd.eu/news-publications/a-literature-and-policy-review-of-youth-political-participation/>

YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHNING ISTIQBOLLARI

Otajonov Elyorbek Axadjon o'g'li,
Yoshlar muammolarini o'rganish va
istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti
tayanch doktoranti
elyor.otajonov303@gmail.com
+998909727356

Otajonov Elyorbek Axadjon ugli
Institute for Research of the Youth
Problems and Training Prospective
Personnel
foundation doctoral student
Отажонов Эльёрбек Ахаджанович
Институт по изучению проблем
молодежи и подготовки
перспективных кадров
докторант
elyor.otajonov303@gmail.com
+998909727356

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda yoshlar siyosatining asosiy ustuvor yo'nalishlari, uni amalga oshirish imkoniyatlari va istiqbollari, shuningdek, yoshlarni ijtimoiy-siyosiy faolligini rivojlantirish sohasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar tahlili amalga oshiriladi. Bular qatorida Prezident Sh.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan beshta muhim tashabbus, O'zbekistonda 2025-yilgacha yoshlar siyosatini rivojlantirish konsepsiyasi, 2020-2025-yillarda o'qishni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash. Bundan tashqari, Yangi O'zbekistonda yoshlar uchun barcha zamonaviy, qulay sharoitlar yaratish va ularni ilg'or texnika va texnologiyalar bilan ta'minlash borasidagi amalga oshirilayotgan ishlar tahlil etiladi. Shuningdek, Uchinchi Renessansning poydevorini qo'yish, yoshlarni yuksak vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni Yangi O'zbekistonga munosib intellektual etuk va barkamol avlod qilib etishtirish borasidagi takliflar va farazlar ilgari suriladi. Bundan tashqari, maqolada davlat rahbari, ekspertlar va tahlilchilarning Yangi O'zbekistonning yoshlar siyosatini amalga oshirish borasidagi fikrlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Yoshlar siyosati, Yangi O'zbekiston, Uchinchi Renessans, Besh muhim tashabbus, Harakatlar strategiyasi

Аннотация: В данной статье анализируются основные приоритеты молодежной политики в Новом Узбекистане, возможности и перспективы ее реализация, а также анализ правовых документов,

принятых в сфере развития общественно-политической активности молодежи. Среди них пять важных инициатив, выдвинутых Президентом Ш.Мирзиёевым, Концепция развития молодежной политики Узбекистана до 2025 года, развитие и поддержка образования в 2020-2025 годах. Кроме того, будет проанализирована проводимая работа по созданию всех современных, комфортных условий для молодежи, обеспечению их передовым оборудованием и технологиями в Новом Узбекистане. Кроме того, выдвигаются предложения и предположения по закладке основ Третьего Возрождения, воспитанию молодежи в духе высокого патриотизма, воспитанию из них интеллектуально зрелого и всесторонне развитого поколения, достойного Нового Узбекистана. Кроме того, в статье рассматриваются мнения главы государства, экспертов и аналитиков относительно реализации молодежной политики Нового Узбекистана.

Ключевые слова: Ключевые слова: Молодежная политика, Новый Узбекистан, Третье Возрождение, Пять важных инициатив, Стратегия действий.

Abstract: This article analyzes the main priorities of youth policy in New Uzbekistan, the possibilities and prospects for its implementation, as well as the regulatory and legal documents adopted in the field of developing the socio-political activity of youth. These include five important initiatives put forward by President Sh. Mirziyoyev, the Concept for the Development of Youth Policy in Uzbekistan until 2025, and the Development and Support of Education in 2020-2025. In addition, the work being carried out in New Uzbekistan to create all modern, comfortable conditions for young people and provide them with advanced equipment and technologies is analyzed. In addition, proposals and hypotheses are put forward to lay the foundation for the Third Renaissance, educate young people in a spirit of high patriotism, and raise them as an intellectually mature and well-rounded generation worthy of New Uzbekistan. In addition, the article examines the views of the head of state, experts, and analysts on the implementation of the youth policy of New Uzbekistan.

Keywords: Youth policy, New Uzbekistan, Third Renaissance, Five important initiatives, Strategy of actions.

Kirish

Bugungi tez rivojlanayotgan globallashuv sharoitida davlatlar aholi sonining potensialini orttirish borasida ko'plab ishlarni amalga oshirmoqda. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad davlat xavfsizligini ta'minlash, barqaror rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'lish, milliy identiklikni saqlab qolish va ilm-fan taraqqiyotiga erishish kabilardir. Bunday imkoniyatlarga ega bo'lish uchun har bir davlat aholisining yosh qatlamiga juda katta e'tiborini qaratib, ularga ta'lim, tibbiyot va boshqa sohalarda ko'plab sharoitlarni yaratib

bermoqdalar. Shu nuqtai nazardan kelib chiqilganda mamlakatimizda ham jahonda yuz berayotgan zamonaviy tendensiyalarga hamohang tarzda siyosat olib borilmoqda. Umumiy aholisining 70% qismini 35 yoshgacha bo'lganlar tashkil etuvchi O'zbekistonda bu ayniqsa, zarur va dolzarb masaladir.

Mamlakatimizda hozirda amalga oshirilayotgan islohotlarning natijasi o'laroq yoshlarga yaratilayotgan imtiyozlar va sharoitlar ortib bormoqda. Yana bir bor aytish lozimki, faqatgina 2022-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar soni O'zbekistonda 19,6 million kishini tashkil etadi, bu umumiy aholining 55,6 foizini tashkil etadi³². Bu esa unda katta ko'rsatkich va bir vaqtning o'zida juda kuch va imkoniyat hamdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan O'zbekiston yoshlari mamlakatimizni rivojlantirishda asosiy kuch va hal qiluvchi mexanizm ekanligi hisobga olinib, yoshlarga oid siyosatni modernizatsiya qilish uni amalga oshirish imkoniyatlari va istiqbollari asosiy e'tiborni qaratishga harakat qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasida yoshlar kamolotiga, ularning bilim olishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu kabi harakatlar, O'zbekiston Respublikasining 2016-yilda qabul qilingan "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonuni hamda "Yoshlar ishlari agentligi"ni tashkil etish to'g'risidagi va boshqa me'yoriy hujjatlarda o'z ifodasini topgan. Qayd etish joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yoshlarga qarata "Sizni O'zbekiston g'aznasiga bebaho eng katta boylik sifatida beqiyos qadrlayman".³³ degan chaqiruvi yangi marralarni zabt etishga kuch bag'ishladi.

Ayni paytda yoshlarga oid siyosatni amalga oshirishda nafaqat davlat, balki uni amalga oshirishda yoshlar etakchilarining o'zlari ham katta rol o'ynamoqda. Respublika ilmiy-amaliy anjumani ana shu mavzuga bag'ishlangan bo'lib, undan ko'zlangan maqsad sohada yuzaga kelayotgan muammoli masalalar va yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda etakchilarning o'рни va rolini muhokama qilish, etakchilar amaliyotda uchrayotgan masalalarni muhokama qilishdan iborat edi.

Bugun Yangi O'zbekiston yoshlari demokratik davlat va fuqarolik jamiyati barpo etishda muhim rol o'ynamoqda. Samarali yoshlarga oid davlat siyosati jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy farovonligini ta'minlaydi, xalq farovonligini oshiradi.

Amalga oshirilgan islohotlar bilan bir qatorda O'zbekistonda yoshlarni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish maqsadida bir qator nodavlat va jamoat tashkilotlari, jamg'armalar, idoralar va harakatlar tashkil etildi, jumladan:

---

³² Агентство статистики при президенте Республики Узбекистан. <https://stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-goskomstata/22175-o-zbekistonda-30yoshli-aholi-soni-qancha-2#>

³³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 25-dekabrdagi yoshlarga Murojaatnomasidan

Yoshlar ishlari agentligi, Yoshlar ittifoqi, “Kamolot” kabi yoshlar harakati jamg’armalari faoliyati yo’lga qo’yilgan.³⁴

Asosiy qism

Bugungi kunda yurtimizda barkamol yosh avlodni tarbiyalash, uning mustaqil hayotga kirib kelishi uchun barcha sharoitlarni yaratish borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Yangi O‘zbekistonda 30-iyun Yoshlar kuni deb e’lon qilingani bunga yaqqol misoldir. Turli sohalarda yuksak marra va cho’qqilarni qo’lga kiritayotgan fidoyi yoshlarni rag’batlantirish maqsadida “Mard o’g’lon” davlat mukofoti va “Kelajak bunyodkori” medali ta’sis etildi.

Bundan tashqari, beshta muhim tashabbus hayotga tatbiq etilmoqda. Beshta muhim tashabbus 2019-yilning mart oyida davlat rahbari tomonidan ilgari surilgan, jumladan:

- ✓ birinchidan, yoshlarning musiqa, san’at, adabiyot, teatr va san’atning boshqa turlariga qiziqishini oshirish;
- ✓ ikkinchidan, yoshlarni sportga jalb etish, buning uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish;
- ✓ uchinchi. aholi va yoshlarning kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishini tashkil etish;
- ✓ to’rtinchidan, yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, kitobxonlikni keng targ’ib qilish;
- ✓ beshinchidan, ayollar bandligini ta’minlash.³⁵

---

³⁴ Элдор Хасанович Салимов: Роль лидеров молодежи в реализации государственной молодежной политики <https://youtu.be/pfOmAL8SN88?feature=shared> 2022 CENTRAL ASIAN RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES (CARJIS). Google Scholar Universal Impact Factor: 7,1 ISSN:2181-2454 www.carjis.org <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnaya-politika-uzbekistana-reformy-i-perspektivy>

³⁵ Пять основных инициатив Президента <https://tiame.uz/ru/content/pyat-osnovnyh-iniciativ-prezidenta>

Besh muhim tashabbus doirasida birinchi tashabbusga ko'ra madaniyat va san'at muassasalarida badiiy havaskorlik va yoshlar jamoalari tashkil etildi. Yoshlarning qiziqishini inobatga olgan holda 1,5 ming to'garak, musiqa va san'at maktablarida yangi sinflar ochildi.

Bundan tashqari, ikkinchi tashabbusga ko'ra, 14 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarning kamida 30 foizini jismoniy tarbiya va sportga jalb etish rejalashtirilgan edi. Sport majmualariga kirish imkoniyati kengaydi, chekka qishloqlarda engil konstruksiyalar va sun'iy qoplamali maydonlardan foydalangan holda kichik sport zallari barpo etildi.

Uchinchi tashabbusga ko'ra belgilangan maqsadlarga erishildi. Raqamli texnologiyalar bo'yicha o'quv markazlari va uning hududiy filiallari tashkil etilib, har bir umumta'lim maktabida kompyuter texnologiyalari to'garaklari tashkil etildi. Yoshlar axborot texnologiyalari va elektron tijorat sohasida dasturlash, robototexnika, innovatsion tadbirkorlik asoslarini o'rgana boshladi.

To'rtinchi tashabbus – Qoraqalpog'iston va har bir viloyatga 1 million nusxada badiiy, tarixiy, ilmiy-ma'rifiy kitoblar etkazib berish edi. Yoshlar o'rtasida kitobxonlik saviyasini oshirish maqsadida ko'plab mahalla fuqarolar yig'inlari, maktablar, harbiy qismlar va ko'plab tashkilotlarda kutubxonalar ochildi.

Nihoyat, beshinchi tashabbusga o'tsak, aytishimiz mumkinki, deyarli barcha belgilangan maqsadlarga erishildi. Foydalanilmayotgan binolarda tikuvchilik va trikotaj korxonalarini tashkil etish, engil konstruksiyalardan foydalangan holda kichik sexlar qurish rejalashtirilgan edi. Kasb-hunar

kollejlarda tikuvchilik va trikotaj bo'yicha o'quv kurslari ochildi, xotin-qizlarni kasb-hunarga o'rgatish yo'lga qo'yildi.³⁶

Barchaga ma'lumki, har qanday ideal mamlakatning kelajagi yosh avlod tarbiyasi, ularning izchil jarayoni bilan chambarchas bog'liq. Aynan shuning uchun ham davlatning uzluksiz rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan yoshlar siyosati bunga qaratilgan barcha strategiyalarda o'z ifodasini topmoqda. Bu mamlakatimizda yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, keng imkoniyatlar yaratish borasida keng ko'lamli ishlarni amalga oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratish kutilayotganidan dalolatdir. O'zbekistonda ham yaqin yillarda samarali siyosat olib borilayotgani bunga misol bo'la oladi, O'zbekiston Respublikasida 2021-yilga "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash" deb nomlanishi, bu boradagi kompleks davlat dasturi; barcha sa'y-harakatlar yosh avlod kamoloti yo'lida qilinayotgani va yo'naltirilganligi.

Bu borada O'zbekistonda tashabbuslarni ilgari surish va hayotga tatbiq etish maqsadida qator xalqaro tadbirlar o'tkazilmoqda, ayni paytda mamlakatimizning xalqaro maydondagi nufuzi yanada yuksalib, mustahkamlashga xizmat qilmoqda.³⁷

Yuqorida aytib o'tilganidek, O'zbekistonda 2025 yilgacha bo'lgan davrda yoshlarga oid davlat siyosatini rivojlantirish konsepsiyasi; 2019-2023 yillar uchun jismoniy tarbiya konsepsiyasi; 2020-2025 yillarga mo'ljallangan milliy dastur doirasida yil davomida kitobxonlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash konsepsiyasalari tadbiq etilgan.

Ular duch kelayotgan muammoning hozirgi holatlari eng yuqori darajada tahlil qilish va hal qilish imkoniyatini beradi. Bugun O'zbekiston yoshlari cheksiz imkoniyat va sharoitlarni egasidir. Masalan, O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini rivojlantirish konsepsiyasida quyidagi vazifalar belgilangan:

yoshlarning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan normativ-huquqiy bazani takomillashtirish;

yoshlarning barcha bosqichlarda sifatli ta'lim olishini ta'minlash, hududlarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

yoshlar uchun munosib mehnat sharoitlarini yaratish, ularning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish;

yoshlarni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlar o'rtasida axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, ular o'rtasida kitobxonlikni ommalashtirish, xotin-qizlarni ish bilan ta'minlashga qaratilgan "Beshta muhim tashabbus"ni amalga oshirish;

---

³⁶Инициатив Президента Республики Узбекистан 24/05/201928/05/2019 <https://tma.uz/ru/2019/05/24/5-initsiativ-prezidenta-respubliki-uzbekistan/>

³⁷Арипов Ш. Факторы реализации перспективы нового молодого поколения в новом Узбекистане //Востоковедения. – 2021. – Т. 3. – №. 3. – С. 172-183. <https://inlibrary.uz/index.php/oriental-studies/article/view/15803>

✓ ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlarni, imkoniyati cheklangan yoshlarni, mehribonlik uylarida tarbiyalangan bolalarni, etim bolalarni, boquvchisini yo'qotgan va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash;

✓ yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, yoshlar jamoat tashkilotlari va volontyorlik harakatlarini qo'llab-quvvatlash va boshqalar³⁸.

2019-2023-yillarda O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasiga kelsak, u respublikada jismoniy tarbiya va ommaviy sportni faol rivojlantirish, aholining barcha qatlamlarini jalb etish maqsadida yaratilgan. , ayniqsa yoshlar.

Sport bilan shug'ullanish jamiyatning sog'lom turmush tarzi uchun foydali bo'lganligi sababli, davlat mamlakatimizda sportni yanada takomillashtirish uchun to'liq va samarali jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish infratuzilmasini ta'minlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.³⁹

O'zbekistonning sport sohasidagi so'nggi yutuqlarini ko'zdan kechirib, tahlil qiladigan bo'lsangiz, dzyudochi Rishod Sobirov, kanoeda eshkak eshish bo'yicha Vadim Menkov, polvon Artur Taymazov, tennischi Denis Istomin, tennischi Nigina Abduraimova kabi ajoyib va iste'dodli sportchilarning nomlarini uchratishingiz mumkin. Suzuvchi Sergey Pankov, gimnastikachilar Ulyana Trofimova va Oksana Chusovitina, sportchi Svetlana Radzivil, futbolchi Odil Ahmedov, bokschi Elshod Rasulov, taekvondochi Dmitriy Shokin va, albatta, FIFA referisi Ravshan Ermatov, shuningdek, boshqa ko'plab O'zbekistonlik gimnastikachilar ishtirok etishdi.⁴⁰

2020-2025-yillarga mo'ljallangan milliy dastur doirasida Madaniy kitobxonlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash konsepsiyasiga o'tish. "Aholining ma'naviy-ma'rifiy, badiiy-estetik talablariga javob beradigan" kitoblarni, birinchi navbatda, yoshlarni, nashriyot-matbaa ijodiy uylari, yozuvchilar faoliyatini targ'ib qilish, kitoblarni sifatli nashr etish dasturning ustuvor yo'nalishlaridan biri deb aytishimiz mumkin. Shuningdek, bolalar adabiyotini nashr etishni qo'llab-quvvatlash dasturi uch bosqichda amalga oshiriladi:

---

³⁸У молодежной государственной политики - своя концепция 25.01.2021 https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/u_molodejnoj_gosudarstvennoy_politiki_-_svoya_koncepciya

³⁹ Законодательство РУз / Здравоохранение. Физическая культура и спорт. Туризм / Физическая культура и спорт / Общие положения / Концепция развития физической культуры и спорта Республики Узбекистан до 2025 года (Приложение N 1 к Указу Президента РУз от 24.01.2020 г. N УП-5924)

[https://nrm.uz/contentf?doc=612870_koncepciya_razvitiya_fizicheskoy_kultury_i_sporta_respubliki_uzbeki stan_do_2025_goda_\(prilozhenie_n_1_k_ukazu_prezidenta_ruz_ot_24_01_2020_g_n_up-5924\)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana](https://nrm.uz/contentf?doc=612870_koncepciya_razvitiya_fizicheskoy_kultury_i_sporta_respubliki_uzbeki stan_do_2025_goda_(prilozhenie_n_1_k_ukazu_prezidenta_ruz_ot_24_01_2020_g_n_up-5924)&products=1_vse_zakonodatelstvo_uzbekistana)

⁴⁰ Б.Б.Нигманов, М.Р.Махмудов Развитие и популяризация спорта и физической культуры в Узбекистане.

- 2020–2021 yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish;
- 2022-2023 yillarda kitobxonlik madaniyati infratuzilmasini mustahkamlash;
- 2024-2025-yillarda yoshlarda kitobxonlik madaniyatini jadal rivojlantirish, ularning intellektual salohiyatini oshirish hisobiga inson kapitali sifatini oshirish.

Qarorga ko'ra, har yili aprel oyining birinchi kunlarida "Kitobxonlik haftaligi" o'tkaziladi. Shu tariqa, bir qancha tadbirlar va loyihalar amalga oshirilganidan so'ng turli kitob mutolaasiga qiziquvchi yoshlar soni nisbatan bir necha barobar ortganini ta'kidlash joiz.

Yosh avlodning bilim olishi, o'zini o'zi kamol toptirishi, munosib hayot kechirishi uchun yoshlarga oid siyosatni amalga oshirish uchun barcha imkoniyat va istiqbollar yaratilgani uchun ko'pchilik Yangi O'zbekistonni orzular mamlakati deb ataydi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatimizda yoshlar ta'limi sohasida erishilgan yutuqlarni e'lon qilib, bu boradagi muammolarni qayd etib, maktab va oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish bo'yicha ustuvor vazifalarni belgilab berdi. Xususan, so'nggi yillarda yuzlab zamonaviy maktablar tashkil etilgani ta'kidlandi. Mutlaqo yangi turdagi maktablar – Prezident maktablari, Yangi O'zbekiston Prezident universiteti va ijodiy maktablar tashkil etildi, ixtisoslashtirilgan maktablar tarmog'i kengaydi. Yangi darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar yaratildi. Demak, yoshlar siyosatini amalga oshirish, yoshlar kamolotini yo'lga qo'yish, yosh avlodni to'g'ri yo'lga qo'yishda o'qituvchilar qanday hissa qo'shayotganini Yangi O'zbekiston rahbari tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar misolida ham ko'rish mumkin.

O'tgan davr mobaynida o'qituvchilarning ish haqi o'rtacha 2,5 barobarga oshdi. Chet tili, axborot texnologiyalari, matematika, kimyo va biologiya fanlari bo'yicha milliy va xalqaro sertifikatlariga ega bo'lgan o'qituvchilarga ustama, chekka hududlarga ishlash uchun kelgan o'qituvchilarga maxsus to'lov joriy etildi. Prezidentimiz barcha o'qituvchilar, maktab direktorlari va ularning o'rinbosarlariga murojaat qilib: "Hurmatli ustozlar, sizlarni ta'lim sohasidagi islohotlarimizni hayotga tatbiq etishda o'zimning eng yaqin yordamchim, deb bilaman. Ta'limni yanada takomillashtirish bo'yicha ko'rilyotgan chora-tadbirlarning yakuniy natijasi, avvalo, siz va fidoyi mehnatingizga bog'liq. Men sizlarda o'z hayotini dunyodagi eng ulug', eng ezgu maqsad – yangi avlod tarbiyasiga bag'ishlagan, o'z kasbiga fidoyi insonlarni ko'raman. Siz bugun tarbiyalayotgan, qalbini ezgulik va bilimga to'ldirayotgan millionlab farzandlarimiz ertaga Yangi O'zbekiston bunyodkori sifatida safimizga qo'shiladi. Sizning olijanob xizmatlaringizni yurtimiz, xalqimiz hech qachon unutmaydi. O'qituvchilik

kasbini ulug'lash, uning mehnatini qadrlash bundan buyon ham diqqat markazida bo'lib qoladi. Yangilangan Konstitutsiyamizda biz o'qituvchilarning mavqeini mustahkamladik. Kelgusida esa shu asosda katta ishlarni amalga oshiramiz".⁴¹

Oliy ta'lim muassasalariga kelsak, ta'kidlash joizki, oliy ta'lim muassasalarida davlat test sinovlari va ta'lim jarayonining o'ziga katta o'zgarishlar kiritilgan. Davlat test markazi direktori Majit Karimovning ta'kidlashicha, 2021-2022-yildan boshlab yoshlar oliy ta'lim muassasalariga o'qishga kirishda beshta yo'nalishni tanlash imkoniyatiga ega bo'lib, bu yosh avlod imkoniyatlarini keskin oshirishi mumkinligini ta'kidladi. qabul qilish uchun ariza beruvchilar⁴².

Misol tariqasida 2021-yilda Yangi O'zbekiston universiteti tashkil etilishini ko'rsatishimiz mumkin. Yangi O'zbek universiteti O'zbekistondagi birinchi davlat avtonom oliy o'quv yurtidir. Bu dunyo miqyosidagi universitet bo'lib, uning vazifasi kelajakdagi etakchilar va innovatorlarni rivojlantirish uchun mamlakat va butun dunyo bo'ylab eng yaxshi iste'dodlarni rivojlantirishdir. NewUU integratsiyalashgan, fanlararo o'quv dasturi va tadqiqotlar orqali eng yaxshi akademik va professional amaliyotni targ'ib qilishga intiladi. Avval aytib o'tganimizdek, barcha hududlarda Prezident va ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etilgan. Bu yoshlarda bilim va kasb-hunar egallash, bo'lajak kasbni to'g'ri tanlashga intilishi ortishi bilan birga, yurtdoshlarimizning ta'lim sohasidagi islohotlar muvaffaqiyatiga ishonchini mustahkamladi.

Prezidentimiz mamlakatimizning "oltin fondi"ni bilimli yoshlarda ko'rishini ta'kidladi. Prezidentimiz tashabbusi bilan ta'lim olish uchun eng zamonaviy sharoitlarni yaratish maqsadida Yangi O'zbekiston universiteti tashkil etilmoqda. Yangi O'zbekiston universiteti davlat oliy ta'lim muassasasi shaklida tashkil etiladi, uning asosiy vazifalari nufuzli xorijiy universitetlarning ta'lim dasturlari asosida yuqori kasbiy mahorat va malakalarga ega istiqbolli kadrlar tayyorlash, talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish va Buning uchun har tomonlama qulay muhit yaratilgan. Ushbu maqsadlarga erishish uchun yangi universitetda o'quv jarayoni nufuzli xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda tashkil etiladi. Masalan, Kembrij universiteti kirish imtihonlarini o'tkazadi. O'quv rejalari va dasturlari Massachusetts texnologiya instituti va Myunxen texnika universiteti bilan birgalikda ishlab chiqiladi. Mazkur universitetlar ta'lim sifatini nazorat qilish, laboratoriya va kutubxonalarni jihozlashda yordam

---

⁴¹ Президент определил приоритетные задачи по повышению качества образования в школах
Общество 28.08.2023, 21:14 Образование, Президент Узбекистана <https://darakchi.uz/ru/171863>

⁴² Общество Абитуриентам могут разрешит выбирать любое количество направлений 29 января
2021, 13:51 <https://www.gazeta.uz/ru/2021/01/29/admission/>

beradi. Shunday qilib, Yangi O'zbekistonda yoshlarga oid siyosatni amalga oshirish uchun barcha imkoniyat va istiqbollar yaratilgan.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Yangi O'zbekiston yoshlarga oid davlat siyosati mamlakat taraqqiyoti uchun yangi imkoniyatlar va istiqbollarni ochmoqda. Mamlakat rivojlanishi uchun ko'plab imkoniyatlarni yaratgani holda yoshlarni umumiy maqsad sari birlashtirmoqda. Amalga oshirayotgan islohotlarning natijasi o'laroq aytish joizki, O'zbekiston turli sohalaridagi xalqaro darajadagi shohsupalarni egallamoqdalar, bular, ilm-fan olimpiadalari, sport musoboqalari, olimpiada o'yinlari, harbiy sohada va turli boshqa yo'nalishlarda yuqori marra-larni zabt etmoqdalar. Ishlab chiqilgan bunday siyosat kelgusida davlat taraqqiyotining kafolati deya ayat olishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 14.09.2016 yildagi O'RQ-406-son. <https://lex.uz/docs/-3026246?ONDATE=26.01.2022>
2. Sultonova D.A. Yangi O'zbekistonda yoshlar siyosati masalalari. <https://cyberleninka.ru/article/n/yangi-o-zbekistonda-yoshlar-siyosati-masalalari->
3. B.B.Nigmanov., Sport va jismoniy tarbiyani rivojlantirish va ommalashtirish. cyberleninka.ru, 82. (2015).
4. Садуллаевым, А. О молодежной политики. (<https://kun.uz/ru/91401444>, Интервьюер) (21 07 2020 г.).
5. Саликов, Э. (2022). Молодежная политика Узбекистана: Реформы и перспективы. Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies (Carjis)., 293.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbuslari 24/05/201928/05/2019 <https://tma.uz/ru/2019/05/24/5-initsiativ-prezidenta-respubliki-uzbekistan/>
7. Aripov Sh. Yangi O'zbekistonda yangi yosh avlod istiqbollarini ro'yobga chiqarish omillari //Востоковедения. – 2021. – Т. 3. – №. 3. – С. 172-183. <https://inlibrary.uz/index.php/oriental-studies/article/view/15803>
8. Yoshlarga oid davlat siyosatining o'z konsepsiyasi bor 25.01.2021https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/u_molodejnoj_gosudarstvennoy_politiki_-_svoya_koncepciya
9. Хозяйчтва, Н. И. (03 04 2019 г.). Пять основных инициатив Президента. Ташкент, Узбекистан.
10. Арипов Ш.А. (2021). Факторы нового молодого поколения в новом узбекистане. востоковеление , 172-183.

11. Ярдикова, С. (16 04 2022 г.). Роль лидеров в реализatsii государственной молодежной политики. (O. milliyteleradiokompaniyasi, Интервьюер)
12. <https://23.06.2021www.president.uz>.
13. Президент определил приоритетные задачи по повышению качества образования в школах. ташкент, Узбекистан. <https://darakchi.uz/ru/171863> (29 08 2023 r.).
14. Агентство статистики при президенте Республики Узбекистан. <https://stat.uz/ru/press-tsentri/novosti-goskomstata/22175-o-zbekistonda-30yoshli-aholi-soni-qancha-2#>
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 25-dekabrdagi yoshlarga Murojaatnomasidan
16. E.Salimov., O'zbekiston yoshlar siyosati: ishlotlar va istiqbollar. Central Asian Research Journal For Interdisciplinary Studies (Carjis). Google Scholar Universal Impact Factor: 7,1 ISSN:2181-2454www.carjis.org <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnaya-politika-uzbekistana-reformy-i-perspektivy>
17. Prezidentning beshta asosiy tashabbusi <https://tiame.uz/ru/content/pyat-osnovnyh-iniciativ-prezidenta>
18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbuslari 24/05/201928/05/2019 <https://tma.uz/ru/2019/05/24/5-initsiativ-prezidenta-respubliki-uzbekistan/>
19. Aripov Sh. Yangi O'zbekistonda yangi yosh avlod istiqbollarini ro'yobga chiqarish omillari //Востоковедения. – 2021. – Т. 3. – №. 3. – С. 172-183. <https://inlibrary.uz/index.php/oriental-studies/article/view/15803>
20. Yoshlarga oid davlat siyosatining o'z konsepsiyasi bor 25.01.2021https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/u_molodejnoj_gosudarstvennoy_politiki_-_svoya_koncepciya
21. Б.Б.Нигманов, М.Р.Махмудов Развитие и популяризatsия спорта и физической культуры в Узбекистане.
22. Prezidentimiz maktablarda ta'lim sifatini oshirish bo'yicha ustuvor vazifalarni belgilab berdi. <https://www.gazeta.uz/ru/2021/01/29/admission/>

OILA MUSTAHKAM BO'LISHINING ASOSIY SHARTLARI

Nazokat XUDOYQULOVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti

Annotasiya: Mazku maqolada oiladagi er-xotin munosabatlarining turli ijtimoiy-psixologik jihatlari va oila ajrimlari tushunchasi va uning mohiyatini o'rganishga doir nazariyalar oila nikoh an'analari va qadriyatlariga nisbatan oqilona munosabatda bo'lish omillari, an'anaviy, milliy, oilaviy turmush tarzi, yo'l-yo'riqlar, yosh er-xotinlar munosabatlariga ota-onalarning aralashuvi, oilada rollar taqsimoti hamda bularga oid olimlarning nazariyalari haqida bayon qiladi.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, tenglik, oilaviy munosabatlar, mehr-muruvvat, oila g'ururi, sabr, xiyonat, ajrim, iqtisodiy etishmaslik

ГЛАВНЫЕ УСЛОВИЯ КРЕПКОЙ СЕМЬИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются различные социально-психологические аспекты взаимоотношений пары в семье и семейные различия и теории, касающиеся изучения сущности семьи факторы рационального отношения к традициям и ценностям брака, традиционный, национальный, семейный образ жизни, ориентиры, родительское вмешательство в отношения молодых пар, роли в семье. распределения, а также теории ученых по этому поводу.

Ключевые слова: семья, брак, равенство, семейные отношения, привязанность, семейная гордость, терпение, неверность, разделение, экономический дефицит

THE MAIN CONDITIONS FOR A STRONG FAMILY

Abstract: This article examines various socio-psychological aspects of a couple's relationship in the family and family differences and theories concerning the study of the essence of family factors of rational attitude to the traditions and values of marriage, traditional, national, family lifestyle, guidelines, parental intervention in the relationship of young couples, roles in the family. distributions, as well as the theories of scientists on this subject.

Keywords: family, marriage, equality, family relations, affection, family pride, patience, infidelity, separation, economic deficit

Bugungi kunda oilalarni moddiy-ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash, yosh oilalarga ko'maklashish davlat va nodavlat yo'li bilan amalga oshirilmoqda. Ayrim davlat organlari oilalarni moddiy qo'llab-quvvatlash, ularga davlat tomonidan moddiy yordam berishni ta'minlash bilan shug'ullanmoqda. Oilalarni qo'llab-quvvatlashda, oilaviy nizolarni hal etishga ko'maklashishda fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari –

mahallalarning roli kattadir. Ammo bugungi jamiyatimizda u ajrimlar soniga jiddiy to'siq bo'la olmay qoldi. Ko'pincha oilalar, er-xotinlar yoki oilaning boshqa a'zolari o'z muammolarini yashirish, ularni oshkor qilmaslikka harakat qilishadi yoxud davlat organlariga, mahalla komitetiga nisbatan ishonch yo'qligi sababli ularga murojaat qilishdan tiyilishadi. Buning natijasida kichik muammolarning kattalashib ketishiga, va oqibatda, oilaviy ziddiyatlar va nizolarning vujudga kelishiga hamda yakunda – erxotin ajrashishiga sabab bo'ladi.

Bugungi kunda oilaviy majburiyatlarni bajarish muammosi oilaviy munosabatlardagi eng asosiy masalalardan biri sanaladi. Er-xotinning oilaviy majburiyatlarni bajarmasligi oqibatida ajrashishlar soni ortib bormoqda. Bunda amaldagi OKda oilaviy majburiyatlarni bajarmaganlik uchun maxsus javobgarlik choralarining belgilanmaganligi ham sabab bo'lmoqda deyishimiz mumkin. Shu bois OKda oilaviy majburiyatlarni bajarmaganlik huquqiy javobgarlikni vujudga keltirishi haqidagi norma kiritilsa maqsadga muvofiq bo'lardi. Shundan kelib chiqib, ehtimol bu borada ma'muriy javobgarlik choralarini qo'llashga doir huquqiy normalarni ham shakllantirish lozim, degan fikrdamiz ham.

Asrlar davomida oilalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ularni har tomonlama jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida barqarorligini ta'minlash jamiyatimizning ustuvor yo'nalishlaridan biri sanalgan. Binobarin, xalq muayyan oilalardan tashkil topar ekan, uning barqarorligi, oilalarning tinch-totuvligi mamlakatning rivoji va istiqbolini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Globalizatsiya, fan-texnika va texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda qonuniy nikoh asosidagi oilani saqlab qolish hammamizning hattoki har birimizning vazifamizdir.

Er-xotinning bir-biriga nisbatan oilaviy munosabatlardan kelib chiqadigan huquqlarni suiiste'mol qilinishiga yo'l qo'yilmasligiga oid qoida esa amaldagi kodeksda o'z ifodasini topmaganligiga ham guvoh bo'ldik. Bunda er-xotinning, shu jumladan boshqa oila a'zolarining oila munosabatlaridan kelib chiqadigan huquq va majburiyatlarini amalga oshirishlarida qonun hujjatlariga rioya etishlari, birgalikda turmush qurish qoidalarini, axloq-odob tamoyillarini hurmat qilishlari, vijdonan va halol harakat qilishlariga oid normani Oila kodeksiga kiritish maqsadga muvofiq.

Yana bir holat olimlar fikricha-orqaga ketish deb nomlanadi. Bu shunday holatki, unga ko'ra, er va xotinni yaxshi, iliq munosabatlar bog'lab turgan, lekin aynan muhabbat birdan sovib, er-xotin bir-birini ko'rsa g'ashi keladigan, gaplari yoqmaydigan, nizokash bo'lib qoladi. Bunday voqealar hayotda tez-tez uchraydi. Sababi - birdan yongan olov, ya'ni, muhabbat, ma'lum vaqt o'tgach o'chishi, so'nib qolishi mumkin. Shu kabi holatlar va undan boshqa sabablar tufayli oila ajrimlarining sodir bo'lishi barcha zamonlar va davrlarda ham kuzatilgan. Faqat nikohning barbod bo'lishi

shakllari va sabablarida har bir davrda o'ziga xos asoslar bo'lgan deyish mumkin. Masalan, Sharq mamlakatlarida qadimdan nikohning barbod bo'lishi eng kam uchraydi, deb hisoblab kelingan. Chunki oila institutining poydevori mustahkam bo'lishiga ajdodlarimiz qayg'urganlar.

Muhimi shundaki, nikohning barbod bo'lishidagi tashabbus asosan erkak kishining qo'lida bo'lgan. Agar u xohlasagina nikoh barbod bo'lgan. Agar mabodo ayol tashabbus ko'rsatsa, u qattiq jazolangan, jamoatchilik uni qoralagan, hattoki, tosh bo'ron qilinganligi to'g'risida qadimgi tarixdan, eski kinofilmlardan ma'lum. Qadimgi Xitoyda nikoh ajrimiga olib keladigan sabablarga erning ota-onasi ra'yiga qaramaslik, ularga kelinning gap qaytarishi, betgachoparlik, bepushtlik, mahmadonalik, bedavo xastalik, rashk kabilar kirgan. Lekin, yuqoridagi holatlar bo'lsa-yu, ayol erining ota-onasiga aza tutayotgan bo'lsa yoki u chin etim bo'lsa, eri uni baribir uydan haydab yubora olmagan.

Muqaddas dinimizda ham oilaning buzilishiga olib keluvchi taloq masalasi aynan erkakka berilgan, aslida buning zamirida ham oilarning buzilishining oldini olish maqsadi ilgari surilgan.

Bugun butun dunyo oila instituti inqiroziga, xususan, nikohlar beqarorligi, ajrashishlar soni ortishi, nikohsiz tug'ilishlar ko'payishi, oilaviy hayot va farzand tarbiyasiga toqatsizlik kabi muammolarga to'qnash kelyapti. Olimlar bunday muammolar millatning ma'naviy tanazzuliga sabab bo'lishi mumkinligini ilmiy jihatdan asosladi.

Bu borada Abdurauf Fitrat: "Har bir millatning saodati va izzati shu xalqning ichki intizomi va totuvligiga bog'liq. Tinchlik va totuvlik esa millat oilalarining intizomiga tayanadi, mamlakat va millat ham shuncha kuchli bo'ladi. Agarda bir mamlakatning aholisi axloqsiz va johillik bilan oilaviy munosabatlarni zaiflashtirib yuborsa va intizomsizlikka yo'l qo'ysa shunda bu millatning saodati va hayoti shubha ostida qoladi", deb ta'kidlagan.

Oila borasidagi diniy, ilmiy va falsafiy yondashuvlarni kuzatsak, oila barqarorligida er-xotin munosabatlari asosiy o'rin tutishini ko'ramiz. Masalan, islomda nikoh orqali inson va oilani ulug'lashga, erkak va ayolning huquqlariga, ularning sha'niga va oilada tinchlikni saqlashga katta e'tibor qaratilgan: "Ayollar (uchun belgilangan huquqlar) o'z me'yorida erkaklar (huquqi) bilan tengdir".

Burhonuddin Marg'inoniyning "Hidoya" asarida yozilishicha, oila va nikoh masalasida ma'rifiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega hukmlardan biri ayolning nikohda qanday haq-huquqlari borligi haqidagi bilimga ega bo'lishidir: «Nikohning asl mohiyati haqida ilm bo'lishi shart. Chunki, qiz bola faqat ilm bo'lgandagina tasarruf eta oladi. Bu dunyo ilm olish dunyosi, bunda johillik uzr bo'lolmaydi». "Hidoya"da oila va nikohga oid hukmlarning ijtimoiy ahamiyatga ega tomoni erkak va ayolning ijtimoiy, iqtisodiy,

ma'naviy va aqliy jihatdan bir-biriga teng bo'lishiga e'tibor qaratilganidir: «Nikohda tenglik e'tiborga olinadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimova V. Mehr va muruvvat oiladan boshlanadi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. – 28 b.
2. Saribayeva U.S. Oila barqarorligiga jinsiy-psixologik mutanosiblikning ta'siri. fan. nomz. ...diss. avtoref. – Toshkent: O'zMU, 2007.
3. Akramova F.A. Oilada muomalani tashkil etish psixologiyasi. T.: "Shams ASA" 2006, 90 b.
4. Akramova F. A., Abdullayeva R. M. S harq mutafakkirlarining oila xususidagi qarashlari. T.: Shams, 2002. — 25 b. 11.
5. Niyazmetova G. O'zbek oilalarida er-xotinlik munosabatlari dinamikasining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixol. fan. nomz. ...diss. avtoref. – Toshkent: O'zMU, 2010. – 87 b.
6. Abdusamatov X. "Nikohdan tashqari munosabatlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari" Psixol. fan. nomz. ...diss. – Toshkent, 2019. – 163 b.
7. Jo'rayev N. Ma'naviyat – inson qalbining sarchashmasi. – T.: Ma'naviyat, 2015. – 30 b.
8. Maxmudova M. Xalq pedagogikasi mazmuni asosida talaba-yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash tizimi. Dis. ... ped. fan. d-ri. – T., 2007. – 282 b.
9. Лидовская Н.Н. Взаимоотношения супругов в незарегистрированном браке. диссертация ... кандидата психологических наук. Санкт-Петербург, 2009. -212 с.
10. Alimardonova R.K. Yosh kelin-kuyov o'rtasidagi sog'lom psixologik munosabatlarni ta'minlashning ijtimoiy-etnik asoslari. Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. T.: 2022, 130 b.
11. Musurmonova O. Farzandlarimga nasihatlar. – T. Yoshlar nashriyot uyi, 2020. 268 b.
12. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi (Aksiologiya). – Toshkent: Faylasuflar jamiyati, 2004. – B.31.
13. Abdusamatov X. Migrant oilalarning ijtimoiy-psixologik muammolari va echimlari. fan. nomz. ...diss. avtoref. – Toshkent, 2022. – 17 b.
14. Eryigitova Lobar Qodirova " Ajrim holatiga kelgan oilalar bilan ishlashning ijtimoiy jihatlari" dissertatsiya Toshkent -2022 95-98 b

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПОНИМАНИЯ БЛАГОСОСТОЯНИЯ

Раъно АХМЕДОВА,

Базовый докторант Института по изучению
проблем молодежи и подготовки
перспективных кадров

Аннотация. Данная статья представляет собой анализ различных концепций и подходов к пониманию понятия благосостояния. Рассмотрены различные подходы к определению понятия благосостояния, основываясь на работах ведущих экспертов в области социологии, экономики и психологии. Автор анализирует влияние различных факторов на уровень благосостояния индивида и общества в целом. Главная мысль статьи заключается в том, что концепция благосостояния является многофакторной и требует комплексного подхода к изучению.

Ключевые слова: *благосостояние, теории и факторы благосостояния, общественное и индивидуальное благосостояние.*

Известно, что человек – существо социальное. Исторически доказано, что люди объединялись в малые группы, постепенно разрастаясь общинами, городами и странами. Это в первую очередь помогало в вопросах безопасности, обеспечения и достижения, различных благ, формированию и сохранению культуры, традиций и языка. В свою очередь, данный процесс существует и по сей день. Более того, развивает изначальное стремление людей к благосостоянию в новых условиях.

Если определим благосостояние¹, как обеспеченность населения страны, государства, социальной группы или класса, семьи, отдельной личности материальными, финансовыми, социальными и духовными благами, то необходимо глубже рассмотреть, благосостояние с точки зрения выражения системы показателей, характеризующих уровень жизни².

Рассмотрим теории, способы измерения и достижения, благосостояние которых менялись в эпохах. Т. Кампанелла, Морелли подходили с социалистическо-утопистских подходов, где благосостояние видели в достижении всеобщего счастья, полной удовлетворенности посредством уравнивания всех людей в обществе.

---

¹ Благосостояние // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907; Словарь русского языка: В 4-х томах / РАН, Институт лингвистических исследований; Под редакцией А. П. Евгеньевой. — 4-е издание, стер. — М.: Русский язык; Полиграфресурсы, 1999 год; Словари, энциклопедии: Словарь русского языка (МАС). Дата обращения: 12 октября 2021. Архивировано 4 января 2022 года.

²<https://dic.academic.ru/dic.nsf/es/9065/%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5>

И. Бентам будучи утилитаристом, определял благосостояние удовольствием, где максимум счастья достигается через потребление в настоящее время, а не в будущем, которое достигается законодательством.

А. Смит исходил из капиталистической точки зрения и выдвигал идею связи благосостояния с созданием материальных благ посредством масштабного развития производства и накопление национального капитала. В идеях В. Парето, благосостояние достигается максимальных показателей, когда всякое изменение в распределении ресурсов может ухудшить благосостояние как минимум одного члена общества. Другими словами, каждый человек достигает максимизации полезности при определенном запасе исходных благ, интересы и выгоды в обществе взаимно уравниваются, и удовлетворение (благосостояние) общества в целом максимизируется.

Л. Вальрас, доказывая существование общего рыночного равновесия, также признавал возможность человеческого неравенства, указывая, что для установления экономической и моральной стабильности богатство общества должно быть справедливо распределено. В неоклассическом подходе, А.Пигу оценивает благосостояние общества в целом через благосостояние отдельных людей и основывается на удовлетворении жизни и удовлетворении потребностей, т.е. рост производства ведет к росту благосостояния.

Индивидуальное благосостояние включает не только полезность потребления, но и содержание труда, условия окружающей среды, отношения с другими людьми, положение в обществе, условия жизни, социальный порядок и безопасность. Социалистическая концепция благосостояния предполагает получение благ в зависимости от труда, а не от формы собственности или социального происхождения; К. Маркс рассматривал образование, интеллектуальное развитие и свободное время для общения как главные меры благосостояния.

Различные концептуализации того, как достигается благосостояние, оценивают методы его достижения. Это может происходить посредством стремления повысить свой личный статус или участие общества/государства в достижении общественного благосостояния. Однако принципиальная разница заключается в методе оценки и факторах, которые ее формулируют (достигаются).

Так, Г.А. Шкиренко выдвигает мнение, о сути общества, где общественное благосостояние не может быть достигнуто без индивидуального благосостояния, как и наоборот. Совместное проживание людей и существование общества подразумевает взаимозависимость людей (следовательно, и благосостояние

общества) и позиционирование общества в целом от каждого из его членов.

Согласно современной концепции, благосостояние зависит от степени удовлетворения потребностей человека и его семьи материальными и нематериальными благами.

В качестве заключения, отметим, что понятие «благосостояние» - это многофакторное понятие, требующий комплексного подхода к его пониманию. Согласно проведенному теоретическому анализу, многие ученые сходятся на мнении о том, что благосостояние – это наличие "благостного" состояния или удовлетворенности; состоянием души, возможностью реализовать свои желания, способности и потребности. А также, наличие чувства безопасности (в жизни, здоровье, финансовом достатке и уверенности в будущем); и материальных благ.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

¹ Благосостояние // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907; Словарь русского языка: В 4-х томах / РАН, Институт лингвистических исследований; Под редакцией А. П. Евгеньевой. — 4-е издание, стер. — М.: Русский язык; Полиграфресурсы, 1999 год; Словари, энциклопедии: Словарь русского языка (МАС). Дата обращения: 12 октября 2021. Архивировано 4 января 2022 года.

¹<https://dic.academic.ru/dic.nsf/es/9065/%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B5>

YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK MUAMMOLARI

Abdumannop TURGUNOV,

Toshkent amaliy fanlar universiteti psixologiya
kafedrası katta o'qituvchisi

Annotasiya: Ushbu maqolada nikoh va oilaviy munosabatlarning barqarorligi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligiga bog'liq bo'lib, bu erda turmush qurishga tayyorlik oilaviy turmush tarziga hissiy ijobiy munosabatni belgilaydigan shaxsning ijtimoiy-psixologik munosabatlari tizimi sifatida tushuniladi. Hozirgi kunda jamiyatda oilaviy nizolarning soni ortib bormoqda bunga sabablardan biri sifatida yoshlarni oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarini etarli darajada shakllanmaganligi keltirish mumkin. Ushbu maqolada yoshlarni oilaviy hayotga psixologik tayyorlash muammosi bayon qilingan. Oila haqidagi tasavvurlarni shakllantirishga oid sharq mutafakkirlarining qarashlari va zamonaviy yondashuvlar, shuningdek, oila borasidagi ijtimoiy-psixologik masalalar muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: Nikoh, oila, tarbiya, munosabatlar, farzand, jamiyat, turmush, oilaviy munosabatlar, yoshlar, ota-ona, shaxs, axloqiy-psixologik tayyorgarlik, qadiriya.

Bugungi kunda O'zbekiston aholisining 62 foizini bolalar, o'smirlar, xullas 30 yoshgacha bo'lgan yigit qizlar, ularning ma'lum qismini esa yosh oilalar tashkil etadi. Yosh oilalar jamiyat ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'naviy yangilanishi va yuksalishini muhim subyektlaridan bo'lib, ijtimoiy hayotda ro'y berayotgan murakkab jarayonlarga o'z ta'sirini o'tkazishda va taraqqiyotni harakatga keltirishda muhim ro'l o'ynaydi. Shuning uchun hozirgi vaqtda yosh oilalarning ma'naviy-axloqiy va ruhiy olamini shakllantirish va rivojlantirishni chuqur va atroflicha tahlil etish ilmiy-amaliy jihatdan katta ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan mustahkam oilalarni shakllantirish, onalik va bolalikni ijtimoiy jihatdan muxofaza qilish, oilalarda jismonan sog'lom, ruxan baquvvat bo'lgan farzandlarning dunyoga kelishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, samarali ravishda oila tarbiyasini tashkil etish jarayonida oilalar bilan jamoatchilik o'rtasida mustahkam hamkorlikni yuzaga keltirish masalalarini davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. 1993-yilning fevral oyida "Sog'lom avlod" ordenining ta'sis etilishi hamda "Sog'lom avlod" Davlat dasturi"ning qabul qilinganligi fikrimizning yorqin dalilidir.

Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi kelajak oila boshlig'ini tarbiyalash, ya'ni yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlashdir. Bunga salbiy jarayonlarning kuchayishi: oilaviy turmush

tarzining tanazzulga uchrashi, nikoh va oilaviy munosabatlarning muqobil shakllarining keng tarqalishi, oila obro'sining pasayishi, farzand ko'rish zarurati, ajralishlar va oila ichidagi zo'ravonliklarning ko'payishi sabab bo'lmoqda. Zamonamizdagi oilaviy hayotning eng yaxshi an'analari va yangiliklarini o'zida mujassam etgan yosh, mustahkam oilani barpo etishning dolzarbligi jamiyatning ma'naviy-axloqiy inqirozi va ijtimoiy hayot inqirozidan chiqish yo'lining ajralmas va eng muhim qismidir. Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga o'rgatishdir. Nikoh va oilaviy munosabatlarning barqarorligi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligiga bog'liq bo'lib, bu erda turmush qurishga tayyorlik oilaviy turmush tarziga hissiy ijobiy munosabatni belgilaydigan shaxsning ijtimoiy-psixologik munosabatlari tizimi sifatida tushuniladi. Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi kelajak oila boshlig'ini tarbiyalash, ya'ni yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlashdir. Bunga salbiy jarayonlarning kuchayishi: oilaviy turmush tarzining tanazzulga uchrashi, nikoh va oilaviy munosabatlarning muqobil shakllarining keng tarqalishi, oila obro'sining pasayishi, farzand ko'rish zarurati, ajralishlar va oila ichidagi zo'ravonliklarning ko'payishi sabab bo'lmoqda. Yoshlarning jamiyatdagi mavqei, rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari, avvalambor, uning kelajagini belgilab bergani bilan jamiyat uchun katta qiziqish va amaliy ahamiyatga ega. Bu erda yoshlarning nikoh va jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida oilaga munosabati muhim o'rin tutadi. Dunyoning aksariyat qismlarida nikohning o'rtacha yoshi o'sib bormoqda va o'n yil avvalgiga qaraganda, dunyo bo'ylab o'smirlik davrida kamroq nikohlar sodir bo'lmoqda. Hozirgi vaqtda oilaviy munosabatlarda sezilarli o'zgarishlar ro'y bermoqda.

Yoshlarni psixologik jihatdan oilaviy hayotga tayyorlash va faoliyatning samarali tashkil etilishi bir qancha ijtimoiy muammolarning ijobiy hal etilishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi:

- jamiyatning ijtimoiy ma'naviy jihatdan rivojlanishini ta'minlaydi;
- jamiyatning ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotining yuqori bosqichga ko'tarilishida muhim ahamiyat kasb etadi;
- mustahkam oilalarni shakllantirish, ularda sog'lom psixologik muhitni qaror toptirish, oila tarbiyasini samarali tashkil etish, farzandlar tarbiyasida muayyan muvaffaqiyatlarga erishish, oilaviy mojaro, ajrimlarning oldini olish uchun zamin hozirlaydi.

Sharqda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga qadimdan jiddiy ahamiyat berilgan. Jumladan, Abu Nasr Farobiy, bu Rayxon Beuniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Kaykovusiy, Alisher Navoiy, Rizouddin Ibn Fxriddin kabi allomalar bu masala yo'zasidan o'zlarining durdona fikrlarini tarixda qoldirib ketganlarki, ular hozirgacha o'z ahamiyatini yuqotmagan. Ular "Nasixatnoma", "Pandnoma", "Xikmatnoma" tarzida bizgacha etib

kelgan. Bu manbaalarda qizlarni hayotga tayyorlashda, ularda birinchi navbatda insoniy fazilatlar shakllangan bo'lishi, oila muqaddas, uni avaylab asrash aynan uy bekalariga bog'liq ekanligi haqida turli tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan hodisalar xikoya qilinadi. Kaykovusiy 63 yoshida o'g'liga atab "Qobusnoma" yozib, unda o'zining bola tarbiyasi, oilaviy hayot, shaxs kamoloti masalalarini bayon etdi.

A.Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir", degan fikri o'zbekning kun tartibidan tushmasligi lozim. Chunki avvalgiga o'xshab, Yoshi ulug'lar, keksalar yoshlarni odob-axloqqa chaqirib, yoshlar esa ularni hurmat qilib, ularning o'gitiga amal qilish udumi yo'qolib bormoqda. Har kim o'zi bilan ovora, birovning gapi birovga yoqmaydi. S.V.Kovolyov o'smir va qizlarda oila va nikoh tushunchalari haqidagi tasavvurlarga ega bo'lishlari juda muhimdir, deydi. Nikoh va sevgi tushunchalari 13, 15 yoshli bolalarda qarama-qarshi tushunchalar ekanligi bilan ko'zatiladi, ya'niular sevgi va nikoh bir-biriga teskari tushunchalar ekan deb tushunadilar. Talabalarda umr yo'ldosh tanlashda sevgi tushunchasi faqat 4 o'rinda, ya'ni hurmat qilish, ishonch, bir-birini tushunish kabi xislatlardan keyin turadi. Yoshlar oilani jiddiy qabul qilmaydilar. Natijada juda ko'p xatoliklarga yo'l qo'yib, keyinchalik oilaning muhimligini psixologik tan oladilar. Bizning asosiy vazifamiz shuki, o'smirlarda oilaning qadrini, sevgi, nikoh oiladagi sevgini ro'li muhimligini va u uzoq va baxtli hayot garovi ekanligini o'qtirishdir.

Ko'pgina mamlakatlarda munosabatlarning yangi turi – ro'yxatdan o'tmagan nikoh – tobora keng tarqalmoqda. Biroq, yoshlarning qadriyat yo'nalishlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oila yoshlar uchun asosiy qadriyat bo'lib qolmoqda. Yoshlar sotsializatsiya jarayonida ota-onalarning oilasidan yordam va yordam izlaydilar va ular o'zlarining bo'lajak oilasini insonparvarlik va axloqiy tamoyillar asosida qurishga tayyor, lekin shu bilan birga ularda juda katta psixologik bilim va ko'nikmalar etishmasligi mavjud. Bu asarda yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligini shakllantirish muammosining ko'p jihatlari qatorida zamonaviy jamiyatda oila va nikohning ijtimoiy rolini to'g'ri anglash, fuqarolik huquqiy ongining mavjudligi ko'rsatilgan. Binobarin, yoshlarni oilaviy hayotga maqsadli tayyorlash zarurati ham nikoh-oila munosabatlarini yanada rivojlantirish, uning shaxsning har tomonlama barkamol rivojlanishiga xizmat qilishi, ham o'zaro munosabatlarga nisbatan erkaklar va ayollar, oilaviy hayot haqida noto'g'ri qarashlarni bartaraf etish bilan belgilanadi. Pedagog va psixologlarning ta'kidlashicha, yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlash uning yosh rivojlanishining barcha bosqichlarida amalga oshirilishi kerak va ta'limning umumiy muammolaridan ajralmasdir. Shaxs qismlarga bo'lib shakllanmaydi va bir sohada ta'limning etishmasligi boshqa sohada uning natijalarini buzadi.

Insonni oilaviy hayotga, ishlab chiqarish faoliyatiga yoki jamoat hayotida faol pozitsiyani egallashga alohida tayyorlash mumkin emas. Oila shaxsning axloqiy va aqliy tarkibini tashkil etuvchi asosiy va ijtimoiy asosdir. Oiladagi psixologik iqlim va uning a'zolari o'rtasidagi munosabatlar har qanday yoshdagi shaxsning ishlab chiqarish faoliyatiga, ijtimoiy vazifalarni bajarishiga, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga bevosita ta'sir qiladi. Jinsiy tarbiya, yoshlarni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlash dolzarb va murakkab pedagogik muammolardan biridir. Hozirgi zamon oilasining ijtimoiy psixologik muammolarini yoritishga bag'ishlangan psixologik adabiyotlarda nikoh oldi omillarining turlicha shakllari, ko'rinishlari farqlanadi. Quyida sizning e'tiboringizga ularning ayrimlari haqidagi ma'lumotlarni havola etamiz: Nikoh oldi omillari qatoriga shu oila qurayotgan yoshlarning: oilaviy hayotga etukligi: ularning oila qurish motivlari: ularning oila qurishgunlariga qadar bir-birlarini tanish muddati (qancha vaqt bir-birini tanishi) shartlari va sharoitlari: ularning o'zlarining bo'lg'usi oilaviy hayotlari haqidagi tasavvurlari kabilarni kiritish mumkin. Albatta, bu omillarning har bir turli yoshlarda turlicha xarakterda bo'lishi mumkin, shu bilan birga ularning har biri o'z navbatida yana bir necha turlarga farqlanadi. Masalan, nikohga etuklik deyilganda oila quruvchi yoshlarning: jismoniy (fiziologik), jinsiy, huquqiy, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy, psixologik kabi etuklik jihatlarini farqlash mumkin. Bularning orasida huquqiy, jinsi etuklik ko'rsatkichlari etarlicha aniq alomatlariga, belgilarga ega bo'lgan va bular haqida tegishli huquqiy, tibbiy, psixologik adabiyotlarda ko'plab ma'lumotlar berilgan jihatlar bo'lsa, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy, psixologik jihatlar biroz murakkabroq, qat'iy bir ko'rsatkich, chegaraga ega emasligi bilan harakterlanadi. Masalan, odamning jinsiy etukligi o'ziga xos omillarga ega. Klinik kuzatishlar ma'lumotlariga ko'ra, hozirgi zamon qizlarida jinsiy etuklik (balog'atga etish) 12, 14 yoshgacha, o'g'il bolalarda esa 14, 16 yoshga to'g'ri keladi. Albatta, bu etuklik ba'zi bir bolalarda ertaroq, boshqa birlarida kechroq ro'y berishi mumkin. Bu ko'rsatkichlar ± 2 yoshga farq qilishi mumkin.

Oila tarbiyasi jamiyatda yosh avlodni tarbiyalash shakllaridan biri sifatida, V.A. Suxomlinskiyning fikricha, ota-onalarning, barcha oila a'zolarining maqsadli harakatlari va kundalik hayot va oilaviy munosabatlarning bolalarga obyektiv ta'sirini o'z ichiga oladi. O'qituvchi bolalarning oilaviy tarbiyasi tajribasini tahlil qilib, "Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi mavjud munosabatlarga ega oila birinchi intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy tarbiya maktabi ekanligini" ko'rsatdi. V.A.Suxomlinskiyning chuqur ishonchiga ko'ra, oila bolalarda axloqiy tuyg'ularni singdirishning asosiy maktabi bo'lishi kerak va bu axloqiy g'oyalar va tushunchalarni shakllantirish, axloqiy tuyg'ularni rivojlantirish, axloqiy e'tiqodlarni rivojlantirish, xulq-atvor ko'nikmalarini va odatlarini

shakllantirishni anglatadi. Nikohgacha ta'limga katta hissa qo'shgan V.A. Suxomlinskiyning aksariyat hollarda nikohning asosiy motivi "sevgi" deb hisoblagan. Biroq, "sevgi"ni nikoh motivi sifatida ataganda, yoshlar bu so'zga turli xil ma'nolarni qo'yishadi. T.A.Florenskaya bu so'zning uch xil tushunchasini belgilaydi: sevgi - jinsiy jalb qilish; sevilish zarurati sifatida sevilish; dominant sifatida sevgi. Nikoh haqida gapirganda, nikoh ittifoqiga kirish istagi va unga kirishga tayyorlik darajasi bir xil tushunchalardan uzoq ekanligini unutmasligimiz kerak. Psixologlarning fikricha, shaxsning turmush qurishga axloqiy-psixologik tayyorgarligi oila hayotini tartibga soluvchi talablar, majburiyatlar va xulq-atvorning ijtimoiy standartlari butun majmuasini idrok etishni anglatadi. Bularga quyidagilar kiradi:

- turmush o'rtog'ingiz, bo'lajak farzandlaringiz oldida yangi mas'uliyat tizimini qabul qilishga tayyorlik va ularning xulq-atvori uchun javobgarlik;

- oila ittifoqining boshqa a'zolarining huquq va qadr-qimmatini anglash, insonlar o'rtasidagi munosabatlarda tenglik tamoyillarini tan olish;

- har kungi muloqot va hamkorlikka intilish, qarama-qarshi jins vakili bilan o'zaro munosabatlarni muvofiqlashtirish, bu esa o'z navbatida yuksak axloqiy madaniyatni nazarda tutadi;

- boshqa odamning odatlari va xarakter xususiyatlariga moslashish va uning ruhiy holatlarini tushunish qobiliyati. Bunday etuklikka bir kechada erishilmaydi va ko'plab omillarga bog'liq. Birinchi omil - er va xotinning, keyin esa ota va onaning rollarini bajarish uchun psixologik tayyorgarlik va qobiliyatga bo'lgan ehtiyoj. Har bir ijtimoiy rol o'z ijrochisiga qo'yiladigan ma'lum umidlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun, er va xotin bo'lishga tayyor bo'lish, bu umidlar (ya'ni, huquq va majburiyatlar) haqida aniq bo'lishni va ularni bajarishga tayyor bo'lishni anglatadi. Psixologik tayyorgarlikdan tashqari, oilaning eng muhim tarkibiy qismlari erkak va ayol o'rtasidagi funktsional-rol munosabatlaridir. Oilaning roli, birinchi navbatda, bolada turmush o'rtog'i sifatida umumiy qabul qilingan xulq-atvor me'yorlariga nisbatan yo'nalishlar va munosabatlar to'plamini shakllantirishdir. Xususan, bu o'zini ma'lum bir jins vakili sifatida identifikatsiya qilish, er va xotin o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni belgilaydigan jamiyatda mavjud bo'lgan hayotiy qadriyatlarni qabul qilishdir. Bundan tashqari, bolalikdanoq yaqinlar haqida hissiy va hissiy idrok etish stereotiplari shakllana boshlaydi. Psixologlar va sotsiologlar tomonidan olib borilgan ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yigit va qizlarning kelajakdagi oilaviy hayoti haqidagi g'oyalari ota-ona oilasida o'z-o'zidan shakllanadi - uni takrorlash istagi yoki hamma narsani boshqacha qilish istagi sifatida. Oila an'anaviy ravishda o'smir shaxsining ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyatlari va munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirish va uning ijtimoiylashuvida etakchi ijtimoiy institut bo'lib qolmoqda. Oilani sotsializatsiya qilishning

asosiy usuli - bu bolalar kattalar oila a'zolarining xatti-harakatlarini nusxalashdir. Ijtimoiylashuvdagi qiyinchiliklar, agar bola boshqa oilalarda ko'rgan narsaga zid bo'lgan ota-onaning noto'g'ri, g'ayrioddiy xatti-harakatlari bilan boshqarilsa, paydo bo'ladi. Oilada o'rganilgan ma'lumotlar jamiyatda qabul qilingan qadriyatlar va me'yorlardan farq qilishi va hatto ularga zid bo'lishi mumkin. Oila, qoida tariqasida, o'zining ijtimoiy va qadriyat yo'nalishini shakllantiradi, u bolalarga o'tadi.

Oilaning xulq-atvori va ijtimoiy me'yorlari birbiriga zid bo'lmagan taqdirda, shaxsni shakllantirish jarayoni nizolarsiz davom etadi. Bugungi kunda yosh avlodni ijtimoiylashtirishning eng faol davri iqtisodiy va siyosiy beqarorlik va an'anaviy qadriyatlarning parchalanishining og'ir sharoitlarida sodir bo'ladi. Shuning uchun ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida oila yangi qadriyatlar va xulq-atvor normalarini shakllantirishning samarali vositasi bo'lishga chaqiriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Собирова, ФН (2024). Психологические особенности учащихся начальных классов. Wire Insights: Журнал Innovation Insights.
2. 16-18. 2. Файзиева, Н. С. (2023, January). СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕНИЯ В ПСИХОЛОГИИ. In International Conference of Education, Research and Innovation (Vol. 1, No. 1, pp. 121-126).
3. Fayziyeva, N. (2022). Kichik yoshdagi maktab bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirish. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(12), 211-215.
4. Нодира, Ф. (2018). Профессионально значимые качества и умения преподавателя иностранных языков. Достижения науки и образования, 1 (7 (29)), 83-85.
5. Azarova, E.A. Axloqiy ongda gender stereotiplari muammosi: diss. PhD. Fil. Fanlar./ E.A. Azarova. – M.: 2000 – 130-b.
6. Alibekov, Davron. "Sharq mutafakirlarining ta'lim-tarbiya borasidagi qarashlari." Журнал музыки и искусства 2.1 (2021).

YOSH OILALARNI IJTIMOYIY ISH XODIMI TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASHNING MEXANIZMLARI

Hasan IMOMNAZAROV,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli
kadrlarni tayyorlash instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy ish xodimi tomonidan davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda yosh oilalarni qo'llab-quvvatlash, ularga ijtimoiy xizmat ko'rsatish haqida, yana shuningdek, oilaning ekoxaritasi, davlatning oilaviy siyosatidagi asosiy tamoyillari, ijtimoiy ish xodimi tomonidan olib boriladigan yosh oila turmush faoliyatining ijtimoiy indikatorlarining optimal tizimlari borasida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy ish, yosh oila, davlat, ijtimoiy yordam, ijtimoiy xizmat, tamoyil, ekoxarita, turmush tarzi.

Аннотация: В данной статье рассматривается поддержка молодых семей социальным работником в сотрудничестве с государством и негосударственными некоммерческими организациями, предоставляющими им социальные услуги, а также экокарта семьи, основные принципы государственной семейной политики. В молодой семейной жизни обсуждаются оптимальные системы социальных показателей деятельности социального работника.

Ключевые слова: Социальная работа, молодая семья, государство, социальная помощь, социальное обслуживание, принцип, экокарта, образ жизни.

Annotation: In this article, the support of young families by the social worker in cooperation with the state and non-governmental non-profit organizations, providing them with social services, as well as the ecomap of the family, the main principles of the state's family policy, the young family life conducted by the social worker optimal systems of social indicators of activity are discussed.

Key words: Social work, young family, state, social assistance, social service, principle, ecomap, lifestyle.

O'zbekistonda oilalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi keng qamrovli soha bo'lib, uning asosida me'yoriy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, demografik va siyosiy yo'nalishda olib boriladigan izchil ishlarni davlat hokimiyati organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shuningdek, sohaga doir turli tashkilot va muassasalar hamkorligida olib boriladi. Ushbu tizim oilalarning ijtimoiy himoyasini ro'yobga chiqaradi va muayyan holatda oilalarga ijtimoiy xizmat turlarini taklif etadi.

Ijtimoiy yordam va xizmatlar ikki yo'nalishdagi yirik davlat dasturi ko'p bolali va kam ta'minlangan oilalar doirasida amalga oshiriladi. Ijtimoiy

yordam manzilliligini kuchaytirish va ma'muriy xarajatlarni qisqartirish maqsadida, kam ta'minlangan oilalarga ko'mak dasturi, ko'p bolali oilalarga yordam maqsadida ajratilgan mablag'lar taqsimlanishi yangi tashkil etilgan Ijtimoiy himoya milliy agentligi tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu tizim orqali davlat tomonidan ko'rsatilayotgan yordam turi va hajmini aniqlashda, shuningdek, manzilliligini ham ta'minlashda obyektiv echimga erishilganini ko'rishimiz mumkin.

Oilalarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimi zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini muxim qismi bo'lib, xalqimiz mentalitetiga samarali moslashtirish tajribasidan iboratdir, xorijiy davlatlar va xalqaro misolida jalb etib kelmoqda. Ushbu tizimning ijtimoiy yo'nalishdagi tamoyillari quyidagilardan iborat:

Manzillilik – uning mazmuni shundan iboratki, ijtimoiy yordamga muhtoj aholi qatlamlari davlat himoyasiga olinishi lozim.

Teng imkoniyatlar – ijtimoiy xizmatlarning iste'molchilari ushbu xizmatlardan foydalanishda teng imkoniyatlarga ega bo'lishlari kerak.

Samaradorlik – tizimning ichki xususiyatlari hamda tizim amalda bo'lgan shart-sharoitlar bilan belgilanadi, ya'ni, birgina samaradorlik mohiyati emas, ma'lum shart-sharoit va muayyan vaqtda belgilangan vazifalarni bajarayotgan ijtimoiy tizim faoliyati samaradorligini o'rganish maksadga muvofikdir.

Oilalarga davlat g'amxo'rligi quyidagi holatlar orqali sodir bo'ladi:

❖ mamlakat axolisini zaruriy ta'minotini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy shart-sharoitlarni yaratish: uy-joy, tibbiy xizmat, ta'lim, maishiy shart-sharoitlar, madaniy hordiq va xavfsizlikni ta'minlanishi;

❖ mamlakat aholisining ijtimoiy himoyaga muhtoj qismi (nogironligi bo'lgan shaxslar, etimlar, o'quvchi-talabalar, keksalar, vaqtinchalik ishsizlar, to'liksiz oilalar va boshkalar)ning pensiya, ko'mak puli, alimentlar, stipendiya va boshqa turdagi to'lovlar olish imkoniyati mamlakat qonunchiligi tomonidan belgilanadi va tegishli davlat organlari orqali amalga oshirilishi;

❖ ijtimoiy himoyaga muhtoj ammo, ma'lum sharoitda ijtimoiy himoyaga mustaqil murojaat eta olmaydigan (bolalar, bemorlar, yakka-yolg'izlar, mustaqil harakatlanish imkoniyati cheklangan) larga individual ijtimoiy yordam berish. Bu ma'noda ijtimoiy yordam kishilarga ularning shaxsiy hayotiy qiyinchiliklarini engishda ko'maklashish va qo'llab-quvvatlash nuqtai nazaridan anglanadi. Bunga avvalo ularda o'ziga ko'maklashish istagi va ko'nikmalarini rivojlantirish orqali erishiladi.

Yosh oilalar va ulardagi ijtimoiy muammolar echimini topishda amalga oshirilayotgan ishlarda zamonaviy sharoitda tezkor rivojlanayotgan yangi soha professional ijtimoiy ish faoliyati muhim rol o'ynaydi.

Oila bilan ijtimoiy ishning ustuvor yo'nalishlari respublikamiz sotsiolog olimlari ta'kidlashicha bola huquqlari manfaatlari, ijtimoiy xizmatlar tomonidan oiladagi vaziyatni kompleks va obyektiv baholash, bolaga nisbatan zo'ravonlik holatlarida ijtimoiy ish xodimlari tomonidan konfidentsiallikni saqlash, oiladagi noqobil omillarni hisobga olish va boshqalardir.⁴⁵

Shu bois, ijtimoiy ish xodimidan nafaqat ijtimoiy ish nazariyalari va usullarini bilishi, balki, jamiyat haqida to'liq tasavvurga ega bo'lish, ijtimoiy guruxlar, jamoalarning mavjudlik qonuniyatlari, me'yorlari, extiyoj va qizikishlar, mijozlarning madaniy, etnik o'ziga xosliklarini farqlay olishi talab etiladi. Ijtimoiy ish xodimi yosh oilalar bilan munosabatlari samarali kechishini ta'minlashda xizmat qiluvchi ijtimoiy maqom, biologik o'ziga xoslik, individual ruxiy, fiziologik xususiyatlar va ularga bevosita ta'sir o'tkazuvchi ijtimoiy omillar borasida etarlicha bilimga ega bo'lishi shart. Demak, ijtimoiy ish bu nafaqat nazariya, balki, qiyin turmush vaziyatiga tushib qolgan va ijtimoiy yordamga muhtoj insonlar bilan samarali munosabat yuritish san'ati xamdir.

Ijtimoiy ishda oila va uni o'rab turgan insonlararo munosabatlarni alohida sotsiologiya nuqti-nazaridan o'rganish muhim ahamiyatga ega. Ta'kidlash joizki, individ sifatida namoyon bo'lgan ongli mavjudot inson ijtimoiy muxit ta'sirida shaxs sifatida kamolga topadi. Individdni shaxs sifatida shakllanishida qudratli vositalardan biri bu oila va uning ijtimoiy muhitini tashkil qiluvchi insonlar, ijtimoiy institutlar, tashkilotlar va muassasalar bilan doimiy, uzviy muloqot va aloqada bo'lishdir. Chunki, muloqot oila va uning a'zolarini, yoki ijtimoiy ishning birlamchi mijozlarining, ijtimoiy munosabatlar orqali nazariy va amaliy bilimlarni egallashi, uning shu tizimda ma'lum maqomga ega bo'lishi, faoliyat jarayoni va kundalik turmush tarzida asos sifatida xizmat qiladi.

Oilaning ekologik muxiti to'rt asosiy bir-birini to'ldiruvchi tizimlardan iborat bo'lib, ularni grafik ko'rinishi markazlashtirilgan to'rt doira

tasvirlangan. **(1-rasmga qarang)**

---

⁴⁵ Камалов О. А. Молодая семья в современном обществе Учебно-методическое пособие О.А. Камалов, А.Р. Ярмухамедова, А. А. Курбанова. Б. А. Артыков – Ташкент Академия МВД Республики Узбекистан, 2013 – 28 с.

Sotsiolog R.Mertonning fikricha: «Shaxsni shakllanishida asosiy rol interaksiyaga ya'ni, kishilarni bir-biri bilan o'zaro ta'siriga tegishili»dir.⁴⁶ Bu munosabatlar yig'indisi esa, ijtimoiy tizim, ijtimoiy muhitni bizning holatda esa oila ekotizimini shakllantiradi. Bunda ijtimoiy muhit oilaga va aksincha, oila boshqa shaxslar, ijtimoiy muassasalar va ijtimoiy muxitga o'z ta'sirini o'tkazadi.

Ushbu yondashuvga ko'ra, hozirgi vaziyatda ijtimoiy ish xodimi vazifalari quyidagi ikki yo'nalishda farqlanadi:

➤ bir tomondan yosh oilalar muammolari echimida ko'maklashish mumkin bo'lgan, tashkilotlar, boshkarma va muassasalar faoliyatini takomillashtirish;

➤ ikkinchi tomondan, muammoli yosh oilalarga ko'maklashishda ijtimoiy ish institutlari hamkorligini ta'minlash hamda individning ichki imkoniyatlaridan foydalanib o'z-o'zini tartibga solish tizimini faollashtirishdir.

Bunda yosh oila shakllanishi bosqichida oila a'zolariaro munosabatlar, interaksiya, transaksiya va ijtimoiy jarayonlar sabab va oqibatning o'zaro bog'liqligida o'rganiladi. Yosh oilaviy juftlikning har biri oila, do'stlar davrasi, ta'lim muassasasi yoki mehnat jamoasi kabi tizimlarning ishtirokchisi sanalib, ijtimoiy ish xodimi ular bilan ishlashi davomida ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni alohida o'rganadi.

Ijtimoiy ishda tadbqiq etilgan ekologik yondashuvga ko'ra, asosiy e'tibor «oilaning atrof muxiti» dagi insonlar va ular o'rtasida shakllangan munosabat tizimiga qaratiladi. Bu yondashuvga ko'ra insonlarning diqqati bir tomonidan oilaning xuquqlari, extiyojlari, imkoniyatlari va maqsadlariga muvofikligiga va ikkinchi tomondan, ma'lum vaqt oralig'ida oila atrofida shakllangan submadaniyat, jamoa yoki sotsial ekologiyasi xususiyatlariga jalb etiladi.

Oilalari ekotizimi asosida yaratiladigan ekoxarita bu oila atrofini o'rab turgan sotsial muxitning grafik tasviri bo'lib, unda yosh oila va uning a'zolarining ham shaxsiy (ota-onasi, kichik oilasi, farzandlar va yaqin qarindoshlari, do'stlari) ham kasbiy (hamkasblar, rahbariyat, bo'ysunuvchilari, hamkorlar va x.k.) hayoti, shuningdek, oila hayotiy faoliyati davomida turli masalalarda murojaat etadigan yoki xizmatlaridan foydalaniladigan tashkilotlar, muassasalar aks etiladi. Ekoxarita ayni vaqtda yosh oila va uni o'rab turgan ijtimoiy muxit hakida yaxlit manzarani hosil qiladi. Shuningdek, ekoxaritada aks etilgan munosabatlar tizimi xarakteri, unda aks etilgan insonlar jamoasi xususiyatlari, ayrim qizikish va xissiyotlari ifodalanadi.

---

⁴⁶ Давызов С.А. Социология Эксмо, 2008-26

Hozirgi davrda keng ma'noda yosh oilalar bilan ijtimoiy ish oilaga ijtimoiy tomonidan yordam sifatida qabul qilinadi. Ushbu yordam davlat tomonidan me'yoriy hujjatlar orqali oila instituti va aholining alohida guruhlarini ijtimoiy himoyasini ta'minlash sifatida amalga oshirilsa, shu qatorida davlat, jamoatchilik tashkilotlari va tadbirkorlik sub'yektlari, alohida shaxslar tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin. Demak, ijtimoiy ish xodimi yosh oilalarni qo'llab-quvvatlash va himoyalash bo'yicha davlat chora-tadbirlarinnig asosiy ijrochisi-yo'naltiruvchisi sanaladi.

Jamiyat taraqqiyoti ijtimoiy ish samaradorligini oshirishdan bevosida manfaaddordir. Ijtimoiy ish samaradorligi deganda natijaga erishishga yo'naltirilgan faoliyat va sarf-xarajatlarning mutanosibligi anglanadi. Ijtimoiy ishda asosiy natija uning obyektlari, ijtimoiy xizmat mijozlari ehtiyojlarining qondirilishi bo'lib, bu orqali jamiyatdagi ijtimoiy vaziyat yaxlit sog'lomlashadi. Makrodarajadagi ijtimoiy ish samaradorligining mezonlari sifatida oilaning moddiy holati ko'rsatkichlari, umr davomiyligi, kasalliklarga chalinish darajasi va tuzilishi xizmat qiladi.

Yosh oilaning jamiyatda tutgan o'rnini obyektiv baholash hamda davlat siyosatining manzilligini ta'minlashda ijtimoiy indikatorlar tizimi taklif etiladi. Yosh oila turmush faoliyatining ijtimoiy indikatorlarining optimal tizimi quyidagilardan iborat:

- 1) Ijtimoiy- demografik xususiyatlari;
- 2) Ijtimoiy-iqtisodiy holat (daromad darajasi va tuzilishi, yashash shart-sharoitlari, tibbiy xizmat imkoniyatlari, bolalarni maktabgacha ta'lim tizimi, bandlik darajasi);
- 3) Oilada farzandlar sonini rejalashtirishga yo'naltirilganlik;
- 4) Yosh oilalarda oilalarning boshqa kategoriyalariga nisbatan ziddiyatlilik va ajralishlar darajasi;
- 5) Manzilli ijtimoiy yordam va qarindoshlar tomonidan ko'rsatiladigan ijtimoiy yordam miqdori;
- 6) Yosh er-xotinning kasbiy va ta'lim salohiyati;
- 7) Oilaviy rollarni taqsimlash, oilada muxabbat va baxtta bo'lgan ehtiyojni qondirish;
- 8) To'laqonli ya'ni oilaviy xordiq imkoniyatining mavjudligi;
- 9) Yosh er-xotinning turmush faoliyatining turli sohalarida o'zlarini ro'yobga chiqarish shart-sharoitlarining mavjudligi;

10) Davlat tashkilotlari ijtimoiy qo'llab-quvvatlashiga bog'liqlik darajasi. Taklif etilayotgan indikatorlar tavsiya xarakterdadir. Ammo ularning qo'llanilishi yosh oilaning rivojlanishi umumiy yo'nalishlarini shakllanitirish va ularni baholash imkonini beradi. Qayd etilgan xususiyatlar yosh oilalar bilan ishlashda ijtimoiy dasturlar ro'yobga chiqarilishi va ijtimoiy xizmatlar faoliyatining samaradorligi mezonlari sifatida olinishi mumkin.

Yosh oilalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni tashkil etish va amalga oshirishning nisbatan samarali usuli bizningcha, organlar va muassasalarning ichki muvofiqlashtirilgan majmualiy faoliyati asosida maqsadli dasturlarni ishlab chiqishdan iborat. Maqsadli ijtimoiy dastur yosh oilalarning nisbatan keskin muammolarini qamrab olish imkonini beradi. Ularni echimini topishda mahsuldor va tejamkor faoliyat vositalarini samarali qo'llash imkonini beruvchi optimal konseptual yondashuvlarni ishlab chiqish asoslarini yaratadi.

O'zbekiston oilalarining ma'naviy-axloqiy salohitini tiklashga yo'naltirilgan faoliyatining konseptual asosi sifatida quyidagi tamoyillarni keltirish mumkin:

- a) Farovon va ijtimoiy to'kis oila, sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalashni oliy qadriyat sifatida tan olish;
- b) Ijtimoiy sheriklik tamoyillari asosida biznes-tuzilmalarni davlat oilaviy siyosati amaliyotiga faol jalb etish;
- c) Aholi turmush darajasi va sifatini ta'minlashni oilaviy siyosatning ustuvor yo'nalishiga aylantirish;
- d) Aholida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va shu asosdagi xulq-atvorni shakllantirish;
- e) Mamlakatimizda tinch-totuv hayot, xalq farovonligini yanada mustahkamlash garovi sifatida oilalarda sog'lom ma'naviy muxitni yaratish.

Bu tamoyillar bizningcha, oilani qo'llab-quvvatlash maqsadidagi ijtimoiy loyixalar va davlat dasturlarni shakllantirishning majburiy shartlari sifatida qabul qilinadi. Shu tariqa, yosh oilalarni qo'llab-quvvatlash maqsadini amalga oshirishda mazkur holatlarni asosli deb bilish va o'z o'rnida ularni aniq vazifalarni echimini topishda qo'llaniluvchi yordam shakllarida samarali foydalanish mumkin.

Xulosa o'rnida shuna aytib o'ish joizki, yosh oilalarga yo'naltirilgan davlat dasturining zaruriy elementlariga yoshlarning uy-joy muammolarini hal qilish, yoshlar orasida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va ish bilan bandligini ta'minlash, yosh oilani mustahkamlash borasidagi kompleks chora-tadbirlarni qamrab olishi shart. Jumladan:

- Yosh oilalarga turar joy olish imkonini beruvchi samarali uy-joy bozori va moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish;
- Oilaviy korxonalarni ochish, tomorqa xo'jaligini rivojlantirish, shuningdek, yosh oilalar a'zolarini mexnat bozorida talabchan turli kasb va mutaxassisliklarga o'qitish;
- Yosh oilalarning ijtimoiy xizmat markazlarini ochish;
- Yosh oilalarga ko'rsatiladigan ijtimoiy xizmatlarni takomillashtirish;
- Oilada sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ota-onalikka tayyorlash, oilaviy munosabatlarni mustahkamlash uchun shart-sharoitlarni yaratishga

yo'naltirilgan chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish va amaliyotga tadbiq etish;

- Yosh oilalar muammolari borasida sotsiologik tadqiqotlarni o'tkazish, monitoring qilish;

Yoshlar orasida oila qurish, farzandlarni dunyoga keltirish va tarbiyalash, millatni saqlab qolish maqsadida nikohga kirish mukim tendensiyalar sifatida saqlanib qolmoqda.

Yosh oilalar nuqtai-nazaridan ikki dolzarb muammolar guruhi hosil bo'lganini ko'rishimiz mumkin:

1) moddiy ta'minlanganlik, turar joy va yosh oilaviy juftlikning ish bilan bandligi muammolarini qamrab oluvchi ijtimoiy-iqtisodiy guruhi;

2) yosh er-xotinning bir-biri, yangi vaziyat va yangi qarindoshlarga moslashishini qamrab oluvchi ijtimoiy-psixologik muammolar guruhidir.

Yosh oilalarga ijtimoiy yo'naltirilgan davlat siyosatining strategik maqsadlari yosh oilalarning O'zbekiston jamiyatining to'laqonli subyektlari sifatida shakllanishi va rivojlanishi uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Yosh oilalarga yo'naltirilgan ijtimoiy ko'mak berish siyosatni yanada takomillashtirish yosh oilaning shakllanishi va rivojlanish bosqichida qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan chora-tadbirlar majmuasidan iborat bo'lishi va uni rivojlanish bosqichiga o'tib olishini jadallashtirishga qaratilishi lozim. Zero, yurtboshimiz aytganlaridek, "Oila kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa, vatan tinch bo'ladi".

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shavkat Mirziyoyev «Oila kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa, vatan tinch bo'ladi» Xabar.uz 22.01.2018;

2. Камалов О. А. Молодая семья в современном обществе Учебно-методическое пособие О.А. Камалов, А.Р. Ярмухамедова, А. А. Курбанова. Б. А. Артыков – Ташкент Академия МВД Республики Узбекистан, 2013 – 28 с.

3. Давызов С.А. Социология Эксмо, 2008-26.

4. Isaxonov J.A. —Yosh oilalarga taalluqli muammolarni hal etishning muhim yo'nalishlari. <https://journal.jspi.uz>.

TURLI VAZIYATLARDAGI YUZAGA KELADIGAN STRESSNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI

Nodira TILLAYEVA,

Toshkent Amaliy fanlar universiteti Pedagogika fakulteti
Psixologiya kafedrası assistent o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunda eng dolzarb bo'lgan judayam ko'p uchraydigan muammolardan biri stressli vaziyat va uni bartaraf etish yo'llari, inson hayotida tutgan o'rni va axamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: *stress, shaxs, meditatsiya, chidamlilik, psixofiziologik omil, emotsional, intellektual.*

Аннотация: В этой статье рассматривается одна из самых актуальных в настоящее время очень распространенных проблем-стрессовая ситуация и способы ее преодоления, ее роль и значимость в жизни человека.

Ключевые слова: *стресс, личность, медитация, устойчивость, психофизиологический фактор, эмоциональный, интеллектуальный.*

Annotation: In this article, one of the most common problems that are currently most relevant is the stressful situation and the ways to overcome it, the role and morality of a person in his life.

Keywords: *stress, personality, meditation, endurance, psychophysiological factor, emotional, intellectual.*

Jahon miqyosidagi mutaxassislar stress bugungi kunda "asr kasalligi" bo'lib qolganligini ta'kidlashmoqda. Zero, shaxsning stress holatiga tushishi nafaqat uning yuritayotgan faoliyatiga, uning ruhiy va jismoniy salomatligiga ham jiddiy salbiy ta'sir etadi. JSSTning ma'lumotlariga ko'ra, mavjud kasalliklarning 65%1 foizining sababi stress bilan bog'liqdir. Mazkur tashkilotning qaydlariga ko'ra, Jenevada bo'lib o'tgan JSST assambleyasida stress holati Xalqaro kasalliklar klassifikatoriga 11-raqam ostida kiritilgan. Amerika psixologlar assosiasiyasining bergan ma'lumotlariga ko'ra, "stress insonlarning salomatligi uchun katta zarar ekanligi va agar insonlar hozirgi stresslarni boshqarishning sog'lom usullarini o'rganmasalar, bu ularning sog'ligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin"ligi ta'kidlangan. Shunday ekan, shaxsning stress holatiga tushishi nafaqat uning yuritayotgan faoliyatiga, uning ruhiy va jismoniy salomatligiga ham jiddiy salbiy ta'sir etishini o'rganish dolzarb hisoblanadi. Jahon miqyosida stress va stressga barqarorlik psixologiya sohasida ham dolzarb muammolardan biri bo'lib, tadqiqotlarda uni keltirib chiqaruvchi psixofiziologik omillarni aniqlash, stressga moyil insonlarning motivasion, emosional-irodaviy sohasiga ta'sir etib, ularning ruhiy salomatligini mustahkamlash, insonlar orasida stressning salbiy asoratlari natijasida kuzatilayotgan ish sifatining pasayishi,

raqobatbardosh kadr tayyorlash masalasining oqsashi, stressga moyil shaxslarning ijtimoiy-psixologik profilaktikasi, samarali psixokorreksion ta'sir usullarining samaradorligini ta'minlash masalalari bo'yicha keng qamrovli ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Hozirgi kunda bu muammo bo'yicha amalga oshirilgan ishlarning ko'p bo'lishiga qaramay, stressga chidamlilik tushunchasining asl mohiyati, uning ta'minlanishida psixikaning roli, uning turli faoliyatlarda namoyon bo'lishining o'ziga xos tomonlarini o'rganishga doir muammolar hali ham mavjud. Biroq bu savollar biz O'rganayotgan stressga chidamlilik tushunchasiga ma'lum ma'noda sinonim bo'lgan "emotsional chidamlilik" tushunchasida o'z aksini topadi.

Bir qator mualliflar emotsional chidamlilikni, emotsional kechinmalar va qayg'urishlarning mazmuniga emas balki ularning tezligi va kuchiga muayyan ma'noda tasir ko'rsatuvchi temperament xususiyatlari bilan bog'laydilar.

Boshqa tadqiqotchilar esa emotsional chidamlilikni shaxsning irodaviy xususiyatlari bilan bog'lab, faoliyatni bajarish jarayonida yuzaga keluvchi emotsiyalarni boshqara olish qobiliyati deb hisoblaydilar. M.I.D'yachenko va K.Izardning tadqiqotlari emotsional chidamlilikni ma'lum ma'noda emotsional jarayonning dinamik (tezligi, egiluvchanligi, labilligi) va mazmuniy (emotsiya va hissiyotlarning turi, ularning darajasi) xarakteristikalarini bilan determinatlashadi deb hisoblaydilar. Emotsional chidamlilikning muhim omili bu - ekstrimal vaziyatlardagi emotsiya va hissiyotlar, qayg'urishlarning mazmuni va darajasi bilan belgilanadi. P.B.Zilberman emotsional chidamlilik deganda individ psixik faoliyatning emotsional, irodaviy, intellektual va motivatsion komponentlari bilan bog'liq bo'lgan va qiyin emotsional vaziyatlarda ham ko'zlagan maqsadiga erishishni taminlab beruvchi shaxsning integrativ xususiyatlarini tushunish kerak degan xulosga keladi. SHu yo'sinda ko'pgina mualliflar emotsional chidamlilik - psixikaning xususiyati sifatida insonning qiyin vaziyatlarda emotsional barqarorligini saqlab qolishi va zarur faoliyatni muvafaqqiyatli bajara olish qobiliyatida namoyon bo'ladi, degan fikrga keldilar. M.I.D'yachenko va V.A.Ponamarenko ushbu holatga nisbatan bildirilgan fikrlarni yanada takomillashtirib, psixikaning xususiyatida shaxsiy emotsional komponentning o'rni va rolini aniqlashtirib olish juda muhim ahamiyatga ega deb hisoblaydilar. Aks holda emotsional chidamlilikni shaxsning integral xususiyatlaridan bo'lmish irodaviy va psixik chidamlilik bilan adashtirib yuborish mumkin. Boshqacha qilib aytganda, qiyin vaziyatlarda zarur bo'lgan harakatlarni amalga oshirish nafaqat emotsional chidamlilikka, balki shaxsning boshqa xususiyatlari va tajribalariga ham uzviy bog'liqdir. Mualliflarning fikricha stressga chidamlilikning emotsional determinantlari bo'lib quyidagilar xizmat qiladi: vaziyatni emotsional

baholash, faoliyatning borishi va uning natijalarini emotsional kuzatish, mazkur vaziyatda boshdan kechiriladigan emotsiya va hissiyotlar, shaxsning emotsional tajribasi (emotsional ustanovkalari, obrazlari, oldingi kechinmalari).

Kishi hayotini turli-tuman stress faktorlari ta'sirisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Stress foydalimi yoki zararlimi? Bu savolga "ha" yoki "yo'q" deb javob berish mumkin emas, chunki ta'sir qiladigan stress faktorlari organizmning juda toliqtirmaslik ya'ni undagi asosiy fiziologik jarayonlarni, funktsional holatlarini normadan chetga chiqarib yubormasa bunday stress zararsiz, balki organizmning chiniqishi, moslashishi uchun foydali bo'lishi mumkin. Masalan, sportchi trenirovka va musobaqa paytida doimo shunday stressga duch kelib turadiki, natijada uning organizmi chiniqib, tobora kuchga to'lib, chaqqonligi va chidamliligi oshib boradi.

Aslida esa Gans Selye ta'limoti bo'yicha stress har bir tirik organizm hayotida uchrab turadigan nafaqat tabiiy holat balki turli – tuman hayotiy voqealarga tog'ri reaksiya berish, ularning zararli oqibatlarini oldini olish, bir so'z bilan aytganda bizni o'rab turgan muhit sharoitiga moslashish uchun zarur bo'lgan hayotiy jarayondir. Shunday ekan stress holatining o'ziga xos fiziologik xususiyatlarini bilish uning mexanizmlarini tushunish stressdan olinadigan ayrim zararli ta'sirotlarni kamaytirishda as qotadi.

Stress – kuchlanish tirik organizmning har qanday favqulotda va kuchli qo'zg'alishga nisbatan nospetsifik reaksiyasidir. Qo'zg'alish biologik, kimyoviy, fizikaviy, psixologik va boshqa qitqlagichlar natijasida chaqirilishi mumkin. Bunda eng muhim narsalardan biri stress paytida nerv tizimi alohida o'ziga xos xususiyatga ega bo'ladi. Stress haqidagi ta'limotning vujudga kelishi bilan uni hozirgi paytda fanda yadro energiyasi, genom, kompyuter, internet kabi tushunchalar bilan bir qatorda turadi. Gans Selye o'zining stress haqidagi ta'limotini talabalik yillaridanoq boshlagan edi. U tibbiyotchi talaba sifatida barcha kasalliklarni ikki xil xususiyatlariga e'tibor berdi: Birinchisi barcha kasallarni o'ziga xos xususiyatlari; Ikkinchisi esa barcha kasalliklarni umumiy xususiyatlari. O'ziga xos xususiyatlarini u spetsifik o'zgarishlar deb, umumiy xususiyatlarini esa nospetsifik o'zgarishlar deb tushuntiradi. Uning e'tiborini spetsifik o'zgarishlarga qaraganda nospetsifik o'zgarishlar torta boshladi. Nospetsifik reaksiya barcha qo'zg'alishlarga olinadigan umumlashtirilgan javob reaksiya tarzida ro'yobga chiqadi. Uni har tomonlama tahlil qilish u yoki bu favqulotda kuchli ta'sir etadigan qo'zg'alishlarning salbiy oqibatlarini bartaraf qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Gans Selye bu bilan organizm hayotiga xavf solayotgan omilga qarshi barcha imkoniyatlarini va hatto hozirdagi imkoniyatlarini ham ishga solishni isbotlab berdi. Vujudning mana shunday tashqi kuchli ta'sirotga ko'rsatadigan reaksiyasini u umumiy adaptatsion sindrom yoki stress reaksiya deb atadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, stressni davolash uchun alohida dorilar mavjud emas, lekin bunda bizga jismoniy harakatlar yordam beradi, ayniqsa sport bilan shug'ullanish, yaqin qarindoshlar bilan uchrashuvlar, dildan suhbatlashish, yoqtirgan badiiy filmlarni tomosha qilish, teatr va sayoxatlarga borish ham tavsiya etiladi. O'z-o'zini boshqa ishlarga jalb etish, o'ziga vaqt ajratish, turli nohushliklar va muammolarni esdan chiqarish, ovqatlanish tartibiga rioya qilish kabilar, kishini har qanday salbiy stress ta'sirlaridan saqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). Stress, Appraisal, and Coping. Springer Publishing. Ushbu kitob stressni qanday qabul qilish va unga moslashish jarayonini tahlil qiladi. Stress bilan bog'liq asosiy nazariyalar va amaliy ko'rsatmalar berilgan.
2. Sapolsky, R. M. (2004). Why Zebras Don't Get Ulcers: The Acclaimed Guide to Stress, Stress-Related Diseases, and Coping. Holt Paperbacks. Kitob stressning biologik va psixologik jihatlarini qiziqarli tarzda tushuntiradi va stressning sog'liqqa ta'siri haqida batafsil ma'lumot beradi.
3. Kabat-Zinn, J. (1990). Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and Mind to Face Stress, Pain, and Illness. Delacorte Press. Meditatsiya va nafas mashqlariga asoslangan stressni kamaytirish usullari haqida yozilgan kitob. Stressni ongli ravishda boshqarish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.
4. Cohen, S., Kessler, R. C., & Gordon, L. U. (1995). Measuring Stress: A Guide for Health and Social Scientists. Oxford University Press. Ushbu kitob stressni o'lchash va baholash bo'yicha amaliy ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Stressni tadqiq qilishda qo'llanadigan usullar va modellarning batafsil sharhi berilgan.
5. American Psychological Association (APA). (2020). Stress: The Different Types of Stress. APA stress haqida tibbiy va psixologik ma'lumotlarni taqdim etadi. Ushbu manba stressning turli turlari va uni boshqarish usullari haqida tushuntirishlar beradi. Manba: <https://www.apa.org>

MAKTABGACHA TARBIYA YOSHIDA OTA-ONA VA BOLA MUNOSABATLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Ziyoda XUSANBAYEVA,

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti
psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha tarbiya yoshida ota-ona va bola munosabatlarining psixologik xususiyatlari, maktabgacha yoshdagi bolalar taraqqiyoti va faoliyatining psixologik tavsifi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning xarakterini shakllantirishda ota-ona talabchanligining roli haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: ota-ona, bola, tarbiya, jamiyat, ijtimoiylashuv, jrayon, munosabat.

Аннотация: в данной статье представлены психологические особенности взаимоотношений родителей и ребенка в дошкольном возрасте, психологическая характеристика развития и деятельности дошкольников. Рассматривается роль родительской требовательности в формировании характера дошкольников.

Ключевые слова: родитель, ребенок, воспитание, общество, социализация, просец, отношение.

Annotation: in this article, a psychological description of the development and functioning of preschool children, psychological characteristics of parent and child monasteries in preschool age. The role of parental exactingness in the formation of the character of preschool children is considered.

Keywords: parent, child, upbringing, society, society, socialization, cracyon, attitude.

Uzluksiz ta'lim maktabgacha ta'limdan boshlanadi. Farzandlarimizning yuksak intellektual salohiyatli, etuk va barkamol shaxs bo'lib ulg'ayishi maktabgacha ta'lim muassasasida olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayoniga bog'liq. Ma'lumki, maktabgacha ta'limning samaradorligini tavsiflovchi eng asosiy ko'rsatkich 2 yoshdan 6-7 yoshgacha bo'lgan bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga qamrab olish hisoblanadi.

Bola insoniyat qo'lga kiritgan barcha yutuqlarni faol ravishda o'zlashtirib, egallab boradi. Bunda predmetlar olamini, ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-harakatlarni, tili, odamlar orasidagi munosabatlarni egallab olishi, faoliyat motivlarining rivojlanishi, qobiliyatlarning o'sib borishi, katta yoshli kishilarning bevosita yordamida amalga oshirilib borilmog'i kerak, asosan, shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati kuchaya boshlaydi. Bog'cha yoshidagi bolalarga beriladigan tarbiya ularning murakkab harakatlarini o'zlashtirish,

elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqini rivojlantirish hamda ijtimoiy axloq va estetik didining dastlabki ko'rtaklarini hosil qilish davridir.

Bolaning oilada shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ta'sir etuvchi omillarning asosiysi bevosita makromuhit va mikromuhitdir. Avvalo, bu bolaning qobiliyatlarini rivojlantiruvchi, xarakterini shakllantiruvchi jamoa, uning ota-onasi, qarindoshlari, tengdoshlari, maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachilari, maktab pedagoglar jamoasi va boshqalardir.

Mashhur rus pedagogi Lesgaftning fikricha, insonning bog'cha yoshidagi davri shunday bir bosqichki, bu davrda bolalarda xarakter xususiyatlari- ning namunalari shakllanib, axloqiy xarakterning asoslari yuzaga keladi.

Ota-onalar farzandlari tarbiyasiga befarq, loqayd munosabatda bo'lishi, oilada sog'lom turmush tarzini to'g'ri yo'lga qo'yilmaganligi, ota-onalarni farzandlarining yoshiga xos bo'lgan psixologiyasini, ularga xos bo'lgan shaxslararo munosabatlar to'g'risidagi bilimlarini etishmasligi tufayli jamiyatimiz uchun zid bo'lgan xatti-harakatlarning yuzaga kelayotganligi, natijada, ilmiy asoslangan ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi munosabatlarning psixologik jihatlarini ochib berishligini taqozo etadi. Birinchidan, ijtimoiy muhitdagi turli hodisalar insonning ongiga bevosita ta'sir qilib, unda chuqur iz qoldiradi. Ikkinchidan, tashqi ijtimoiy muhit ta'sirining chuqurroq va mustahkamroq bo'lishiga odamning o'zi yordam beradi. Ma'lumki, bolalar o'z tabiatlariga ko'ra yoshlik chog'laridan boshlab, nihoyat darajada taqlidchan bo'ladilar. Bolalar katta odamlarning barcha hatti-harakatlariga bevositataqlid qilish orqali bu hatti-harakatlarni, yaxshiyomon fazilatlarini o'zlariga singdirib boradilar. Bolalar oilada, ko'cha-ko'yda, katta odamlarning har bir harakatlarini, o'zaro munosabatlarini zimdan kuzatib turadilar.

Odatda, 2-3 yoshli bolalar ota-onalariga taqlid qilishni yaxshi ko'radilar. Bola atrofdagilardan ma'naviy ozuqa oladi, ularga taqlid qiladi, xulq-odobni o'zlashtiradi. Ular o'z o'yinlarida ota-ona yoki shifokor bo'lib, kattalar nima qilsa shuni bajarishga harakat qiladilar. Ular bolalarni ovqatlantirish, kasallarni davolashni o'zlaricha amalga oshiradilar. Bu yaxshi hol, albatta. Lekin oiladaahillik bo'lmasa, qaynota-qaynona va kelin-kuyov mojarosi tez-tez bo'lib turadigan xonadonlarda taqlid butunlay boshqacha tus oladi, salbiy harakatlar kuzatiladi. Bir narsani unutmang, farzand tarbiyani, eng avvalo, o'z ota-onasiga qarab o'rganadi. Ota-onaning o'zi farzandiga ibrat bo'la olmas ekan, uni qanchalik tarbiyalamasin, bari befoyda bo'lishi mumkin.

Bola psixikasining taraqqiyoti haqida gapirishdan oldin taraqqiyotning tub mohiyatini tushunib olish kerak. Rivojlanish haqida fikr yuritilganda odatda «o'sish» va «taraqqiy etish» so'zlaridan foydalaniladi.

Masalan, bolaning jismoniy jihatdan o'sishi va psixik jihatdan taraqqiy etishi degan tushunchalar qo'llaniladi. O'sish bilan taraqqiyot tushunchalari aynan bir ma'noni anglatuvchi tushunchalar emas. O'sish deganda miqdoriy jihatdan ortish, ulg'ayish tushuniladi. Taraqqiyot deganda esa, faqat miqdoriy jihatdangina emas, balki sifat jihatidan ham o'zgarish tushuniladi. Shuning uchun o'sish jarayoniga qaraganda taraqqiyot jarayoni ancha murakkab jarayondir. Taraqqiyot oddiy miqdoriy ortishdan tashqari bir shakldan ik kinchi shaklga o'tish bilan ham bog'liqdir. Ana shuning uchun taraqqiyotning tub mohiyatidan yaxshi xabardor bo'lish kerak, aks holda bu murakkab jarayonni tushunish qiyin bo'ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maktabgacha tarbiya yoshda ota-ona va bola munosabatlari juda muhim. U o'z vaqtida ota-onalarni mavjud vaziyatdan to'g'ri yo'l tutishga undashi, qo'llab-quvvatlash va qo'shimcha quvonch uchun sabablar bo'lishi mumkin. Ba'zida kattalar bezovta qiluvchi muammoni mustaqil ravishda hal qilishi qiyin. Maktabgacha yoshdagi psixologiya bolalarning rivojlanishiga, shu jumladan har qanday psixologik qiyinchiliklarga qaratilgan.

Ota-onalar farzandining iqtidorini yoshligidanoq rivojlantirish uchun birinchi bo'lib sezishi va ularni yashirmasligi kerak. Afsuski, ko'pincha quyidagi rasmni kuzatish mumkin: kurtakda haqiqiy tabiiy moyilliklar yo'q qilinadi, imkoniyatlar yopiladi va ota-onalar bularning barchasini ongsiz ravishda qiladilar va bolaning oldiga bir qator cheklovlar qo'yadilar. Bunday holda, bolalar tashabbussiz, passiv va dangasa bo'lib ulg'ayishi ajablanarli emasmi?

Ota-onalarning yordami zarur bilim, ko'nikma va malakalarni berishdir. Avvalgi asosiy faoliyat maktab yoshi - bu o'yin. Uch yoki to'rt yoshida bola rolli o'yinni o'zlashtiradi, ammo hozirgacha taqlid darajasida u o'yinchoqlarni olib, hayotda yoki multfilmlarda ko'rgan vaziyatlarni takrorlaydi. Agar bu yoshda bu holat sodir bo'lmasa, ota-onaning vazifasi qanday o'ynashni o'rgatishidir.

Demak, hozirgi davrda ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishish uchun maktabgacha ta'limga e'tibor qaratish hayotiy zaruratga aylangan ekan, bola shaxsini rivojlantirishning qulay va ta'sirchan usullarini izlab topib qo'llash va ommalashtirish eng muhim masala hisoblanadi. Shuningdek, bolaning maktabgacha ta'lim davridayoq uning shaxs sifatida shakllanishiga bee'tibor bo'lmaslik zarur. Buning uchun ota-onalar, tarbiyachilar, pedagog-o'qituvchilar, barcha katta yoshdagilar millatimiz, davlatimizning tayanchi va ishonchi bo'lgan farzandlarimizning sog'lom, aqlli, baxtli bo'lishlari uchun mas'ul ekanliklarini hamisha yodlarida saqlashlari va shuning uchun o'zlarining qo'llaridan kelgan barcha yaxshi amallarni bajarishlari kerak. Bolalarni o'z vaqtida bolalar bog'chalariga jalb eta olish, ularning har tomonlama rivojlanishlari uchun etarlicha yaratilgan sharoit va

imkoniyatlardan foydalanish zaruratini hisobga olish, har bir bolaning rivojlanishiga yo'l ochib berish lozim bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibaydullayeva U.R. Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy -psixologik xususiyatlari. Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori diss. - T.: 2022. - 5 b.
2. Kadirova A.T. O'smirlarda oilaviy nizolar to'g'ricida ijtimoiy tasavvurlarning shakllanishi. Psixologiya fanlari nomzodi diss. - T.: 2007. - 24 b.
3. Akramova F.A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirishning ijtimoiy-psixologik asoslari. O'quv-uslubiy qo'llanma. - T.: 2014. - 185 b.
4. Rasulova F.F. O'smirlarda agressiv xulq-atvor namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari: Avtoref. diss. ps. fan (PhD): 19.00.06 - T.: 2018. - 48 b.
5. Salayeva M.S. O'zbek oilalarida ota-ona va farzandlar o'zaro munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixologiya fan nom diss. - T.: 2005. - 15 b.

YOSHLAR KASBIYLASHUVINING SOTSIOLOGIK TAHLILI

Abdirashid MIRZAXMEDOV,

Namangan muxandislik-texnologiya
instituti professori

Ikromjon PARPIYEV,

Namangan muxandislik-texnologiya
instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada yoshlarning kasbga yo'naltirish omillarining ijtimoiy jihat va xususiyatlari atroflicha yoritilgan. Shu ma'noda yoshlarning kasbiylashuvi bilan ijtimoiylashuvining uyg'unligi, ta'lim tizimi orqali yoshlarning kasbiy kompetensiyasining tizimli va funktsionlligi asoslangan.

Kalit so'zlar. *Axborotlashagn jamiyat, yoshlarning kasbga yo'naltirish, ijtimoiylashuv, ta'lim sifati, o'qituvchining mas'uliyati.*

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF YOUTH PROFESSIONALISM

Annotation. The article covers the social aspects and features of Youth Career Guidance factors in detail. In this sense, the harmony of the socialization of young people with their professionalization is based on the systematic and functional competence of young people through the educational system.

Keywords. *Informed society, professional orientation of young people, socialization, quality of Education, responsibility of the teacher.*

Zamonaviy texnogen sivilizatsiya va global axborotlashuv ta'limda yoshlar kasbiylashuvining o'ziga xos yangi murakkab davrini boshidan kechirmoqda. Asosiy Qonunimizning 50-moddasida fuqarolarning ta'lim olish huquqi, davlat va nodavlat ta'lim tizimi orqali amalga oshirilishi kafolatlangan. Shu boisdan axborotlashgan jamiyatda ta'lim modelining texnogen taraqqiyotdan ortda qolishi yoshlarning kasbga yo'naltirish masalasini kun tartibiga qo'ymoqda. Shu ma'noda yoshlarning kasbiylashuvi ikki yo'nalish oliy ta'lim va kasb-hunar tizimi orqali amalga oshirilib, birinchisida ortga qaytish bo'lsa, ikkinchisida jiddiy professionallashuv yutuqlariga erishishni kuzatish mumkin. Bu hol an'anaviy ustoz-shogird tizimi bo'yicha respublikamizda kichik va xususiy biznes sohasida yoshlarning kasbga yo'naltirishda ijobiy qadamlar bilan izohlanadi. Oliy ta'lim tizimida esa yuksak malakali kadrlarni tayyorlash, ularni nazariy va amaliy ko'nikma va malakalarini tizimda hosil qilishda bir qator kechiktirib bo'lmaydigan muammolar hosil bo'lgan. Rossiya ilmiy adabiyotlarida yoshlar kasbiylashuvining uch bosqichga bo'lib taxlil etilgan [2, 87 b].

O'zbek xalqi milliy mentalitetida farzandlarning oliy ma'lumotli bo'lishi, jamiyatda muayyan ijtimoiy maqomga ega bo'lishi, yuksak ilmiy salohiyatli (aslida savodxon) yoshlarning obro'-etibori ijtimoiy ongimizda

saqlanib qolishi yoshlarning kasbiylashuvida oliy ta'limga qiziqishning yuqoriligini saqlab turibdi. Yurtimizda "diplomli" oliy ma'lumotlilar ko'p bo'lsa-da, lekin ilmiy salohiyatli o'z sohasining professional etuk kadrlari etishmaydi. Oliy ta'lim sohasida yoshlar kasbiylashuvining inqirozi respublikamizning nufuzli pedagogik ta'lim markazida ta'lim va tarbiya sohasida "pedagogik korrupsiya"ning avj olganligi bilan fikrimizni dalillaymiz. Oliy ta'lim tizimida yoshlarning kasbiy yo'naltirishda yuksak axloqli pedagogik kadrlarning faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, har bir kollektiv o'z safidagi kadrlarning pedagogik faoliyatiga mas'uliyati bilan birga xar bir pedagogning talaba bilan ishlashda shaxsiy javobgarligi pedagogik normaga aylanishi, ularning ilmiy-pedagogik "seleksiyasi" ta'lim sifatini kafolatlaydi⁴⁷. Ayni vaqtda oliy ta'limda ilmiy tadqiqotlarning 70 foizida ilm-fan rivoji bilan birga yoshlarning kasbiylashuvi xususidagi ak. R. I. Nigmatullinning ommalashib ketgan ilmiy konsepsiyalari bilan fikrimizni dalillaymiz.

Yoshlarning kasbiy sohada ta'lim va tarbiyasi jamiyat hayotiga daxshatli ta'sir etishi millatni halokati, hayot mamoti bilan bog'liqligini e'tiborga olinsa, masala yanada oydinlashadi. Zero, "oliy ta'limda jamiyatning muammolarining echimini bera oladigan kadrlar tayyorlash" vazifasi kun tartibiga qo'yilmoqda. Har qanday xalkning ijtimoiy tanazzuli oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash sifatini vayron qilish bilan chambarchas bog'liqdir. JARning Stellenbos universitetining peshtaxtasiga «Har qanday millatni yo'q qilish uchun atom bombasi yoki uzoq masofaga uchadigan raketa talab etilmaydi. Ta'lim sifatini pasaytirish uchun imtixonlarda o'quvchilarga yolg'on-yashiqlardan foydalanishga ruxsat berish etarlidir. Bemorlar xuddi shunday vrachlar qo'lida o'lsa, muxandislar qurgan uylar qulab tushadi. Buxgalter va iqtisodchilar qo'lida pullar yo'qolsa, sudya va yuristlar ishtirokida adolatga barxam beriladi. Ta'limdagi inqiroz millatni xalok etadi (Tarj.- muall.) [1].

Yoshlarning kasbiylashuvida keyingi paytlarda innovatsion ta'lim islohotlarida xorijiy pedagogik texnologiyalarning ommaviy ravishda qo'llash tajribasidir. Shu bois, ta'limning texnologiyalarida milliy jihat va xususiyatlarning e'tiborga olish borasida akademik A.A'zamovning fikr-mulohazalarini qo'llab quvvatlaymiz. Chunki, respublikamiz ta'lim tizimida yoshlarning kasbiylashuvi ijtimoiylashuv bilan uyg'unlikda yuz berishi tabiiy qonuniyatdir. Bu hol yoshlarning kasbiylashuviga tizimli yondashuv asosida maktab ta'limidan oliy ta'limga, oliy ta'limdan keyingi bosqichga bo'lgan holda tizimni uzviy funksionalligini ta'minlash darkor. Maktab o'quvchilarining intellektual kompetensiyasining jiddiy pasayishi, ya'ni

---

⁴⁷ Biz F.Manukyaning OAVdagi dissertatsiya ilmiy tadqiqotlari xususidagi fikr-mulohazalarini qo'llab quvvatlash ma'nosida yodingizga solmoqchimiz.

keyingi yillardagi abituriyentlarning reyting ballari oliy ta'limni samarasiz bosqichga aylantirmoqda. Bizning sotsiologik kuzatishlarimiz boshlang'ich sinfda o'quvchilarning faolligi bilan birga yuqori sinflarda susayishini tasdiqladi. Respublikamizning bitiruvchi sinf o'quvchilari orasida ilm-fanga qiziqishidagi deviantlik, o'quvchilarning maktabga "papka"siz kelishi, o'qituvchilarga bo'lgan munosabatidagi odobsizligi aniqlandi. O'qituvchilarning o'quvchilarni ta'lim borasida ustozlik talablariga itoatsizligining avj olishi, o'qituvchini kasbiy loqaydiligiga olib kelmoqda. Chunki, ta'lim intizomi bo'yicha o'quvchini jazolash taqiqlanadi. Aks holda o'qituvchi ota-onalar tomonidan sudgacha etaklab boriladi. Boz ustiga maktab ta'limida o'quvchilarning o'qituvchini kaltaklashi, o'quvchilar orasida jinoyatchilik o'ishi ijtimoiy xavotirli hodisadir [6; 7].

O'zbekistonda ta'lim intizomi muammosi o'ta dolzarb bo'lib, ta'limning barcha kesimida intizomiy jazo shakl va chegaralarini aniqlamay ta'lim samaradorligiga erishish mumkin emas. Inson "ijtimoiy hayvon" bo'lib uni o'rgatish, o'qitish, tushuntirish jarayonida talablar qo'yiladi, talablarni bajarilishi uchun majburlash orqali odatlantirish pedagogikasini taklif etamiz. Bog'bon bog'da mevalarga ishlov berishi, o'g'itlashi bilan birga ko'chatni to'g'ri o'sishi, serhosil bo'lishi uchun "shakl" berishi biologik zaruriyatdir. Bobolarimiz "Yong'oqni serhosil qilish uchun bolta bilan do'q" qilishi ham bor gap. Tirik jonni o'rgatish uchun jazolash qonuniyat, uni inkori tarbiyani inkoridan boshqa narsa emas. Bo'ridan o'zga hayvonni sirk artisti "xivchin" ila tamosha ko'rsatishga o'rgatadi. Maktab ta'limida o'quv intizomi bo'lishi, intizomsiz, o'quv mashg'ulotlarini o'zlashtirmagan o'quvchini maktab sinfi xonasida o'tirishi ta'lim muhitini buzadi. Antik Yunon-Rim "paydeya"sidan boshlab o'quvchilarni ilm-fan asoslarini egallashida tan jazosi qo'llanilgan. Inson tabiatidagi ko'rquv muayyan hatti-harakatlarni amalga oshirishga undaydi. Odamning Allohdan qo'rqishi ma'naviy-axloqiy poklik yo'lidagi hayoti va faoliyatini negizidir.

Zamonaviy ta'lim obyekti -o'quvchining na o'qituvchi, na ota-onasidan qo'rqmasligi ta'lim vazifalarini ixtiyoriy bajarmasligining determinantidir. Respublikamizda o'tkazilgan Qur'on musobaqasida ishtirokchilarning aksariyati qat'iy intizom ostida yodlatilgan. Bolaning shaxsiga diniy tarbiya bilan "Yodlash" nazariy singdirilgan. Shu bois maktab ta'limidagi tarbiyaning izdan chiqishi tufayli A. Makarenko ham milliy maktablarimizda bolalarning ta'lim sifatini yaxshilay olmagan bo'lardi. Bizning kuzatishlarimiz yoshlarning oliy ta'limda professionallashuv masalasida vaqtni boy berganligimiz, yoshlarni kasbiy o'qitish osonligi, lekin qayta o'qitish, qayta tarbiyalash o'ta og'irligini tasdiqladi. Shu ma'noda Xalq ta'limi vazirligining bo'lim boshlig'i F. Axmedovning ta'limda yuz bergan alohida vaziyatda o'qituvchining pedagogik mahorati xususidagi fikr mulohazalariga qo'shilib bo'lmaydi [5].

Ta'lim va tarbiya sohasidagi mutaxassislar G'arb pedagogikasidagi demokratik konsepsiyalarni qo'llashda milliy pedagogikaga to'g'ri kelmasligi, qolaversa yurtimizda Yevropa turmush tarzi qonun qoidalarini singdirish milliy an'ana va qadriyatlarni vayron etishi bilan "gibrid zot" yaratishga intilishni kuzatish mumkin. Yoshlarning kasbiy tarbiyasi milliy ijtimoiy muhit bilan bevosita aloqadordir. Yevropada antigender harakati 2012-yildan kuchayib, dunyo hamjamiyatida ma'naviy axloqiy identiklik sifatida e'tirof etilmoqda. Gap oilada ayolning tarbiya funksiyasini izdan chiqishi, katta oiladan mitti oilaga o'tish yoshlarning ijtimoiylashuviga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Yoshlarning kasbga yo'naltirish hayotga tayyorlash, ya'ni ijtimoiylashuvi bilan belgilanadi. Dunyo halqlari ta'lim va tarbiyasida o'zining milliy pedagogikasiga alohida e'tibor bilan begona ta'lim va tarbiyadan yoshlarni ihotalash davlat siyosati darajasida olib boriladi [1]. Bizning ta'lim vakillari esa horijiy ta'lim konsepsiyalarini mustaqillik yillarida qo'llayverib, ta'limning "tajriba uchastkasi"ga aylantirib yubordilar. Natijada, maktab o'quv-uslubiy adabiyotlari saviyasi haddan tashqari kulgili axvolga tushdi. Bu fikrni O'zbekiston oliy ta'lim innovatsion rivojlantirish agentligining o'quv adabiyotlarini yaratish borasidagi grantlar misolida ham dalillash mumkin. O'quv-uslubiy adabiyotlarni ishlab chiqish vazifasini ilmiy salohiyati va qobiliyati etarli darajadagi mutaxassisga topshirish maqsadga muvofiqdir.

Yoshlarning kasbga yo'naltirishda kitobxonlikka jalb etish, ilmiy va badiiy adabiyotlarning yoshlar tomonidan mutolaasi ham o'ta dolzarb muammoga aylangan. Axborotlashagn jamiyatda yoshlarning kasbiy soha bo'yicha kutubxonaga keltirish iloji bo'lmagan sharoitda ularning elektron resurslar bilan ta'minlash usulini qo'llash samarali yo'ldir. Yoshlarning ijtimoiy-kasbiy qiziqish va mo'ljallarini ilmiy tadqiqi, orzu intilishlarining monitoringi muhim ahamiyat kasb etadi. Bilaks yoshlarning jismoniy psixofiziologik jihatlarini ham hisobga olish, ayniqsa, qizlarning kasbiylashuvida ularning bandligini ta'minlovchi oila va ro'zg'or yuritishga mo'ljallanishi foydali, deb hisoblaymiz Anologik fikr va mulohazalar Rossiya olimlari tomonidan ham e'tirof etilgan [2, 89 b].

O'quvchiga elektron resurslarni "Hemis.uz" manbalari bilan birga telegramm kanallarida "Falsafa" yoki "Dinshunoslik" fanlaridan telegramm kanallarda o'quv-uslubiy adabiyotlari jamlash, ularning ilovalarini talabaga qulaylashtirish ijobiy natija beradi, deb hisoblaymiz. Bizning sotsiologik tadqiqotlarimizda "onlayn teatr" telegramm kanali ham ijobiy natijalarni bermiqda. O'quvchilar va yoshlar orasida milliy teatrlarning audio yozuvini qiziqib eshitishi badiiy asarning mazmun mohiyatini anglash, kitob mutolaasidan ham taniqli aktyorlar tomonidan ijrosi estetik quvonch hissini uyg'otishi aniqlandi.

Yoshlarning kasbiylashuvi masalasida jiddiy muammo sifatida “kecha” muhokamasining “ertaga” qoldirilmasligi bilan bog‘lik masala ekanligi makolaning asosiy xulosasidir. Chunki, ilmi, haqiqiy savodxon o‘qituvchi va o‘quvchining diplomi emas, balki o‘zining ilmi qadrlanmas ekan yoshlarning kasbga yo‘naltirish yanada murakkablashadi.

Global axborotlashgan jamiyatda yoshlarning kasbiylashuvi xalq ho‘jaligining barcha tarmoqlarida “ustoz shogird” tamoyillarida kichik va xususiy biznesni yaxshi yurita oladigan shogirdlarning usta maqomini olishi ommalashgan bir vaqtda oliy ta’limdagi kadrlarning sifati jiddiy muammoga aylangan. Axborotlashgan jamiyatda yoshlarning internet kommunikatsiyasi axborotlar bandligi kasbiy bilim va ko‘nikmalar axborotiga imkon bermaydi. Qolaversa, zamonaviy o‘qituvchining pedagogik faoliyatining murakkablashuvi yoshlarning axborot tizimiga yaqinligi, o‘qituvchidan ko‘ra ko‘p vaqt internet sahifalarida bo‘lishi, ya’ni axborot bilan “qurollagan qo‘ylar qurollangan bo‘rilardan xavfli” ekanligi bilan belgilanadi.

Yoshlarning kasbiy ta’limiga maktabdan poydevor qo‘yish, maktab ta’limning sifatiga ota-onalarning yuridik javobgarligi, o‘qituvchining ijtimoiy pedagogik muxofazasiga o‘rnatilishi, ta’limning kasbiylashuv jarayonida sifat o‘zgarishi yasash murakkab masaladir. Ta’limning barcha kesimlarida yoshlarning bilim olishi, kasbiy professional ta’limining intizomi shaxsning ijtimoiylashuv va kasbiylashuvining samarali bo‘lishini ta’minlaydi. Yoshlarning tartib intizomga itoatkorligi, ilm-olishning qadriyatlashuvi, ta’limning samaradorligida davlatning milliy qadriyat va an‘analarga sodiqligi- sadoqati bilan milliy identifikatsiya kafolatlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Если хочешь разрушить страну, разрушь ее образование//<https://dzen.ru/a/ZEcZS1iMqgwyzz6F>
2. Листвин А. А. Профессионализatsия молодежи: от декларatsii к реализatsii// Вестник ЧереповГУ. -2014. -№1. -С.87-89.
3. Макаренко А.С. О воспитании. -М.: Политизат, 1990. -С.290.
4. Потуданская В.Ф., Боровских Н.В., Кипервар Е.А. Кадровый потенциал региона: сущность, факторы, проблемы формирования // Экономика труда. – 2018. – Том 5. – № 3. – С.735-744
5. Қарама -қарши кўрсатуви// <https://yandex.uz/video/preview/553146202473>
6. Ўқувчи ўқитувчини калтаклади // <https://yandex.uz/video/preview/553146>
7. Ўқувчининг акаси ўқитувчини калтаклади// <https://yandex.uz/video/previ>

QIZLARNI OILA VA NIKOHGA TAYYORLASHNING IJTIMOIY JIHATI

Odilbek O'RINOV,

O'zbekiston IIV Akademiyasi o'qituvchisi,
ilmiy tadqiqotchi

Sevara PARDAYEVA,

Jizzax davlat universiteti tayanch
doktoranti

Abdirashid MIRZAXMEDOV,

Namangan muxandislik-texnologiya
instituti professori, ilmiy rahbar

Annotatsiya. Maqolada yoshlarning oila va nikohga munosabatining ijtimoiy-falsafiy taxlillari asosida qiz bolalarning nikohga tayyorlashning ijtimoiy ahamiyati yoritilgan. Jamiyatning global axborotlashuvi ta'sirida yoshlarning oila va nikoh mas'uliyatini shakllantirishning milliy-diniy an'ana va qadriyatlarning o'rni asoslangan.

Kalit so'zlar. *Globallashuv va oila, nikoh, yoshlarning oilaga munosabati, iste'molchilik jamiyatida oila.*

Аннотация. В статье освещены социальные аспекты подготовки девушек к семье и браку на основе социально-философских анализов отношении молодежи к браку и семье. Под влиянием глобальной информатизации общества обосновывается роль национально-религиозных традиций и ценностей в формировании семьи и супружеской ответственности молодежи.

Ключевые слова. *Семья и глобализация, брачно-отношения молодежи к семье, семья общества потребления.*

Annotation. The article highlights the social aspects of preparing girls for family and marriage on the basis of socio-philosophical analyses of the attitude of young people to marriage and family. Under the influence of global informatization of society, the role of national and religious traditions and values in the formation of family and marital responsibility of young people is substantiated.

Keywords. *Family and globalization, marriage, the attitude of youth to the family, the family of consumer society.*

Kirish.

Jamiyatning yangi taraqqiyot bosqichida oila va nikoh muammolarining globallashuvi va transnatsionallashuvi, ayniqsa global axborot texnologiyalarining texnogen taraqqiyoti yoshlarning oila va nikohga tayyorlashning shaxs, jamiyat va davlat munosabatlarining markaziga, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantirmoqda.

Zamonaviy oila va nikohning devalvatsiyasi globallashuv sharoitida "Ommaviy madaniyat"ning milliy turmush tarzida qadriyatlashuvi bilan birga, qizlarning emansipatsiyasi o'zga millat va davlatlarning fuqarolari bilan internet orqali tanishib, nikohga kirishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga oila va nikohning elektron modelga o'tishi ham nikohning degradatsiyasida o'z ifodasini topmoqda. Bu hol milliy axborot vositalarida psixologlarning "Oila nimaga kerak? Er nimaga kerak?" kabi o'zbek ayollariga murojaatlari ham milliy xavfsizlikka jiddiy ta'sir etmoqda [1, 149 b].

Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda an'anaviy ijtimoiy munosabatlardan "innovatsion" munosabatlarga o'tish oqibatida yoshlar orasida oila va nikohdan ko'ngil sovishi, oila va nikoh yoshining "qarishi", ayni vaqtda oila va nikohning muqobil shakllariga o'tish jarayoni ham kuzatilmoqda. Natijada, yoshlar orasida transseksualizm (LBGT) o'zining ikkinchi bosqichiga o'tib bo'ldi. Shu bilan birga feminizmning radikallashuvi tufayli respublikamizda "qiz bola"ning ijtimoiy maqomi vayron etildi. Bu hol o'z navbatida o'g'il bolalarning erlik jins fazilatlari ham so'nib bormoqda. Chunki, haqiqiy o'g'il bolaning "erlik, erkaklik" fazilatlari rivojida qizlarning yaratuvchiligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa qizlarning o'g'il bolalar sporti va turmush tarziga sun'iy o'tkazilishi tufayli "g'ayri qizlar"ning yangi avlodi shakllanib bo'ldi. Keyingi besh yilda maktab o'quvchilari orasida jinsiy hayotga o'tish, hatta maktab o'quvchilari orasida homiladorlik holatlari ham muammoning dolzarbligini tasdiqlaydi.

Yoshlarni, ayniqsa makro oiladan mikro oila modeliga o'tish ham jiddiy ta'sir etadi. Ko'p yadroli oilada tarbiya topgshan yoshlarning oila va nikohga psixologik tayyorligi maksimal darajada yuqori bo'lishi tabiiy holdir. Shu ma'noda qizlarning hayotida oilaviy turmush tarzini tarbiyalash buvi, onalarning ishtirokida ro'zg'or, uyni saranjom-sarishta tutish tajribalari o'rgatilgan. Shu bilan birga buvilar bilan yashagan qizlardan oila va nikohga kirish ijtimoiy faollik bilan ro'zg'or tebratish, bola tarbiyasi ilmini yangi oilada davom ettirishi murakkab bo'lmaydi [4, 32 b].

Yoshlarni oila va nikohga tayyorlash etnokonfessional davlat siyosati darajasidagi masala bo'lib, qizlarning tug'ilganidan boshlab "qiz bola, ayol va xotin" ruhiyatiga ijtimoiy-biologik, fiziologik tayyorlash o'ziga xos davriy, bosqichli jarayon hisoblanadi. Boz ustiga avlodlar nazariyasida demografik jihat va xususiyatlar taxlil etilsa-da oila va nikoh muammolari olimlarning e'tiboridan chetda qolmoqda. Shu bois tadqiqotchi M. Davlatovanning "... Internet, axborot texnologiyalari va globallashuv davrida tugilgan Z avlodi uzining moslashuvchanligi, texnologik savodxonligi va ijtimoiy uzgarishlarga intilishi bilan oldingi avlodlardan fark kiladi. Shu munosabat bilan Z avlodning intellektual saloxiyati va imkoniyatlarini rivojlantirishda ijtimoiy davlatning o'rni to'g'risidagi masala dolzarb bo'lib koladi. Z avlod bilan birga ilgor texnologiyalar va iklim muammolari dunyosida tarbiyalanayotgan Alfa

avlodi kelajakni allakachon bugundan shakllantirishi” borasidagi qarashlari bahsli, deb o’ylaymiz [1, 148 b]. Shu ma’noda maqolaning maqsadi yoshlarning oila va nikohga tayyorlashning ijtimoiy jihat va xususiyatlarini ijtimoiy-falsafiy taxlillariga qaratilgan. Zero, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda yoshlarning ta’lim va tarbiyasiga oid ilmiy ishlarda real ijtimoiy voqelik, yoshlarning ijtimoiy kayfiyat, mo’ljallarida oila va nikoh munosabatlari fundamental tadqiq etilmagan [2, 223 b].

Asosiy qism

Yoshlarning oila va nikohida qizlarning oilaga ijtimoiy munosabati va mas’uliyati muhim ahamiyat kasb etib, oilaviy muhitga fe’l-atvori axloqi bilan ta’sir etadi. Shu ma’noda qizlarning oilaviy ta’lim va tarbiyasida nikohning mazmun mohiyati ijtimoiy qadriyat sifatida singdirilishi qiz bolaning etikasiga aylantiriladi. Biz avlodlar nazariyasining ijtimoiy taxlillarida bolaning tug’ilganidan to 10 yoshgacha shakllantirilgan qadriyatlar odatiy xatti-harakatlar ekanligidan kelib chiqqan holda uning to’rt qabul qilingan omiliga qo’shilamiz:

- mamlakat tarixidagi katta voqealar, masalan, jahon urushi;
- bolaga ota-onalar va maktab tomonidan berilgan tarbiya;
- OAV siyosati, matbuotda, radio va televideniyaedagi xabarlar;
- Defitsit (bolalikda bolaga etishmagan narsa). Masalan, hozirda

bolalarda jonli aloqa yo’qligi avlod uchun juda muhim faktor bo’ladi” [7]. Darhaqiqat, bu omillar bolalarning ta’lim va tarbiyasida oila va nikohga ta’siri bilan muayyan barqarorlikni saqlab qolishi mumkin. Shu ma’noda zamonaviy yoshlarning odat va an’analarida axborotlashgan jamiyat elementlari, feminizmning radikallashtgan shaklda namoyon bo’lishi bilan o’ziga xos avlodning voyaga etishi masalani ilmiy- falsafiy jihatdan fundamental tadqiqotini o’tkazishga to’g’ri keladi. Oilaparvar qizlar avlodlarning oilaviy tarbiyasi, milliy-diniy turmush kechirish tajribalari muhitida tarbiyalanadi. Zamonaviy ilm-fan texnika taraqqiyoti ijtimoiy hayotni an’anaviy tizimini yangi innovatsiyalar bilan modernizatsiyasi ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni susaytirmoqda. Natijada, yoshlarning oila va nikohga munosabati salbiy tomonga o’zgarib, qizlar orasida oilaviy g’am tashvishlardan ko’ra yolg’iz yashash, erkinlikka moyillik qadriyatlashmoqda. Qolaversa, qizlarning oilaviy turmush tarzi, uy-ro’zg’or ishlaridan bexabarligi ham er-xotinlik munosabatlarida murakkabliklarni keltirib chiqaradi [3, 24 b]. Qolaversa, OAVda gender tengligi, xotin-qizlarning huquq va erkinligi, “himoya orderi” kabi yangi ijtimoiy muhofaza kabilar ham qizlarning oila va nikohda bo’lishiga salbiy ta’sir ko’rsatmoqda. Bizning sotsiologik tadqiqotlarimizda 221ta nikohni bekor qilish holatida sud qarorini chiqarish uchun asos etarli emasligi “kelin”ning oilaviy turmushga ko’nikolmasligi aniqlandi.

Poytaxtdagi maktab o'qituvchisi maktabda o'quvchilarning dindorligi, ilm-fan asoslarini o'zlashtirishga qiziqishining pastligi bilan birga bitiruvchi sinf qizlari orasida bir amallab erga tegish, juda bo'lmaganda ikkinchi yoki uchinchi xotin bo'lib ham turmush kechirishga moyilligini oshkora bildirishini ma'lum qilgan [5]. Milliy statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil 1-yanvariga respublika axolisi 36,8 mlnga etishi, jumladan 18,3 ayollar, 18,5 erkaklar tashkil etishi e'lon qilindi. Shu bilan birga 2022-yilda 296,7 ming yoshlarning nikohi qayd etilgan bo'lsa, 2023-yilda 283,8 mingga qisqarishi xavotirlidir. Ayni vaqtda 2021-yilda 39,3 oilaning nikohi sud orqali bekor qilingan bo'lsa, 2022-yilda 48,7, 2023-yilda 49,2 mingga etdi [6]. Biz bu statistik ma'lumotlar ostida milliy mentalitet nuqtayi nazaridan taxlilida yanada oilaviy fojialar yotganligini ham yodda tutish darkor, deb o'ylaymiz. Shu ma'noda oila va nikohni barqarorlashtirishga ehtiyoj yuqori bo'lgan bir paytda uning ilmiy tadqiqiga bo'lgan e'tibor orasida jiddiy ziddiyat tug'ildi. Bizningcha, oila va nikohga qizlarning tayyorlash borasida ijtimoiy muhit, ota-onalarning oilaning moddiy ta'minoti bilan birga yoshlarning hayotga munosabati, mas'uliyati borasida tarbiyaviy ishlarni yo'lga qo'yish vaqti keldi. Yoshlarni oila va nikohga ruhiy jihatdan tayyor emasligi, ayniqsa qizlarni keyingi yillarda nikohni bekor qilishdagi tashabbuskorligi ijtimoiy anomaliya hisoblanadi. Bu anomaliya milliy halokatga olib keluvchi o'zga omillarni harakatga keltirish bilan xatarlidir.

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida iste'molchilik jamiyati elementlarining rivoji ham yoshlar orasida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni jiddiy pasaytirib, yoshlarda iste'mol kayfiyati, axloqini shakllantirmoqda. Bizning tadqiqotlarimizda zamonaviy yoshlarning oila va nikohga kirishida moddiy omillarning "moda"lashuvi, ayniqsa o'g'il bolalarning "umr yo'ldoshi"ni tanlashda iste'mol mo'ljallari etakchi o'rinni egallashi kuzatildi. Bizning so'rovlarimizda qizlarning ham moddiy to'q oilalarni tanlashi, etnokonfessional oilaviy munosabatlarda qizlar o'zlariga kuyov tanlashda "nasl-nasabi, iymoni, moli-mulki, sog'lomligi" kabi omillardan xabardor emasligi, iste'mol manfaatlari asosida oila qurishni tanlashi aniqlandi. Natijada, yoshlarning orasida nikohga kiruvchilarning ijtimoiy-ma'naviyati, nafosatu farosati kabi omillardan ko'ra tomonlarning moddiy-mulkiy holatiga urg'u berilishi ijtimoiy qadriyat sifatida ommalashmoqda.

Yoshlar orasida axborot madaniyatini shakllantirish, ya'ni internet kommunikatsiya odobini tarbiyalash bilan yoshlarning oila va nikoxga tayyorlashda psixiologik patologiyadan xalos etish mumkin. Chunki internet ijtimoiy tarmoqlarida 4 mingdan ortiq "porno", ma'naviy-axloqiy buzg'unchi saytlar aniqlanib, ular oila va nikohga qobillik holatini jiddiy buzadi. Shu bois oila va nikohga yoshlarni tayyorlashda qizlarning nafaqat moddiy-iqtisodiy, balki er-xotinlik munosabatlarida murosas, sabr toqat odobini shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga ota-onalarning o'g'il uylashda

sovchilik kabi udumlardan foydalanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, sovchilik oilalar, kuyov va kelinning o'zaro moslashuvi birga yashab ketishida tajribali ota-onalarning ishtiroki maslahatidir [4, 32 b].

Xulosa

Oila va nikoh bashariyatning muqaddas madaniy qadriyati bo'lib, insoniyatning taqdirini belgilab beradi. Chunki, Yevropa jamiyatining tanazzulida oila va nikoh munosabatlarining o'zni olimlar tomonidan e'tirof etilgan. Shu ma'noda, O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichi yoshlarning boy milliy-madaniy merosi, an'ana va qadriyatlarini tiklash bilan zamonaviy texnogen sivilizatsiya taxdidlariga qarshi turish mumkin.

Zamonaviy yoshlarning oila va nikohga kirishida "elektron nikoh va oila" munosabatlarining virtuallashuvidan real munosabatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Internet kommunikatsiyada yoshlarning tobeklik holatlari tibbiy patologiya holatiga o'tishi ham kuzatilmoqda. Shu ma'noda yoshlarning kompyuter va telefondan vaqtni tejash, ilm-fan maqsadlarida foydalanishi tarbiyaning muhim jihati.

Zamonaviy quda-andachilikda iste'mol o'lchovlaridan ko'ra yoshlarning baxtli hayot kechirishi, o'z mehnati bilan o'z farovonligini ta'minlashga o'rgatish iste'molchilik jamiyati illatlaridan o'ziga xos himoya immuniyati bo'lishi tabiiy holdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Давлатова М. Z ва АЛЪФА авлодларининг ижтимоий давлатдаги интеллектуал салоҳияти ва имкониятлари// Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. –2024. –№ 4(21). – Б. 148-160

2. Заиграева Н.В. Актуальные проблемы подготовки современной молодежи к семейной жизни // Современные проблемы высшего образования: материалы VII Международной научно-методической конференции. – Юго-Зап. гос. ун-т. – Курск, 2015. – С.223-228.

3. Мирзахмедов А. Элмиров К. Философия воспитания//Алма матер. –2021.– № 4. -С.24-31

4. Мирзахмедов А. Пардаева С. Миллий маданиятимизда совчилик омили //ЎзМУ Хабарлари. -2022. - № 1. –Б.32-36

5. Письмо учителя//Stateyka.uz

6. Ўзбекистонда аҳоли ўсиши//<https://kun.uz/ru/news/2024/02/12/v-uzbekistane-sokratilos-kolichestvo-brakov-i-uvelichilos-razvodov-statistika>

7. "Y" va "Z" avlod, ulardan qanday qilib samarali foydalanish mumkin?// <https://argos.uz/oz/press-center/news/371>

YOSHLARNI OILAGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MASALALARI

Fotima OLIMOVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli
kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Oila har doim inson hayotining qadriyatlari orasida eng muhim o'rinlardan birini egallagan. Chunki barcha odamlar hayotlarining turli bosqichlarida, u yoki bu tarzda, oila bilan bog'liq, u bu hayotning tabiiy qismidir, shu bilan birga oilaning rivojlanishi va uning funktsiyalarining o'zgarishi odamlarning unga bo'lgan qadriyat munosabatini asta - sekin o'zgartiradi. Shuning uchun talabalik yillarida yoshlar ko'pincha qachon turmush qurishga, oila qurishga, kattalar mustaqil hayotini rejalashtirishni boshlashga tayyor bo'lishlari haqida o'ylashadi. Ushbu maqolada yoshlarni oilaga tayyorlashning pedagogik-psixologik masalalari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: *ijtimoiy ish, pedagogic ish, psixologik ish, sotsiolog, erkaklar va ayollar, oila.*

Аннотация: семья всегда занимала одно из важнейших мест среди ценностей жизни человека. Потому что все люди на разных этапах своей жизни так или иначе связаны с семьей, она является естественной частью этой жизни, в то время как развитие семьи и изменение ее функций постепенно меняют ценностное отношение людей к ней. Поэтому в студенческие годы молодые люди часто задумываются о том, когда они будут готовы выйти замуж, создать семью, начать планировать свою взрослую самостоятельную жизнь. В данной статье рассматриваются педагогико-Психологические вопросы подготовки молодежи к семье.

Ключевые слова: *социальная работа, педагогическая работа, психологическая работа, социолог, мужчины и женщины, семья.*

Abstract: family has always occupied one of the most important places among the values of human life. Because all people at different stages of their lives are connected with the family in one way or another, it is a natural part of this life, while the development of the family and the change in its functions gradually change the value attitude of people towards it. Therefore, during their student ears, young people often think about when they will be ready to get married, start a family, and start planning their adult independent life. This article discusses the pedagogical and psychological issues of preparing young people for the family.

Keywords: *social work, pedagogical work, psychological work, sociologist, men and women, family.*

Yoshlarni kelajakdagi oilaviy hayotga tayyorlash yosh avlodni tarbiyalashning umumiy tizimining ajralmas qismidir. Yaqin-yaqingacha jamiyat ma'lum yoshga etgan yigitni oila qurishga tayyor deb hisoblardi. Shu bilan birga, ijtimoiy munosabatlarning madaniy va tarixiy dinamikasi bo'yicha oilalardagi o'zgarishlarning shartliligi nafaqat yosh avlodni oilaviy hayotga alohida tayyorlash zarurligini istisno qiladi.

Ko'plab sotsiologik, pedagogik, tibbiy-psixologik tadqiqotlarda yoshlarni oila qurish uchun oila qurishga tayyorlash ijtimoiy-pedagogik va psixologik ishlarning asosiy maqsadi sifatida qaraladi. Asarlar yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosining turli jihatlariga bag'ishlangan zamonaviy olimlar, o'qituvchilar va psixologlar (M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich, L.A. Korostyleva, G. Navaitis, I. Pankov, L. Pankova, V.Ya. Slepov, V.A. Sysenko, T. A. Gurko, V.I. Ilyin, E.G. Eidemiller).

Ba'zi psixologlarning (M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich) fikriga ko'ra, o'qish, ish semestrlari, sport va bo'sh vaqtni o'tkazish bilan bog'liq ko'p qirrali talabalar hayoti tanlangan kelajak bilan uchrashish va uni turli tomonlardan o'rganish uchun keng imkoniyatlar beradi. Shu bilan birga, yoshlar nikoh to'g'risida qaror qabul qilishning o'zgarishi tufayli turmush o'rtog'ini tanlash erkinligiga ega [2].

Litvalik psixolog G.Navaitisning fikriga ko'ra, yoshlar oila qurishdan oldin jismoniy kamolotga erishishlari, ayol jinsi bilan munosabatlarda kommunikativ tajribaga ega bo'lishlari va ota-onalari oilasidan moliyaviy mustaqillikka erishishlari maqsadga muvofiqdir. Psixolog ta'kidlaganidek, munosib turmush o'rtog'i bilan hissiy va ishbilarmonlik munosabatlarida tajriba orttirish muhim ahamiyatga ega.

Turli olimlarning (E.P.Ilyin, G.Navaitis, E.G.Eydemiller, V.Justitskis) ko'plab psixologik-pedagogik tadqiqotlarida nikoh motivlari batafsil tahlil qilingan. Tadqiqotchilarning ishini umumlashtirish erkaklar va ayollarda turmush o'rtog'ini izlashning asosiy sabablarini aniqlashga imkon beradi. Erkaklarda bu motivlar jinsiy yaqinlik istagi, boshqa jinsga g'amxo'rlik ko'rsatish istagi bilan bog'liq. Ayollarda motivlar erkaklar tomonidan g'amxo'rlik qilish, sevgi tuyg'ularini ko'rsatish va uni o'zlariga nisbatan his qilish istagi bilan bog'liq. Umuman olganda, ikkala jinsda ham motivlar o'xshash sherik topish va unga tushunarli bo'lish istagi bilan belgilanadi [2; 3; 5].

E.G. Eidemiller va V.V. Justitskis oilaviy psixoterapiyaning etakchi mutaxassislari sifatida yoshlarning nikohining barqarorligi va ularning qiziqishlari va ma'naviy qadriyatlarining mos kelishi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqladi. Yoshlar uchun o'zlarining shaxsiy fazilatlarini bir-biriga qarama-qarshi qo'yish va oilaviy hayotning turli jabhalarida muzokaralar olib borish qobiliyatini namoyish etish muhimdir [4].

Tahlil natijasida aniqlanganidek, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosiga oid psixologik-pedagogik adabiyotlarda bir nechta yondashuvlar mavjud. Keling, ularga qisqacha ta'rif beraylik:

- a) sotsiologik yondashuv hayotning xilma-xilligi bilan yaratilgan yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash uchun keng tabiiy imkoniyatlarni ta'minlashga asoslanadi. Shu bilan birga, turmush o'rtoqlarni erkin tanlash imkoniyati mavjud bo'lib, bu erda kattalar zimmasiga yoshlarni turmush o'rtog'ini noto'g'ri tanlashdan ogohlantirish va nikoh to'g'risida qaror qabul qilish uchun motivatsiya yaratish vazifasi yuklangan;
- b) madaniy yondashuv yoshlar o'rtasida jinsiy aloqa madaniyatini shakllantirish va nikohda nikoh sadoqatini saqlash g'oyasiga asoslanadi. Agar turmush o'rtoqlar ajralishga salbiy munosabatda bo'lsa, ularning fiziologik, axloqiy va ruhiy birligining yaxlitligi saqlanib qoladi;
- v) yoshga bog'liq yondashuv, bunda ulg'ayish xususiyatlari yoshlarning turmush qurishga tayyorligini murakkablashtiradi yoki yordam beradi;
- d) ijtimoiy-psixologik yondashuv yoshlar shaxsining psixologik etukligiga asoslanadi va ularning qonuniy turmush qurish orqali to'laqonli oila yaratish zaruratida namoyon bo'ladi;
- e) rolga asoslangan yondashuv yoshlarni o'z oilasining normal faoliyat yuritishi uchun er va xotin, ona va ota rollarini o'ynashga alohida tayyorlashni nazarda tutadi.

Aksariyat oila tadqiqotchilarining fikricha, zamonaviy jamiyatda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash jarayoniga kompleks yondashuv zarur [2; 4; 6]. Demak, yosh avlodni maktabda o'qish va ota-onalari oilasida bo'lish bosqichida ham kelajakda o'z oilasini yaratishga, turmush o'rtog'i va ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyatini ado etishga alohida tayyorgarlik ko'rish alohida ahamiyatga ega.

1. Nikoh-oila munosabatlari va demografiya sohasidagi davlat siyosatini ochib beruvchi, shuningdek nikoh-oila munosabatlarning ijtimoiy mohiyati, oilaning maqsadi, oilaviy qadriyatlar, er-xotin va ota-onaning ijtimoiy roli to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan ijtimoiy. .

2. Axloqiy va axloqiy, shu jumladan quyidagi axloqiy fazilatlarni tarbiyalash: boshqa jins vakillariga do'stona munosabatda bo'lish;

onaga, otaga, katta va kichikga hurmat; bolalarni tarbiyalash ehtiyojlari;

mas'uliyat, sadoqat, halollik, vazminlik, mehribonlik, rioya qilish;

turmush o'rtog'ingiz, oilangiz, farzandlaringiz oldidagi burch hissi;

samimiy tuyg'ular madaniyati.

3. Nikoh va oila qonunchiligi asoslari bilan tanishtirishga qaratilgan huquqiy; oila huquqining eng muhim qoidalari bilan;

turmush o'rtoqlarning bir-biriga, bolalarga, jamiyatga nisbatan mas'uliyati bilan.

4. Psixologik, shaxsiy rivojlanish haqida tushunchalarni shakllantirish; yoshlar o'rtasidagi shaxslararo munosabatlar psixologiyasining o'ziga xos xususiyatlari haqida;

nikoh va oilaviy hayotning psixologik asoslari, boshqa odamlarning psixologiyasini tushunish qobiliyati haqida;

turmush va oilaviy hayot uchun zarur bo'lgan his-tuyg'ularni rivojlantirish; muloqot qobiliyatlari.

5. Fiziologik va gigiyenik, shu jumladan erkak va ayol organizmlarining fiziologik xususiyatlarini bilish;

jinsiy hayotning xususiyatlari, shaxsiy gigiena masalalari va boshqalar.

6. Pedagogik, jumladan, oilaning farzand tarbiyasidagi o'rni, uning pedagogik salohiyati, oilaviy tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari, ota va onaning tarbiyaviy vazifalari, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish yo'llari haqida g'oyalarni shakllantirish.

7. Iqtisodiy va iqtisodiy: oila byudjeti, kundalik turmush madaniyati, uy-ro'zg'or ko'nikmalari va boshqalar haqidagi bilimlar bilan qurollantirish. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash - bu ota-onalar, o'qituvchilar, tengdoshlar, boshqa odamlar, madaniyat va ommaviy axborot vositalari bilan har tomonlama o'zaro munosabatlar majmuasi bo'lib, buning natijasida nikoh va oilaviy munosabatlarning xususiyatlaridan xabardor bo'lish;

tegishli his-tuyg'ularni rivojlantirish, nikoh va oilaviy hayotga tayyorlik bilan bog'liq g'oyalar, qarashlar, e'tiqodlar, fazilatlar va odatlarni shakllantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Андреева, Т. А. Психология семьи Текст.: учебное пособие. — СПб.: Речь, 2007. 384 с.

2. Богданова, Л. П., Щукина, А. С. Гражданский брак в современной демографической ситуации Текст.: Социс : науч. журн. 2003, №7 — с. 100.

3. Бурова, С.Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии / С. Н. Бурова. – Минск : Право и экономика, 2010. – 444 с.

4. Валиуллина, А. Ф. Отношение к браку глазами современной молодежи / А. Ф. Валиуллина, А. И. Кислова // Молодой ученый. – 2013. – №11. – С. 760-762.

5. Волченкова, Е. В. Готовность личности к семейной жизни: теоретико- методологические подходы / Е. В. Волченкова // Вестник Вятского государственного университета. – 2010. – № 4. – С. 101-104.

YOSH PEDAGOGNING KASBIY O‘ZLIGINI ANGLASHDA KASBIY QONIQISHNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Mahmuda Jamolova

Yoshlar muammolarini o‘rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya

O‘qituvchilarning o‘z kasbidan qoniqishi ularning farovonligiga, kasbiy o‘zligini anglashga va o‘qitish samaradorligiga sezilarli ta’sir qiladi. Ijobiy ish muhiti va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari o‘qituvchilarning ishdan qoniqishini oshiradi. Bular o‘qitish sifati va talabalarning ta’lim natijalarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: kasbiy qoniqish, kasbiy o‘zlikni anglash, mehnat sharoitlari, ijtimoiy muhit.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ПРИ ПОНИМАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ МОЛОДОГО ПЕДАГОГА

Аннотация

Удовлетворенность работой учителей существенно влияет на их благополучие, профессиональную идентичность и эффективность преподавания. Позитивная рабочая среда и возможности профессионального развития повышают удовлетворенность работой учителей. Это имеет решающее значение для улучшения качества преподавания и результатов обучения учащихся.

Ключевые слова: профессиональная удовлетворенность, профессиональная идентичность, условия труда, социальная среда.

Kirish. O‘qituvchilar jamiyat taraqqiyoti va kelajak avlodni tarbiyalashga katta ta’sir ko‘rsatadi. Pedagoglar o‘quvchi-talabalarga zarur bilim, ko‘nikma va qadriyatlarni berish orqali ularni faol, mas’uliyatli fuqarolar etib tarbiyalaydi. Insonlar, umuman jamiyatlarning muvaffaqiyati va farovonligini kafolatlash uchun o‘qituvchilarning ahamiyatini tan olish va ularning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash juda muhimdir. Pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirishni ta’minlovchi eng muhim omil – bu ularning kasbiy faoliyatdan qoniqishlaridir. Olimlarning olib borgan tadqiqot ishlarida o‘qituvchilarning kasbiy qoniqishi va

pedagogik faoliyatni tark etish niyatlari o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatdi. Bundan tashqari, xitoylik olimlardan Sun, Wong va Liularning fikriga ko'ra o'qituvchilarning kasbiy qoniqishi ularning umumiy farovonligi, ta'lim sifati bilan birga kasbiy faoliyatga bo'lgan ishtiyoqi bilan chambarchas bog'liqdir.⁴⁸ O'qituvchining kasbiy qoniqishining ahamiyatidan kelib chiqib, ta'lim sifatini oshirish va ta'limda ijobiy natijalarga erishishga yordam beradigan omillarni o'rganish va tushunish juda muhimdir. Kasbiy o'zlikni anglash hissi kuchli o'qituvchilar o'z ishiga sodiqdirlar va o'qituvchilikni shunchaki ish emas, balki uzoq muddatli ishtiyoq sifatida ko'rishadi. O'qituvchilarning kasbiy o'zlikni anglashi ularning kasbiy qoniqish darajasida ham namoyon bo'ladi, chunki ular o'z kasbidan muvaffaqiyat hissini anglaydilar. Ular o'qituvchilarining o'sishi va akademik muvaffaqiyatlariga guvoh bo'lganda, ichki motivatsiyaga ega bo'ladilar.⁴⁹ Shuningdek, olimlarning ta'kidlashicha, shaxsiyati kuchli, o'zligini anglagan o'qituvchilar mehnat faoliyatlari davomida vazifalarini teran his qiladilar va kasblariga ma'suliyatli yondashadilar. Buning natijasida, kasbiy rivojlanib, undan qoniqishni his qiladilar.⁵⁰

Asosiy qism. Yosh o'qituvchilar uchun kasbiy qoniqish – ularning ijtimoiy-psixologik holatini va pedagogik faoliyatidagi samaradorligini belgilovchi muhim omildir. Bu qoniqish darajasi bevosita ularning kasbiy rivojlanishi, ish joyida mustahkamlanishi va umuman ijtimoiy muhit bilan ijobiy munosabatlari orqali namoyon bo'ladi. Yosh mutaxassislar kasbiy qoniqish hosil qilish jarayonida ko'pincha tajriba yetishmasligi va tashqi bosimlar kabi turli qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning motivatsiyasi va kasbiy ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ijtimoiy-psixologik jihatdan, kasbiy qoniqish yosh o'qituvchilarda nafaqat shaxsiy o'sish va ichki motivatsiyani rivojlantiradi, balki jamiyatda ular mehnat qilayotgan ta'lim tizimining barqarorligi va sifatini ta'minlashga yordam beradi.

Kasbiy qoniqish o'qituvchining mehnat muhiti, boshqaruv uslubi, va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash kabi omillarga bog'liq. Ta'lim jarayonida bu qoniqishning mavjudligi o'qituvchilarda pedagogik jarayonlarga bo'lgan ishtiyoqni oshiradi va ularning o'qituvchilar bilan muloqot qilish, darslarni interaktiv va samarali o'tkazishdagi ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, ruhiy farovonlik va ichki qoniqishning oshishi yosh o'qituvchilarning

---

⁴⁸ Wong, C. E., and Liu, W. C. (2024). Evaluating the teacher professional identity of student teachers: development and validation of the teacher professional identity scale. *J. Educ.* 204, 131–144. doi: 10.1177/0022057422110137

⁴⁹ Perrachione, B. A., Rosser, V. J., and Petersen, G. J. (2008). Why do they stay? Elementary Teachers' perceptions of job satisfaction and retention. *Prof. Educ.* 32:n2

⁵⁰ Katarzyna, Nowosad. (2023). Motives for Choosing a Profession and Teachers' Job Satisfaction. doi: 10.17951/lrp.2023.42.2.153-167

kasbiy stresslarni boshqarishga, ishga ijobiy munosabatda bo'lishga va o'ziga nisbatan yuqori ishonch hosil qilishga yordam beradi. Bu o'z navbatida, ta'lim sohasida yuqori darajadagi xizmat sifatini ta'minlash, o'qituvchilar o'rtasidagi jamoaviy hamkorlikni rivojlantirish va ta'lim tizimining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, yosh o'qituvchilarni kasbiy qo'llab-quvvatlash va ular uchun qulay psixologik muhit yaratish muhim vazifalardan biridir.⁵¹

Kasbiy qoniqishni oshirishga ta'sir qiluvchi omillar.

Kasbiy qoniqishni oshirishda bir qator muhim omillar mavjud bo'lib, ular o'qituvchilarning ishga bo'lgan munosabatini va umumiy ruhiy holatini ijobiy tomonga o'zgartirishga xizmat qiladi. Birinchidan, **“rahbariyat qo'llab-quvvatlashi va konstruktiv aloqa”** muhim omildir, chunki samimiy va ochiq muloqot qilish imkoniyati **o'qituvchilarni** ishda o'zlarini erkin va qulay his qilishlariga yordam beradi. Ikkinchidan, **“ish haqi va moddiy rag'batlantirish”** darajasi ham kasbiy qoniqishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki moliyaviy barqarorlik xodimlarning ishga ijobiy motivatsiyasini oshiradi.

Bundan tashqari, **“ish sharoitlari va qulay mehnat muhiti”** ham kasbiy qoniqishni oshirishda katta ahamiyatga ega; yaxshi jihozlangan sinflar va o'qituvchilar uchun yaratilgan qulayliklar, ularning o'z ishidan zavq olishlariga va yuqori samaradorlik bilan ishlashlariga yordam beradi. **“Kasbiy rivojlanish imkoniyatlari”**, masalan, seminarlar, treninglar, va tajriba almashish dasturlarida ishtirok etish imkoniyatlari, o'qituvchilarga o'z malakalarini oshirishda va o'z kasbiy darajasini sezilarli darajada yaxshilashda yordam beradi, bu esa ular uchun motivatsiyani oshirishning samarali usulidir. Shuningdek, **“ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va hamkorlik muhiti”** mavjud bo'lganda, jamoada ijobiy muhit shakllanadi va bu o'qituvchilarda o'zaro yordam va hamkorlikni rivojlantiradi.⁵²

Bu omillar jamlanmasi nafaqat o'qituvchilarni ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, balki ularning ishga bo'lgan mas'uliyatini va samimiyatini ham oshiradi, natijada ta'lim sifati sezilarli darajada yaxshilanadi.

O'qituvchilarning kasbiy qoniqishi psixologik jihatdan ahamiyatga ega, chunki u rolli stress va ruhiy salomatlik natijalari o'rtasidagi munosabatlarga vositachilik qiladi, depressiya va tashvishlarni kamaytiradi, shu bilan birga hayotdan qoniqishni kuchaytiradi, natijada o'qituvchilarning umumiy psixologik farovonligi uchun muhim himoya omili bo'lib xizmat qiladi.⁵³

---

⁵¹ F.R. Abduraxmonov, Z.E. Abduraxmonova. Kasb psixologiyasi. “Barkamol fayz media” nashriyoti, T. : 2018

⁵² Anita, Padmanabhanunni., Tyrone, B., Pretorius. (2022). 10. Job Satisfaction Goes a Long Way: The Mediating Role of Teaching Satisfaction in the Relationship between Role Stress and Indices of Psychological Well-Being in the Time of COVID-19. International Journal of Environmental Research and Public Health, doi: 10.3390/ijerph192417071

⁵³ O'sha manba.

Shunday qilib, o'qituvchilik kasbini tanlashga turtki bo'lgan individual ehtiyojlar hozirgi ish ular uchun qanchalik foydali ekanligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Ya'ni bu affektiv reaksiyalar va kognitiv baholashlar orqali ifodalangan professional vaziyatga xos psixologik reaksiya. Ishdan qoniqish o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish, ularning samarali faoliyat ko'rsatishida muhim o'rin tutadi va ularga hayot sifati hissini beradi.

Xulosa. Kasbiy qoniqish o'qituvchilarning ishga bo'lgan motivatsiyasi, ruhiy barqarorligi va umuman, ta'lim jarayonining sifati uchun muhim ahamiyatga ega. U ijtimoiy-psixologik omillarga bog'liq bo'lib, rahbariyatning qo'llab-quvvatlashi, ish haqi, mehnat muhiti, kasbiy rivojlanish imkoniyatlari va jamoaviy muhit kabi omillar ta'sirida shakllanadi. Bu omillar uyg'unligi o'qituvchilarni o'z ishidan zavq olishga, professional o'sishda davom etishga va o'zlarini jamiyatda qadrlangan his qilishlariga sabab bo'ladi. Natijada, kasbiy qoniqishga erishgan o'qituvchilar yuqori samaradorlik bilan ishlaydilar, o'quvchilarga yaxshi ta'lim beradilar va ta'lim tizimining umumiy sifatini oshirishga hissa qo'shadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anita, Padmanabhanunni., Tyrone, B., Pretorius. (2022). 10. Job Satisfaction Goes a Long Way: The Mediating Role of Teaching Satisfaction in the Relationship between Role Stress and Indices of Psychological Well-Being in the Time of COVID-19. International Journal of Environmental Research and Public Health, doi: 10.3390/ijerph192417071
2. F.R. Abduraxmonov, Z.E. Abduraxmonova. Kasb psixologiyasi. "Barkamol fayz media" nashriyoti, T. : 2018
3. Katarzyna, Nowosad. (2023). Motives for Choosing a Profession and Teachers' Job Satisfaction. doi: 10.17951/lrp.2023.42.2.153-167
4. Perrachione, B. A., Rosser, V. J., and Petersen, G. J. (2008). Why do they stay? Elementary Teachers' perceptions of job satisfaction and retention. Prof. Educ. 32:n2
5. Wong, C. E., and Liu, W. C. (2024). Evaluating the teacher professional identity of student teachers: development and validation of the teacher professional identity scale. J. Educ. 204, 131–144. doi: 10.1177/00220574221101375
6. Wu J, Ghayas S, Aziz A, Adil A and Niazi S (2024) Relationship between teachers' professional identity and career satisfaction among college teachers: role of career calling. Front. Psychol. 15:1348217. doi: 10.3389/fpsyg.2024.134821

“ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ”НИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ЁШЛАРНИНГ ЎРНИ

**Аббосов Нодирхон Фурқатович
Ёшлар муаммоларини ўрганиш ва
истиқболли кадрларни тайёрлаш институти бўлим бошлиғи**

Янги Ўзбекистон феноменини шакллантиришда ёшлар катта ва асосий куч ҳисобланади. Мамлакатимиз ёшлари бугун дунёнинг илғор мамлакатлари ёшлари билан тенг қаторда илм-фанда, техникада, тиббиёт ва ёки барча жабҳаларда олдинда бормоқда. Шунинг учун ёшлар феноменига умид ва ишонч жуда каттадир [3,4].

Ушбу конференциядан кўтарилган бош масалалардан бири ёшларнинг бугунги жамиятдаги ўрни бўлиб, уларнинг ижтимоий фаоллигини, ҳуқуқий онгини ва экологик маданиятини ошириш масаласи кун тартибда турибди. Маълумки бутун дунёда Глобал исиш масаласи энг долзарб ва муаммоли вазият бўлиб турибди. Атмосферага ташланаётган карбонат ангидрид газлари кўпайиб кетаётганлиги билан ер шарида ҳавонинг ҳарорати ўртача $1,5^{\circ}\text{C}$ га исиганлиги маълум. Ҳаво ҳароратининг исиб бориши музликларнинг эриб боришига, Марказий Осиё ҳудудидаги Орол денгизининг қуриб боришига, йилига бир миллион гектар ер майдони яроқсиз ҳолга келди. Марказий Осиё мамлакатларида қурғоқчилик ва чўлланиш ҳолатлари оддийгина бўлиб қолди, шунингдек аммо ушбу ҳудудда инсон омили билан боғлиқ демографик муаммолар кутилмоқда.

Буларни ҳисобга олиб мамлакатимиз Президенти “Яшил иқтисодиёт” тизимига эътибор бериши ва амалга оширишда ва ёшларни бу тизимни ижобий шаклланишида асосий куч ҳисоблайдилар, ушбу тизимга амал қилиш келажақда мамлакатлар тақдирини ечишда бош масала бўлади деб кўрсатмоқда. Яшил иқтисодиёт тизими-аслида иқтисодий тизим бўлиб, унинг асосий мақсади сайёрамизнинг экологияси ва уни сақлаб қолиш билан бирга жамиятдаги иқтисодиётнинг барча соҳаларини инновацион тарзда ривожлантиришга қаратилган. Шундай қилиб яшил иқтисодиёт деганда, ўзимиз яшаб турган жамиятда ҳаётимиз ва соғлигимиз учун зарур бўлган табиий ресурсларни асраб авайлаб, бугунги мавжуд экологияни шу ҳолича бутун ҳолда сақлаб қолиш тушунилади. Яратилаётган янги технологиялар ва инсоннинг фаровон турмуши учун керак бўлган ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳалари билан боғлиқ иқтисодиётни “Яшил иқтисодиёт”нинг деб йўналиши тушунилади[2].

Ёшларни табиатни асраш ва уни шу ҳолида сақлаб қолишга ўргатиш учун албатта улар онгига экологиянинг оддий тушунчаларни сингдириш зарур. Экологик тушунчаларни болаларга ўргатиш албатта уйдан ёки оиладан бошланади, ота-она ўз фарзандига кичиклигидан табиатга меҳрли бўлишни ўргатиб ўз намуна бўлиши лозим, масалан табиатдаги қушларга ёки ҳайвонларга нисбатан зўравонлик қилмасликни, тушунтириб бориши лозимдир. Кўпгина ҳолатларда болаларни қушларни уясини бузиб унинг болаларни олиб юришлари кузатилади ёки уларни бола очишга қуйилган тухумларни олиб ерга бир уриб ёришлари кузатилади. Бола ўзининг бу ишларини кечда уйда мақтаниб сўзлаганда, унга бундай қилиш мутлақо нотўғри эканлигини, қушларни ҳам ота ёки она эканлигини ўзлари мисолида тушунтириб бериш лозим бўлади.

Қушларни фойдали хусусиятларни болага айтиб бериб келажакда бундай ишларни қилмаслигига, бир куни табиатда бу турдаги қушлар мутлақо қолмай кетишига сабабчи бўлиб қолишини тушунтирилса албатта ёш бола ўзини қилмишлари нотўғри эканлигини англаб етади. Ёки айрим ҳолларда кучукларга ёки мушукларга нисбатан раҳмсизлик ишлари тез-тез учрайди, ана шу вазиятларда катталарнинг роли беқиёсдир. Яна бу раҳмсизлик ҳолатини кучук ва мушукларнинг инсонлар учун фойдали томонларни очиб бериб уларга тушунтириб борилиши ва ушбу жониворларнинг инсонларга қанчалик фойдали томонлари бор эканлигини майинлик билан айтиб бериш ёш боланинг онгида бир умрга ҳайвонларни яхши эканлигини уларни қийнаш эмас, балки озиклантириш, уларга яшайдиган уйлар қуриб беришга ўргатишимиз зарур бўлади.

Табиат ҳақида сўзлаганда албатта бир кунда бир инсонга 25 кг кислород зарурлигини, кислородни етиштириб берувчи дарахтлар ва яшил ўсимликлар эканлигини оддий мисоллар билан англатиш керак. Кислород барча тирик организм учун ҳаёт манбаи эканлигини табиатда яшовчи барча онгли инсон англаб етиши керак. Яшил иқтисодиёт стратегиясини амалга оширишда мамлакат бўйлаб кейинги беш йил ичида ҳар йили 200 миллион туп дарахтлар экиш кўзда тутилган. Ушбу бешлик режани амалга оширишда ёшларнинг роли ниҳоятда катта бўлиб, унда уларни ўзларни даставвал ўз боғларига, ён атрофларига, ўқиш ва иш жойларига ҳар йили камида 10 тупдан дарахт экишлари қўшимча яшилликка, ўзи яшайдиган, ўқийдиган муҳитга қўшимча кислород етказиб беришга имконият беради. Талабаларни ўқиш жараёнида экология ва табиатга алоқаси бор бирон бир фанни ўқитадиган ўқитувчининг табиат ҳақидаги ижобий ва аниқ фикрлари талаба онгида дарахтларни экиш ва уларни асраб авайлаш фикрини уйғотади. Тасаввур қилинг-а, талаба 3-

курслигида экиб кетган дарахтларни яна ўзи ўқиб илм олиб кетган даргоҳига яна 15 йилдан сўнг келса, албатта ўзи эккан дарахтни кўришга боради бўйи қанча бўлди экан, қанчага ўсди экан деган фахрли туйғу билан, ёнидагиларга мана шу дарахтни мен экканман деган сўзларни айта олади [6].

Демак, ёшлар бугун янги Ўзбекистони қураб эканлар уларни “яшил иқтисодиёт” тушунчасига ўргатиб боришимиз, одамлар шуни кунгача “жигарранг иқтисодиёт” жараёнида яшаганлиги туфайли, табиатдаги биохилмахилликка катта зарар етказганлигини, мамлакатимиз ҳудуда мавжуд бўлган кўпгина ўсимликлар, ҳайвонлар ва қушлар турининг тикланиб бўлмайдиган ҳолатда қириб юборганимизни англаб етишлари зарур. Кўпгина қушлар ва ҳайвон турларининг бугун эркин табиат саноқли қолганлиги, буларни ҳам йўқотсак, келажақда авлодларимиз уларнинг суратларни, худди биз динозаврларни кўриб ҳайрат билан боққанимиздек бўлишларини тушунтириш керак бўлади. Бугунги ёшлар онгида миллий қадриятларни шакллантириш керак деган сўзларга тез-тез дуч келамиз, аммо миллий қадрият деганда бизни ота-боболаримиз оилада ўғил фарзанд туғилса унга атаб уй қурамыз деб яхши ниятлар билан, ўша қадим замонлардан ҳам терак кўчатларини экишган. Бизнингча ушбу қадриятларни бугун ҳамма ҳам билавермайди ва қилмайди, керак ёғочни тайёргинасини сотиб оламмиз деган тушунча улар онгида ўрнаша бошлади. Оилада фарзанд туғилса катта оталари уйда туғилган эркак бузоқчаларни бозорга сотишмаган, келажақда буни тўйга боқаман деган орзулари бўлган, ушбу ҳолатлар миллий қадриятларимизга киради. Одатларимизга кўра, ҳар йили баҳорни бошида қишлоқ да яшовчилар бир кунни белгилаб ўзлари сув оладиган ва томорқаларни суғоришда фойдаланиладиган булоқни ва ундан тарқалиб кетадиган ариқларни оммавий ҳашар йўли билан тозалашга чиққанлар ва мана миллий қадриятларимизнинг бир кўринишидир. Аммо бу қадрият ҳам бугунги кунда унутилгандир [7].

Ёшларга бугунги ўзимиз яшаб амал қилиб келган иқтисодиётнинг “жигар” ранг ривожланиш модели XX асрга хос бўлганлиги ва энергоресурс манбаларини битмас-туганмас деган тушунча асосида иш олиб борилганлигини ишлаб чиқаришда фақатгини табиатни бойликлари чексиз ундан истаганингча фойдаланишинг мумкин деган назария асосида, хато фикрларга ўрганиб қолганимизни англатиб, бу ундай табиатдан фойдаланишни салбий оқибатлари бутун дунёда экологик муаммоларни кескинлашишига, табиий бойликларни самарасиз ишлатилиши уларни тугаб бораётганини аниқ кўрсатишига, сув, айниқса чучук ресурслар, бутун дунёда озиқ-овқат муаммолари ва энергия -ёқилғи танқислиги

билан боғлиқ жараёнларни сабабчиси деб ҳисобланмоқда. Мамлакатимизни шаклланиб келаётган ёш авлоднинг экологик саводхонлигини ошириш, экологик онги ва маданиятини ривожлантириш учун барча таълим муассасаларида боғчадан бошлаб мактабда, сўнгра ўрта махсус таълим коллеж ва олий таълим тизимида узлуксиз барқарор экологик ривожланишнинг тушунчаларни уларга сингдириш ва табиатни сақлаш ва асраш бугуннинг энг муҳим вазифаси эканлигини, тикланувчи энергиялардан фойдаланиш долзарб эканлигини ёшларга етказиш лозимдир[5].

Яқиндагина бўлиб ўтган Дубай шаҳрида дунёнинг энг етакчи мамлакатлари Иқлим ўзгариши бўйича Саммит COP-28 да Президентимиз биринчилардан бўлиб сўзга чиқиб **Ўзбекистон миллий, минтақавий ва глобал даражада иқлим ўзгаришига қарши курашни кучайтириш юзасидан қатор таклиф ва ташаббусларни илгари суради.** Шунингдек, Ўзбекистон БАА раҳбарияти томонидан COP-28 раиси сифатида илгари сурилаётган муҳим ташаббусларни қўллаб-қувватлайди [1]. Дунёнинг деярли барча мамлакатлари, нуфузли халқаро ташкилотлар ва фуқаролик жамияти вакиллари тўпланадиган ушбу форум иқлим ўзгаришига қарши курашиш ва унинг оқибатларини юмшатиш, иқлим бўйича стратегиялар ва “яшил” энергетикага ўтишни молиялаштириш борасидаги халқаро саъй-ҳаракатларни бирлаштиришда ғоят муҳим аҳамиятга эга. Ушбу форумда мамлакатимиз раҳбари, Марказий Осиёда “яшил” тараққиёт соҳасидаги мақсадларга эришиш йўлида фикр алмашиш ва саъй-ҳаракатларни бирлаштириш учун **2024 йилда Самарқанд халқаро иқлим форумини ўтказиш ташаббуси** билан чиқди. Хусусан, “Марказий Осиёнинг ‘яшил’ кун тартиби” ва “Яшил ипак йўли” концептуал ташаббусларини ўзаро боғлаш доирасида иқтисодиёт тармоқларини “яшил” тараққиёт талаблари асосида трансформация қилиш ва рақамлаштириш, транспорт ва энергетика тармоқларида барқарор инфратузилмани яратиш, **“яшил”** саноат қувватларини ишга тушириш, камбағалликни қисқартириш ва “ақлли” қишлоқ хўжалигини ривожлантириш чоралари, чучук сувдан тежамли фойдаланиш ва уни исрофгарчилигига мутлақо чек қуйиш каби ва лойиҳаларини ўз ичига олган **“Яшил” тараққиёт дастурини ишлаб чиқиш** таклиф этилди [2].

Кўп сонли ёшлар онгига бутун дунёда бораётган Глобал исиш жараёни ва унинг салбий оқибатларини тушунтириб бериш орқали қуйидагиларни уларга етказишимиз лозимдир. Тошкент шаҳрида ҳавонинг ҳарорати 1902 йилдан 2002 йилгача 1,3 °C га исиганлиги маълумдир. 2002 йилдан 2017 йилгача яъни 15 беш йилда ҳавонинг ҳарорати шу шаҳарда бори йўғи яна 1,5 °C га исиганлиги метрологик

маълумотлардан аниқ бўлди. Қаранг аввал юз йилда яъни бир асрда 1,3 °C га исиган бўлса, 15 йилда 1,5 °C га исиганлиги кўрсатилмоқда. Бунга сабаб нимада экан?

Тошкент шаҳрида яшаётган одам сони ва улар учун зарур инфраструктура воситалари, ишлаб чиқариш, қайта ишлаб чиқариш корхоналари, завод, фабрикалар ҳамда транспорт воситаларининг кўплиги эвазига атмосферага узлуксиз карбонат ангидрид, метан, аммиак, диоксиазот, фтор ва бошқа заҳарли газлар жамланмаса атмосферага ташланади. Тошкент шаҳридаги турли марқадаги транспорт воситалари сони бир миллиондан зиёд эканлигини статистик маълумотлар қайд этади. Бу транспорт воситаларидан атмосферага ташланаётган карбонат ангидрид ва бошқа заҳарли газлар миқдори кун сайин ошиб бормоқда, уларда ёнадиган ёқилғиларни сифатсизлиги, чала ёниши туфайли ҳам катта миқдорда газлар атмосферага ташланади. Демак республика Президенти “Яшил иқтисодиёт” стратегиясида шаҳар ичида электромобиллардан фойдаланиш зарурлигини бекорга қайд этмаяптилар. Ҳозирги кунда Тошкент шаҳрида ҳаракатланаётган электр-транспортлар сони етарли эмас, агарда улар сонини кўпайтиришга эришсак, биз атмосферага ташланаётган CO₂ миқдорини камайтириш ёки углерод нейтраллиги йўлида бир қадам ташлаган бўламиз [6]. Тикланувчи энергиядан фойдаланишга аҳолини ўргатилса, бу келажакда Тошкент шаҳрида атмосфера ҳавосининг тоза бўлишига қисман бўлса ҳам эришилади. Атмосфера ҳавоси тоза бўлса мамлакатда солом инсонлар сони кўпаяди ва бу ҳолат инсонларнинг умр кўриши узоқ бўлади. **Хулоса:** Демак ёшларни яшил иқтисодиётга тайёрлашда уларни ўзлари бу жараёни амалга оширишда фаол бўлишлари ва келажак учун бу қатор тадбирларни ўз қўлларига олиши керак бўлади ҳамда аҳолини кунлик турмуш тарзини ва эҳтиёжларини қондириб, уларнинг яшаш даражаси, соғлиги узоқ умр кўриши ва истеъмоли учун сифатли моддий неъматларни ишлаб чиқариб, барқарор равишда экология ва атроф-муҳитга зарар етказмаслик бугунги ёшларнинг –Ўзбекистон феноменини шакллантиришда асосий вазифаси бўлиб қолиши лозимдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон президенти Шавкат Мирзиёев 2023 й. – 2 декабрь куни Дубай шаҳрида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг *Иқлим ўзгариши* масалалари бўйича сўзлаган нутқи.
2. «Яшил макон» умуммиллий лойиҳаси доирасида белгиланган вазифалар ижроси устидан самарали парламент назоратини олиб боришга доир чора-тадбирлар тўғрисида.Ўзбекистон

Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Кенгашининг
қарори, 25.11.2021 йил